

Irodalmi Jelen

XXIII. évfolyam, 258. szám

2023. ÁPRILIS

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.,

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás, esszé),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Lázár Kinga**, **Ferencz Nagy Zoltán**

(kritika), **Csornyij Dávid**, **Szalai Klaudia** (fotó, film)

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György, Makkai Ádám,
Méhes György, Szócs Géza**

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón: **CSONTVÁRY KOSZTKA TIVADAR (1853–1919)**
festménye – Az Olajfák hegye Jeruzsálemben

Böszörményi Zoltán

Szegek

*Mennyi béklyó szerte mindenütt,
és szegek, és szegek, és szegek.
Aggályos életérzés
a szomszédos kert berendezése.
Könnyű borzongás, égető szenvedés.
Milyen régóta nem tapasztaltam a bódító
önrendelkezést,
a ligetben lángba borult
kőszobrok örömét,
mintha a sorsdöntő kérdések szabadsága
a felfuvalkodott fák koronájába
kapaszkodott volna megoldásnak.
A szorongató fulladás itt,
a mellben
majdnem elviselhetetlen.
Lehet, ez semmi más,
csak
lázadás.*

A költőkről

*Elon Musk addig játszadozott
az üzleti világgal,
azokkal, akik könyörtelenek,
öntörvényűek
és a pénz megszállottjai,
míg végül
meg kellett vásárolnia a*

*közösségi médiaportált.
Mi köze mindennek a költészethez?
Talán annyi, hogy a költők is
éppen olyan könyörtelenek
és öntörvényűek,
a betűk megszállottjai,
a szabadság és az önrendelkezés
boldogsága számukra is oly mámorító,
mint egy közösségi médiaportál.*

Csak én tudom

*leírunk
és befejezünk egy mondatot
még sincs mindennek vége
villám vágja fel ereit egy felhőnek
az ég alatt
a kopár mindenségben
az áldozatok száma egyre nő
a történet nem követi
a végkifejletet
felejt az idő
felejt a tér
felejt az emlékezet
csak én tudom
mennyire fontos vagy nekem*

Sótonyi Gábor

Kimaradt megálló

Már késő, észrevettem. Leszállni, beljebb sodródni a tömeggel már nem tudok. Az ajtók záródnak. Jónapot, tanár úr, kiabálja túl a pénteki csúcsforgalmat a vezetőfülkéből. Mellettem egy sokdioptriás néni végigmér. A cipőm kopott, de állva nem látszik, hogy a jobb sarkánál elengedte a ragasztó, enyhén klaffog járás közben. Az egyik kabátzsebemből fehér cérna lóg, gyorsan letépem. Hajamat két hete nem mostam, amióta elzárták a meleg vizet, de copfban nem feltűnő. Nem ismer meg? – néz ki a fülkéből a buszvezető egy piros lámpánál. Dehogynem, felelem, hát lehet téged nem megismerni? Zagyva Gé az, a matekzseni, az utolsó osztályomból. Úgy meghízott, hogy alig fér el a kormány mögött. Utoljára a covid előtt, a körtéri Unicredit bankban találkoztunk, ügyintézőként segített nekem kölcsönt felvenni. Állítólag ivott, azért rúgták ki. Megfúrtak, újságolja, kellett a hely a polgármester fiának. A k...a anyádat, üvölti, és hosszan megnyomja a dudát. Elnézést, tanár úr, vált vissza pianóba, sok a köcsög. Magyarból soha nem brillírozott, de hatodikban kerületi versenyt nyert matekból.

Itt dolgozik még? – mutat a Villányi úti gimnázium felé. Mondjam el neki, hogy kirúgtak, mert nem voltam hajlandó beoltatni magam? Még meglincsel a tömeg, itt helyben. Már nem, váltottam, érje be ennyivel. A férje farkát rángassa, kiskezicsókolom, ne a kormányt! A néni mellettem felszisszen. Meg vannak ezek vadulva, tanár úr, és ez megy minden pénteken, panaszkodik Gé. Egyre több, kétségbeesetten kapaszkodó utas pillant a fülszéke irányába. Az arcokon rosszallás és félelem. Gé időnként hirtelen megindul, aztán vadul fékez, ilyenkor néhányan elveszítik az egyensúlyukat, de szerencsére a kapaszkodó megtartja őket. Veríték lepi el a homlokomat, remélem, a Móricz Zsigmond körtérig eljutunk baleset nélkül.

Tudja, ki vitte közülünk a legtöbbre? – néz egy pillanatra a szemembe. A Váradi Elek. Homlokomon gyorsan kihűl az izadtság, mint ereimben a vér. Váradival, aki végigbukdácsolta a gimnáziumot, alig egy órája talákoztam állásügyben, a Grinzingi Borozóban. Takarítócége van, lúzereket alkalmaz éhbérért, kiabál Gé, miközben nagy lendülettel sávot vált. Az utasok közül néhányan, engedve a centripetális erőnek, a másik irányba dőlnek. Olyan verdája van, amilyen nekünk sose lesz, teszi hozzá kínosan nevetve. Elszégyellem magam. Nem gondoltam, hogy az 1300 forintos órabér lúzerség. Kiszámoltam, nagyjából ennyi volt az utolsó osztályfőnöki fizetésem.

Velőtrázó csörömpöléssel áll meg előttünk a villamos. Beáll a kocsisor, nem sokkal a körtér előtt. Itt nem mész át, komám, áll szorosan a villamos mögé Gé. Egy BMW-s folyamatosan nyomja a dudát, nem tud balra fordulni a busztól. Dudálg csak, gyökér, szakadt volna a fejed anyádba. Az utasok döbbenetesen összenéznek, odébbhúzódnak a vezetőfülkétől. Lehajtom a fejemet. Vajon mit szólna ehhez Gé édesanyja, a szürke és sovány bérszámfejtő, aki mindig olyan hallgatagon ült a terem sarkában a szülői értekezleten?

Csak egyszer nyerjek a lottón, itthagynom ezt az egész szart, morogja Gé. Ahogy kikerüljük a villamost, hirtelen szabaddá válik az út. Száguld tovább, nem áll meg a Móricz Zsigmond körtéren. Az utasok egymás közt morgolódnak, de nem mernek szólni. Csak én jegyzem meg halkán, hogy itt szerettem volna leszállni. Gé mintha nem is hallaná. Sápadtan veri vissza az utcalámpák fényét a Feneketlen tó. Távoli díszletként a Szent Imre templom keresztje csillog. Mindig ugyanazokkal a számokkal játszom, egyszer csak bejön. Hirtelen könny futja el a szemét. Az ajtóhoz állok, látványosan jelzek, nehogy a következő megállót is kihagyja. A barátnőm halálának dátumát játszom meg.

A Kosztolányi Dezső téren méltatlankodva szállnak le az utasok. Alighanem sokan azok közül is, akik eredetileg tovább mentek volna. Gével halkán elbúcsúzunk, nem nézünk egymás szemébe. Nagyot szippantok a friss, késő őszi levegőből. A busz

felhördül, és merész kanyarral eltűnik a házak között. A megállóban néhányan felháborodva megbeszélik az esetet. Ezeknél nincs alkalmassági vizsgálat? – kérdezi egy középkorú férfi. Borzasztó, jelenteni kéne a BKV-nál, javasolja a sokdioptriás néni. Elindulok vissza, a körtér felé. Lassan elnyeli hangjukat a forgalom zaja. Csak levált cipősarkam klaffogását hallok egyre élesebben.

Csütörtök az Örökhétfőben

Feri bácsi idős korára megszokta Kuharszki hímlőhegektől barázdált ábrázatát, nyúlszájára kikönyöklő lapátfogait, sőt, időnként kifejezetten szépnek látta őt. Gyermeteg példabeszédeiben kezdte felfedezni a bölcsesség magvait, különös szokásaiban, a falon mászásban és a könyvadásban a teremtő szellem gyengéd szarkazmusát. Elvégre nem mindenki rendelkezik hús-vér őrangyallal, az ilyesmit meg kell becsülni.

Egy csütörtöki napon levitte a térre, és odataszigálta régi kudarcai színhelyéhez, a sakkozók kőasztalaihoz. A következő játszma az enyém, kurjantotta el magát, mire a tér kibicei és önjelölt nagymesterei ugratni kezdték: megjött a nyugdíjad, Ferikém, sok a fölösleges pénzed? Feri bácsi dölyfösen kihúzta magát: fölösleges pénzem nincsen, viszont van egy nagybátyám Nashvilléből, mutatott Kuharszkira, sakkbajnok. Végigverte Amerikát, és most unalmában átruccant az óvilágba, hátha akad itt valaki, akit legalább élvezettel tángálhat el.

Erre aztán az egész tér harsogó nevetésben tört ki, rázkódtak a sörhasak, csak Harkányi ült rezzenéstelen arccal az egyik asztal mögött, mint sértett király a trónusán. Ötezer, morogta a tér bajnoka, aki állítólag levelezésben állt a nagy Szpaszkijjal, és arcán a szellemóriásokra jellemző kopár komorság honolt.

Ezúttal azonban hiába alkalmazta a híres Anderssen-megnyitást, az őrangyal négy lépésben mattolta. A gyalog, amellyel utoljára lépni készült, megállt a levegőben, amikor Feri bácsi nagylelkűen meghívta az egész társaságot az Örökhétfőbe.

Gyalu, a taxis, aki egész nap a környéken flangált, percekkel az érkezésük előtt vitte a hírt a kocsmába. Már csak ez a vén buzi hiányzott, nyögte a pultnál Kibédy, a karakterszínész, mert osztotta többek vélekedését Feri bácsi és Kuharszki titokzatos viszonyával kapcsolatban. Mások hittek a floridai nagybácsi történetében, néhányan azonban tudni vélték, hogy Kuharszki nem más, mint Feri bácsi őrangyala. Megint mások egy homályos örökbefogadási ügyet emlegettek, mely révén az öreg jelentős vagyona tett szert.

Ez utóbbi elképzelést támasztotta alá az az éjszakába nyúló tivornya is, mely aznap este vette kezdetét. Lucullusi bőséggel ömlött a Kőbányai, a kannásbor meg a lófosató nevű házipálinka, dalra fakasztva az eképpen megolajozott, örökszáraz torkokat. Éjfél tájban, amikor a hangulat a tetőfokára hágott, valaki megjegyezte, hogy egy félmosolyt látott átsuhanni Morgó úr, a tulajdonos arcán, miközben a speciális célra tartott itallapot vitte ki Kuharszkinak, aki éppen haszid angyalmesékkal szórakoztatta spontán asztaltársaságát. Az őrangyal bele se nézett, összegyúrte az itallapot, majd bekapta, és szinte rágás nélkül lenyelte. Aztán folytatta az imént félbeszakított történetét, mintha mi sem történt volna.

Egyébként repülni is tud, jegyezte meg Egyébként Sanyi. A tér bajnokának több se kellett: miután fejét megrázva elhessegette Egyébként Sanyi enyészetes szájszagát, fizetett neki két deci bort, és valamit a fülébe sűgött. Feri bácsi eközben éppen azt énekelte, hogy „angyalom, galambom, szeretem a bort”.

A galérián, ahová Harkányi és Egyébként Sanyi felcipelték Kuharszkit, ekkor már csak egy szerelmes pár turbékolt, akiket udvariasan megkértek, hogy fáradjanak át egy másik asztalhoz. Harkányi ezután szélesre tárta az ablakot, majd egy „most repülj, bazmeg” kiáltással kilökte az illuminált őrangyalt.

Kuharszki egyetlen szárnycsapás nélkül, fejjel a betonba csapódott. Testéből vér helyett víz folyt, tócsát képezve a moccsatlan, szürke halom körül. A tócsából vékony erecskék folydogáltak a csatornarács felé.

Először kétségbeesett tanácstalanság moraja söpört végig az Örökhétfőn, majd pánikszerű kiabálás támadt. Néhányan, kihasználva a zűrzavart, fizetés nélkül leléptek. Hamarosan egy sziréna is belehasított az éjszakába.

Feri bácsi a fájdalomtól és a rengeteg alkoholtól félig alétan zuhant az élettelen testre.

– A k...a anyádat, becsaptál, Kuharszki! Most miből fizetem a számlát? – zokogta, majd egy szárnyuhanásnyi pillanatra elhallgatott, talán, mert eszébe jutott, hogy életében először tegezte az őrangyalát.

Varga Melinda

A nők bíborvirága

*Hiszek a születésben,
havonta vörös virágba
borul a testem,
gyakran álmodom arról,
angyalszemű lánygyermek
pufók karja ölel,
a létezés értelme csak ez.*

Bruegel és a romantika

*Az első éjszakánkon
a hullócsillagok
az ablakunkba könyököltek,
megtanultak virágnyelven,
a hold talpas poharából
ittuk a bort,
buja rét lett hajnalra
a város,
pont mint egy Bruegel-képen,
amit az első csókod előtt
mutattál meg nekem.*

Befelé

*Befelé nyíló nyári rét vagyok,
sas pihen lenyírt füvemem.*

Murányi Sándor Olivér

Indulás a vadonba

– Életemben sosem szerettem hazudni, papnak végkép nem, ezért nem mondtam neki, hogy örök házastársi hűséget esküszök. Az emberek kilencvenkilenc százaléka nem tartja be. Én még a papnak sem hazudok. Ezért utálom, ha hazudik nekem valaki. Ha hülyeséget csinálok, felvállalom. Szóval én nem hazudok másnak, nekem se hazudjanak. Így mesélek. Vadőr vagyok. Negyedik generációs. Dédnagyapám, nagyapám és apám is vadőr volt. Gyerekkoruktól érdekelte őket a vadászat.

Lukács felteszi a kávé, élettársa, Viola puliszkát főz reggeli-re, hogy majd felszeletelje, és túrót tegyen a rétegek közé. Párja tovább mesél:

– Apám erdészként kezdte, aztán elcsalták vadőrnek a tárulathoz. Már óvodás koromban vitt magával az erdőre. Nem egyszer fáradtam el. Ilyenkor leültem egy barázda szélére. Mikor hazaértünk, megtanított udvart seperni. Sosem vert meg. Nem kellett, hogy féljek tőle. Tartottam tőle. Az más. Ezért nem hazudtam. Belém verődött gyermekkorban a tisztelet. A testvéreim mondják, a menésemtől kezdve minden hasonlít apumra. Én sem bántam volna, ha él még pár évet. Nekem nagy segítség volt. Áttételes tüdőrák vitte el. Cigizett, de a betegsége előtt két évvel elhagyta. Hatvankét évesen halt meg.

Nagyapám nyolcvanhárom éves volt, amikor még vele együtt mentem a Duna-deltába. Háromórás beszélgetést őriz róla a Magyar Tudományos Akadémia. Tőle, apumtól, anyumtól tanultam meg a növényeket. Akkor még nem voltak gyógyszerek. Adtak valamit, csak szűnjön meg a fájás.

Dédnagyapámmal nem találkoztam. Meghalt, mire megszülettem. Azt mesélte a család, nem szeretett templomba járni, de minden vasárnap elment a központba, mire jöttek ki miséről. Néha farkasai is elkísérték. Az emberek ilyenkor szörnyülköd-

tek. Erről majd bővebben mesélek. Első és utolsó fiú vagyok a családban. Nálunk is csak a kutya volt bak. Ezért így teregettük a ruhákat: bugyi, bugyi, bugyi, gatya.

A gyerekkorom hamar eltelt. Az iskola elvégzése után, mivel apummal sokat jártunk az erdőn, anyum pedig nem akarta ezt a szerinte tekerdő életmódot, kérte apumat, hogy szereljen be engem a Matricába. Három műszakban dolgoztam. Úgy is jártam munkába, hogy nem volt munkám. Ha egy percet késtem, hajnali hat óra egy perckor kiütöttek nekem egy munkaórát a matricagyárban. Nem mehettem el, hogy visszajövök hétre, ott kellett ülni úgy, hogy munkám nem volt. Ha határidő előtt egy perccel érkeztem volna, a semmit is fizetik egy órán keresztül... A matricagyár fizetett akkor a legjobban. Csak ismerőssel lehetett bejutni. A káderosztály főnöke vadászott, apámmal jó viszonyban voltak. Mikor odamentem a munkaelosztóhoz, kérdezték, melyik szekcióhoz akarok menni. A kazánfűtő részleget egy vadász ismerősömért választottam. A második legmocskosabb műhely volt. Egy hét telt el, s máris tudtam, innen nem megyek nyugdíjba. Akkor még nem sejtettük, hogy Ceauseşcu meghal.

Lukács kitölti a kávé, majd folytatja:

– Gyárból való szabadulásom után apum nyomdokaira léptem. Vadőr az legyen, aki nagyon szereti az állatot. Másképp csak mészárlás van. A jó vadász vadgazda. A jó gazda otthon tart tíz tyúkot, egy nem tojik, azt levágja. Én szeretem az állatot. Azt is vállaltam, hogy konyhabútort kellett cserélnünk, mikor elmentek a családomhoz befogadott medvék.

Az ember beleszólt a természetbe. Ha nézel egy folyamatot, az húsz-huszonöt év. Ezt le tudom rövidíteni befolyásolással öt évre. Nem várom meg azt, hogy kezdjenek a farkasok pusztulni, mert nincs mit egyenek. Ha a farkas kezd elhullni, a növényevő kezd szaporodni – ez huszonöt év. Lerövidítem úgy, hogy meglövik két farkast és egy növényevőt, de nem irtom ki egyiket sem. A természeti egyensúlyt próbálom szinten tartani. Ezt öt év alatt meg tudom tenni. A természet magától megoldaná, csak az huszonöt-harminc év. Amikor túlszaporodik a ragadozó, elfogy a

növényevő. Ha a ragadozó a kölykeit nem tudja felnevelni, kezd emelkedni a növényevők száma. Nekem nem a doktorátus hiányzik, látom ezt anélkül is. Attól, hogy kiveszek egy ragadozót és két növényevőt, ha doktorátusom van, a helyzetnek akkor sem szabad megváltoznia.

Én abból nem kapok pénzt, hogy vadászok. A zöldek pénzt kapnak, hogy gáncsolják a vadászatot. Ismerem a helyi főnököket: ebből a pénzből Afrikában vadászik...

Miközben a kávé szürcsöjlük, elkészül a túrós puliszka. Viola elénk teszi a tányérokat.

– Te nem akarsz gazdag lenni? – kérdem Lukács vadórt.

– Eldöntöttem, hogy sok pénzem sose legyen, mert én ahhoz sokat kell dolgozzak, s azt én nem akarom. Összevéve kéthétnyit zergészek, vagyis vadászokat vezetek zergekilövésre a Déli-Kárpátokban. Azért ennyi ideig viszem őket a vadnyomon, hogy utána az év végéig tartson ki az ára. A zergészési időt leszámítva azt csinállok, amit akarok. Más évi háromszázhusz napot dolgozik. Minden évből harminc napot él a nyugdíjig. Hatvanéves kora után már kopogtatni szokott a halál... Nem értem az embert. Elmegyek horgászni, vadászni, mert én azt szeretem. Megkeresem, hol és hogyan élhetek kedvemre, hogy ne kerüljön túl sok pénzbe. Annyiba, hogy jól érezhessem magam. Két hétnyit veszítek egy évből. Harminc napot más nem él egy évből... Húszévesen nekiállsz dolgozni. Hányan szeretik a munkájukat? A kamionsofőrök sem élvezik a munkát. Nem elég a két szoba, palota, akarsz új autót, csillogást. Az öreg székel is meglátogatta a sírkőfaragót. – Miért két-három évnyi időközt írtál minden halottnak? – kérdezte. – Mert ennyit éltek boldogan – felelte a sírkőfaragó. Erre a székel: – Akkor nekem azt írd fel: Halva született.

Felnevetek, majd tovább hallgatom a vadórt.

– Nekem senki ne mondja meg, hogy mennyiért és hogyan éljek! Én Marco Polót nem akarok, mert az harmickétezer dollár. Annyit nem akarok dolgozni. Egy kőszáli kecskéért kifizetnek négy-öt ezer eurót, azért egy kicsit dolgozok. Utána annyit horgászok, amennyit én akarok.

Nyolcmilliárd emberből ötmilliárd távol él a természettől. A fehér ember minden igényt megnövesztett. Rengeteget dolgozik, hogy túlzott igényeit kielégítse. A farkas nem megy a Lidlbe. Neki anélkül is enni kell. Egyedül az ember fizet azért, hogy a Földön élhessen, miközben egyedül nála nem működik a természetes szelekció, amit, ha az emberre kezdesz lefordítani, te vagy a legrosszabb. Beteg géneket segítünk át, ezért degenerálódunk. Embernél csúnyán hangzik, állatnál elviseljük. A nő karriert épít. Negyvenévesen nem lesz ideje nyolc gyerekre, ezért mindent meg kell tenni, hogy megszülessen az az egy. És ha a feltételezett nyolc közül a leggyengébb születik meg? Minden esély megvan rá...

A lényeg, kedves nő, te is dolgozz a munkáltatónak anyaként, ne legyen elég a férjed pénze. Az egyenjogúságot nem ebbe az irányba kérték. A családot a természetben nem a nő uralja. Mi jutott nekik az egyenjogúságból? Dolgozhatnak. Megengedték nekik, hogy keressenek pénzt. De csak annyit, hogy a következő hónapban is a munkahelyen találják magukat. Ha valaki közölné velük, hogy huszonnégy órájuk maradt az életből, ki menne be közülük egy munkahelyre? Bemennek, mert azt hiszik, úgyis sokat élnek. Itt megszakadt, amit a természettől örököltünk. A családnevelés a nőé, ha két, ha kilenc gyerek van. A család élelemszerzése férfimunka. Megszűnt a törzsi rend, ami falun még többnyire most is működik, városon nem. Városon tíz évig ugyanazon az emeleten laksz valakivel, akiről nem tudod, ki. Pedig a szomszédod. Falun ilyen nincs, mert a törzsi szellem ott működik. A város lényege: betelepítünk téged, ne a szomszédod érdekeljen, hanem a munkád, amiből a nagy pénzt nem te keresed. Csak a kicsit. Majd a gyerekednek csinálunk egy napközit, de nagyon ne ismerjétek ti, lakók egymást, mert akkor összefogtok. Ne legyen összetartozás. Összetartott nemzettel nincs mit kezdeni. Meg kell szaggatni. Meg kell darabolni. Akkor lehet kikezdeni vele. Külön-külön el tudnak vele bánni. Együtt nem. Ti verjétek le a korondi kerámia árát, vesszettek jól össze, én majd megveszem harmadikként féláron. Erről szól a globalizáció. Ha

emberekre leosztjuk: egyik szomszéd meg akarja venni a másik kertjét, de az nem akarja eladni. A harmadik szomszédot ráusztom, hogy kalamajka legyen, s akkor majd megveszem féláron. Ők csak veszekedtek, nem nyertek semmit, én meg megvettem a kertet, ami nagyon kellett nekem. Ilyet állat nem csinál.

Döbentem hallgatok, majd megkérdem:

– Elkísérhetlek egy darabon?

– Söröspatakba megyek – feleli a vadőr, majd nadrágjára erősíti a kamásliját, felveszi bakancsát, zöld kabátját, ami nem suhog, hogy ne meneküljön emiatt a vad, fejére teszi keskeny karimájú vadászkalapját, és vállára akasztja a puskát.

Kilépünk az ajtón. Felnézek. A parajdi sóhegyek felett ragadozó madár köröz.

Lukács halkán jegyzi meg:

– Szirti...

CSONTVÁRY KOSZTKA TIVADAR
(1853–1919) festménye

Szedes Réka

Pandóra

*Kezem már remeg a szelence fedelén:
anyaga hold-ezüst, éle mint a papír.
Ha a szó csiszol, az érintés állati erő.*

*Árnyékok, sziluettek
– lassú tánc a bőrön.
Közös a nevező.
Húsz percnek mi a súlya –
a mérleg balansza újra,
újra változik.*

*A kontextus szimpla vicc:
minden korlátok között –
papíron
pont mint mi.*

*Áttetsző sebeket ejtenek a bőrön
a papírvékony anyagok.
Elengedem:
szivárog a vér, csúszik az illesztés –
mi fér meg a ködben,
mi illan el, mi marad az alján.*

*Ciánt csepegtettem a szelencébe,
ne jusson ki minden.*

*Pusztuljon, én nézem.
Otthonos.*

Szajhád vagyok

*Hát jöjjön,
jöjjön földrengés, láva, áradat.
Szakadjon be az ég, a föld,
pusztuljon újra Róma
és minden földi munka.
Pandóra, Elpiszt csak akkor engedd,
ha leharcolt a föld, és vér
már nem ivódik, gyökér
nem tapad, és robban a nap.*

Tudod, csak ahogy szoktad.

*Fehér selyemruhában álltam előtted:
középen hasítottad
fel egy mozdulattal.*

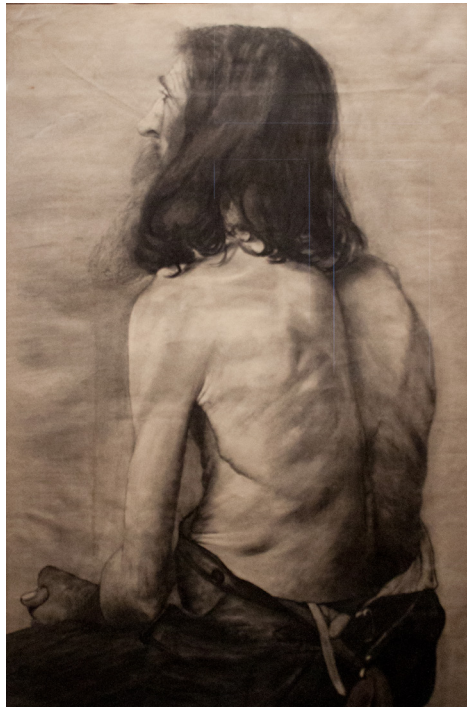
*Vérem nem issza a föld.
Szajhád vagyok:
lehullt tövisek közt térdelek.
A teljesség fele tartva
úgy nehezedsz rám,
hogy hátamból ezer tövis áll ki,
feletted lángol a lomb,
bal mellem letépve kezekben,
beleillik – ki hazudta.*

Ki hazudott megint.

*Bukik a front:
előttük minden ég,
mögöttük épp, hogy csak lepihent a hamu,
talpuk alatt izzik a halál.*

*Azt mondták,
azt mondták,
meghalni csak ha van
miért,
nem lehet
csak úgy
aludni végre el.*

*Reggel megint minden változatlan,
csak én látok romokat.*

CSONTVÁRY KOSZTKA TIVADAR
(1853–1919) – tanulmány

Kállay Kotász Zoltán

Balett

(részlet a L.É.L.E.K. című regényből)

Lucifer.

Fényt az éjszakába... Miért is? Felvillanásnyi éleslátás terhével haladhass a sötétben tovább?

„...azért sorszámozom, hogy ha megkapod, lásd, mennyi maradt ki. Remélem, a csokoládék megérkeztek, másfél kilót adtam fel a múlt hónapban Vöröskeresztes-csomagként. Szeretettel öllelek, Dániel. 27. levél.”

Számod, számom. A könyvtárban a nemzetközi osztályozási rendszer számait, az összeset, fejből tudtam, a kollégák néha versengve próbáltak kifogni rajtam, bemondtak témaköröket, de én egyből köptem az NSZO-számát. Azt hitték, ez valami különleges tudomány... Ugyan már! A szám csak egy adat, jó a memóriám, megjegyzem, ennyi. A nagy mutatóvány az, ha bejön egy kutató, feltaláló, és én első hallásra megértem az általa felvázolt problémát és az ötletét, és hozzá tudok szólni, és néha, nem túl gyakran, ezt tegyem hozzá, de néha valami jó javaslatom is van, ami előrébb visz. Viszont minden esetben bemondok további NSZO-számokat, hogy ott is érdemes körülnézni, mert rokon megoldásokat találni. A számok néha csak üres adatok, néha viszont érdekes dolgokat rejtenek.

Ahogy az ülőhelyek is. Letelepedsz a félhomályban, felolvadsz a nézőtér arctalanságában és ártatlanságában, az önátadó varakozásban és bizalomban, aztán reflektorlámpák pattannak, a színpadra hull a fény, oda helyeződik át a történések terepe, és te méginkább eltűnsz, szinte már megsemmisülsz, csupán a figyelleddel létezel. A számodat is elfelejtet... Pedig a nézőtéren az ülőhelyed meghatározza, hogy milyen látószögéből és mit látsz. Akkor nézed csak meg újra, amikor már kinn botorkálsz az ut-

cán, és a szemétygyűjtőbe dobás előtt még egyszer a jegyre pillantasz. Kilencedik sor, kettes szék. Eléggé oldalt.

„Édesanyádnak is írnék, de sajnós elfelejtettem a nevét... Írhatok neki? Mostanában egyfolytában a gyerekkorom jár az eszemben, főleg a nyarak, amikor Gönyűn együtt játszottunk... Jaj, hogy iszkoltál a pulyka elől! Vöröslött a pulyka feje, vöröslött a tiéd is... Gyereket félni annyira nem láttam azóta se, pedig láttam már egy s mást, elhíheted. Szeretettel öllelek, Dániel. 28. levél.”

Moziból botorkáltam hazafelé, de közben nézegettem a friss, még nedves plakátokat, milyen filmek jönnek. Tessék, itt egy francia... Yves Montand a főszereplő, balos, talán ezért vetíthetjük. *A félelem bére...* Ez a címe? Meg kell nézmem.

„Maga régi kommunista... 45-ös... Köztünk lenne a helye ma is!” A szemembe néz. „Bátran, őszintén, Baka elvtárs! Mi a probléma? Már nem a rákosista érában élünk, őszintén, nyíltan beszélhetünk egymással! Miben segíthetünk?”

„Az ötvenhatos események annyira megráztak, hogy...” Erősen koncentráltam, nehogy azt mondjam, amit gondolok. „Nem tudtam még feldolgozni... nekem ehhez idő kell.”

„Rendben, akkor erre később visszatérünk.”

Talán magamat is meg akartam győzni, hogy nem az oroszok felelősek az egészért, és ezért kerestem az orosz kultúra értékeit? Ezért kezdtem balettelőadásokra járni? A balett a tiszta testbeszéd, semmi дума, csak mozdulatok, de ezek a mozdulatok mindent elmondanak... Vajon minden mozdulat ki van már találva? Vagy vannak olyan rejtett gesztusok, mimikák, lépések, amelyekre rá kellene lelnünk?

„Jolánka néni mindig azzal piszkálta anyámat, hogy úriaszszony-keze van, és persze, hogy ilyen kézzel nem töri magát a ház körül. Úri kéz ez, amivel hárfázni kéne!, ezt ismételtgette dobhártyaszakadásig. Ezt még nem meséltem senkinek, de anyám '44 elején hangszer-leckéket vett, azzal akarta meglepni Jolánt a születésnapján, hogy hárfázik neki... Hatalmas humora volt anyunak! Szorgalmasan készült, de szerintem tehetséges is volt, legalábbis emlékszem, hogy hangszer nélkül is képes volt

gyakorolni, maga előtt, a levegőben az odaképzelt húrokat pengette az ujjával... Szeretettel ölellek, Dániel. 30. levél.”

„Baka elvtárs, maga nyugatiakkal levelezik... ez megbonyolítja a helyzetét!”

„Az unokatestvérem rendszeresen ír nekem... de én csak egyszer válaszoltam.”

„Tudjuk, nyugodjon meg, és nem fújjuk fel az ügyet... Beszéltem az illetékesekkel, és pontosan tudják, hogy ki van velünk, ki ellenünk. Maga régi harcostárs, ismerjük az érdemeit. Tudnia kell azonban azt is, hogy nem lehet mindig a múltból élni. Jó lenne, ha tenne valamit, amivel leteszi a garast, kifejezi, hogy velünk van most is... Szívvel-lélekkal!”

Testek, csak testek. A testek mozgásával kifejezhető minden, sokkal félreérthetlenebbül – ezt én mondom, figyelem, Flórián, a szavak szerelmese! tessék értékelni! –, mint fogalmakkal. A tér, az előadás tere, ahogy vibrálóvá szántja és kavarja az emberi test, ahogy megtelik az felhevült, mozgó testtel – tényleg, vajon betölthető egy tér, zárt színpadi tér teljes egészében mozgással? csordultig? úgy, hogy minden köbcéntiméter elveszítse a szüzességét? –, szerelmi viszonyba kerül... A test a térrel. A tánc a mozgás szerelmes, érzelmes formája, és a hétköznapi jövés-menésünk, toszogásunk a kiábrándult, lefokozott mozgás.

A balettelőadások után álomban csodaszép orgazmusaim voltak.

„Bárcsak kimennének már az oroszok...” Én mondtam, vagy csak visszhangként elismételtem valaki után?

„Baka elvtárs múltkor említette”, rátenyerel a dossziéra, úgy, mint ha ez csak amolyan önkéntelen mozdulat lenne, „hogy 56-ot még fel kell dolgoznia. Persze, mi ezt megértjük... De...! De aztán a legroszszabb ellenforradalmi jelszavakat hangoztatja! Oroszok, haza?!”

„Ezt hallgassátok meg!” – kurjantott Koltai a könyvtár ebédlőjében, kezében valami színes, vastag újsággal. „Az orosz Bolsoj Balett hosszú külföldi vendéjátéksorozat után hazatért Moszkvába. Oroszok, haza...”, kéjes elégedettséggel nyújtotta el az utolsó szavakat.

„Ez nem így hangzott el... És nem én mondtam, hanem”, nyelvem hegyén billegett már Koltai neve, de az utolsó pillanatban visszanyeltem. „Egy kollégám...”

„Tisztán kell látnunk, hogy ki van velünk, ki ellenünk... Segíthetne nekünk, Baka elvtárs! Időnként leírná, miről beszélgetnek a kollégáival a könyvtárban, és ezzel segítene nekünk, segítene magán is.” Kezet nyújt, odarakom az övébe a tenyeremet, nem szorít rá. Mosolyog. „Persze, Koltai Béla volt. Tudjuk.”

Mindennap járok moziba, színházba, balettra vagy táncelőadásra, és minden este tudom, előadás után haza kell mennem, most már nincs mese, nincs hova alámerülnöm, haza kell indulni lefeküdni, aludni... De a lábaim futni kezdenek...

„Múlt hónapban küldtem neked egy cipőt, ez most nálunk nagyon menő, work and sports, kíméli a lábat, és extra tartós... Remélem, jó hasznát veszed! Nem mondtam még, de az utóbbi években gyakran lázas vagyok, napokig fekszem, és sokszor facsarni lehet a vizet a lepedőből alólam... A felségem, Sandra hordja nekem a gyógyszereket, lázcsillapítók, gyulladáscsökkentők... Nem tudom neki megmagyarázni, nem is akarom, mert nem kell mindenről tudnia, hogy ez nem betegség. Valami egészen más. Ki kell izzadnom a sejteim mélyére lerakódott iszonyatot. Szeretettel öllelek, Dániel. 33. levél.”

Azért nem félsz, mert nincs fantáziád. Charles Vanel mondja *A félelem bérében*.

„Tudja, Baka elvtárs, mi igyekszünk mindenkinek lehetőséget adni... Hogy a képességei szerint boldogulhasson... Magának, nem vitatva a képességeit, a szakérttségijével nem a könyvtárban lenne a helye. Gondoljon csak bele! Diplomás emberek elől foglalja el az állást! Olyanok elől, akik hosszú évekig tanultak, hogy betölthessenek egy ilyen állást! Maga pedig...”

Ha már hullá lesz belőlem, szalonképes hullá akarok lenni. Ez a hobbim. Peter van Eyck mondja *A félelem bérében*, borotválkozás közben. Talán hússzor is megnéztem a filmet, aztán ezt mondogattam magamban minden reggel, évekig, borotválkozás közben. Semmi kézügyességem, förtelmesen ügyetlen vagyok,

erről szerintem már meséltem, de mondhatom, borotválkozni megtanultam. Profi módon megborotválom magam.

„Nézze, Baka elvtárs, beszéljünk nyíltan! Maga zsidó, és azért van még életben, mert a szovjet elvtársak időben ideértek. Vajon hány szovjet katona halt meg azért, hogy maga életben maradjon? Olyan ez, mint egy tartozás, amit le kell róni... Gondolkozzon el ezen, kérem!”

Futni, futni, futni... beledobni a testedet a szembeszélbe... kigombolni a kabátodat... fújjon a szél, fújjon át gyomron, tüdőn, szíven, fejen.

Hedvig, aki színházi sűgó volt, amíg egyszer egy Gorkij-darabban bakizott, félresűgött, nem is akárkinék, egyenesen a színészfőrendezőnek, nem pőre színházi álláshalmazónak, hanem jeles pártbeli funkcióalmazónak, aki most főszereplőként félrebeszél, és elakadt a prēmieren, miközben roppant fontos elvtársak gukkereztek a díszpáholyból, a fontosaknak persze lila gőzük se volt, hogy mi a darabban a szöveg, csak a színész elvtárs zavarán derültek, bár talán még azt sem, hiszen űk is állandóan elakadnak és dadognak, szóval ez teljesen életszerű, Gorkij biztos beleírta a darabba, ám a színész-rendező-párttitkár elvtárs hiúságán mégiscsak csorba esett, és Hedvignek repűlnie kellett. Nem zuhant, repűlt, a főripacs elvtárs ugyanis más fontos elvtársaknak a bögyét csikorgatta, ezért titkon örűltek a felsűlésnek, és szépen, magas ívben átrőptették Hedviget oda, ahol én is fészkeltem, az OMKDK-ba (Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ), az igazgató mellé. Titkárnőnek.

Néhány ember képes rá, többnyire nő, hogy a hétköznapis mozulatait is, ahogy utcán lépked, ahogy megigazítja a haját, ahogy odafordul valakihez, baletté alakítsa. Képes erre a csodára, mint ha a szerelem lángja, a nem egyfelé lobogó, nemcsak egyvalakinek melegítő, hanem a szerteszt mindenfelé izzó parázslás soha nem hunyna ki benne. Mintha sosem lenne másnapos.

Mikor megtudtam, hogy Hedvig zsidó, elmeséltem neki pár dolgot, régi dolgokat... Néhány nap múlva félrehívott, és híven az eredeti szakmájához, jól érthetően, tagoltan suttnogni kezdett.

„Az igazgató elvtárs naponta több órára bezárkózik az irodájába. Hetek óta. Ilyenkor meghagyja nekem, hogy ne zavarják, senkit ne engedjek be a szobájába, semmi áron. Bevallom, Flórián, hogy egyszer meglestem... Nem szoktam én leleskelni, dehogysis! Sosem! Most is csak azért, mert aggódtam érte...” Hedvig megigazította a haját, és ez a mozdulat, a szavaival együtt, ahogy a szavait fűzte, fényesen bizonyította volna, hogy hazudik, hogy Hedvig professzionális kukkoló, és csak azért mentegetőzik, mert az illem, mert a kellem... De nem. Csodálatos mód ott rejtett valami a mozdulatában, meg nem tudnám mondani, miféle rezdülés, ami... Igazolta az igazmondását. Hedvig nem kukkoló, Hedvig aggódott, mivel Hedvig valószínűleg szerelmes az igazgató elvtársba. „Nem fogja elhinni! Dr. Polzovics Iván apró üvegharangocskákat vesz elő az íróasztala fiókjából, sorba rakja az asztalán, majd egyenként a füléhez viszi, és rázogatja. És földöntúli boldogság ömlik el ilyenkor az arcán!”

Test nem válhat lélekké... Erre jöttem rá, hosszú idő után, a balettelőadásokat látogatva. A test, ha kielégül, közel kerülhet a lélekhez, a nyugalomához, a harmóniájához... Vagyis nem közel kerül, rosszul fogalmazok, itt nincsenek távolságok, hanem csak megsejt belőle valamit, és épp ez a lényeg: a sejtés! Ami csak növeli a sóvárgást a lélek-állapot után! A tisztaság után! A sóvárgás pedig csak még inkább visszavet, gáttá válik, a test kielégülése így csak még jobban a testbe börtönöz... A kielégülés is és a kielégületlen izgalom is. Ördögi kör ez, nem véletlen, hogy egyetlen kiút adatik belőle, a test pusztulása. És kérdés is, mondjuk csak ki bátran, egyetlen egy tehető fel, adekvát kérdés: lelkek miért kényszerítetnek testbe? Erre testbeszéddel nem adható válasz, nemhogy test-válasz, de test-kérdés sem tehető fel, hiába járogat az ember balettelőadásokra, az igazi, megjátszatlan haldoklást, imitálatlan születést nem rakhatjuk színpadra. Minden egyéb pedig, ezen a ponton, hiteltelen. Mi marad? A szavak maradnak, megint csak a szavak...

„Most már a szocializmus építésének olyan fokán állunk, hogy sok mindent megengedhetünk, sok mindennek teret engedhe-

tünk, közösségi szinten is, amit korábban tiltottunk... Ez a szocialista öntudat ereje! Ilyen, hogy egy aprócska példát említsek csak, a Balettbarátok Klubja. Tudjuk, hogy miről szól ez. Tisztában vagyunk vele, és az alapvetésünk sem változott, hogy ehhez erkölcsileg hogyan viszonyulunk. Elfogadjuk, hogy ilyen is van, és ha nem lép túl bizonyos kereteken, szemet hunyunk felette. Ezt csak azért mondom, Baka elvtárs, mert tudjuk, hogy maga is a klub tagja, és tudnia kell, hogy mi ezt nem rójuk fel, és semmi hátránya nem fog ebből származni.”

„Nagyon nehéz úgy leveleket írni, hogy nem kapok választ... De megtanultam, hogy soha ne adjam fel, bízzak a végtelenségig... Szóval bízom benne, hogy életben vagy, és megkapod a soraimat. Ezért is írom le, mert talán erőt merítesz belőle: valami sokkal rosszabbtól menekedtél meg. Nem kellett végignézned (és végigszagolnod!), hogyan égették el édesanyámékat a lágerben. A hullaégetők, közülünk való foglyok, akik a munkájukért pár morzsával több ételt kaptak, összeszedték a tetemeiket, és a tűzbe hordták... De ők csak ájultak voltak, és a lángokban magukhoz tértek... csak a tátogó szájukat láttuk, mintha halak tátogtak volna... Azóta is rendszeresen szagokkal álmodom... nincsenek álmképek, nincsenek hangok, csak szagok... Az emberhús különböző szintű égettségének a szaga. Szeretettel öllelek, Dániel. 34. levél.”

„Mindenhol ott vagyok... mindig figyelek”, szól a fal mellett álló, cigarettázó alak álmomban. Nem látom az arcát.

„Maga okos, becsületes ember... Érteni fogja, hogy milyen nagy a tét, milyen történelmi időket élünk!” Kinyitja a dossziét, kivesz valamit. Nem nézek oda, oldalvást látom csak, szögletes, világoskék folt az egyik sarkában, talán bélyeg... Szóval levélboríték. „A kapitalisták félnek tőlünk, mert tudják, hogy egy igazságosabb és fejlettebb társadalmat építünk. Mindent megpróbálnak, hogy bemocskoljanak, lejárássanak minket! És erre egyszerű embereket használnak fel... Olyanokat akár, mint maga vagy én. Bizony, elkövetem azt a hibát én is, hogy amikor kimondom, kapitalista, cilinderes, kövér, degeszre tömött zsebű tőkést képzelek el...”

Nem, nem, egyszerű emberekről van szó. Mint például az unokatestvére, Slosszer Dániel.”

„Flórián, hova rohant éjjel a Szabadság hídon?” A könyvtárban Ritácska hétfő reggel sokkosan nézett rám. „Lobogott a fekete kabátja szára, semmibe révedt a tekintete... Mintha... Mintha Lugosi Béla vágtatott volna valahova szomjasan”, fejezte be kényszeredett nevetéssel.

„Siettem a beteg édesanyámhoz”, hazudtam folyékonyan. Mondtam volna meg az igazat?

Nincs már út, nem tudok futni... Charles Vanel mondja *A félelem bérében*.

„Az előző levelem után másfél órával írok... Rájöttem, jobb, sokkal jobb, hogy nem válaszolsz. Ha válaszolnál, talán megijednék, és megpróbálnék alkalmazkodni, csak arról írni, ami neked is megfelelő lehet. Jobb a teljes őszinteség. Leírom tehát, amit gondolok: remélem, már nem élsz. Ha élnél, a félelem [elmaszatólódott, olvashatatlan sorok] Szeretettel öllelek, Dániel. 35. levél.”

„Baka elvtárs, tudnia kell, hogy mi nem kényszerítjük semmire... Ezért, amit mondok, csak kérdés... Szeretném kérni, hogy hozza be nekünk az unokatestvérétől kapott összes levelet. Segítségünkre lenne, hogy néhány formai dolgot tisztázzunk... Egyébként úgy tudom, hogy a Műszaki Könyvtárban a státusza véglegesítését tervezik. Remélem, hogy rövidesen gratulálhatok hozzá!”

Petőcz András

Elhagyatva

„Mert bajok vettek engem körül,
amelyeknek számuk sincsen;
utolértek bűneim,
amelyeket végig sem nézhetek;
számosabbak a fejem hajszálainál,
s a szívem is elhagyott engem..”

(Zsoltárok könyve: 40:13.)

*Mert elhagyatnak akkor mindenek, mondtad,
és én remegtem akkor, hogy a bűneim, de nem,
nem így volt mindez, újabb gyalázatot beszél
az, aki elleplezi, ami körülöttünk, s nem lepel,
lepel csak a haldokló testén, és annak a testén,
aki feltámadott, de ki az, aki feltámad végre.*

*Elképesztően fáradt vagyok, azt hiszem, hogy
reménytelenül fáradt, mondják, ez épp annak
a jele, amit – másképpen – beletörődésnek is
nevezhetünk, befejeződik valami, a kudarcok
arcodra vésik önmagukat, miként az bűnöd,
miként a bűneid, arcodba süppednek végleg.*

*Ne nézz a tükörbe, ha kérhetem! Aki csalódik,
mindenben csalódik, menekülne, ha tehetné,
de nincsen is hova, s mára már értelme sincs,
s a rosszkedv szembejön veled, magadra, ha
nézel, ezt fogod megpillantani, s ez magában
is visszatartó erő: elhagyatva mindenek által.*

A vizek felett

„ott van a nagy vizek felett.”

(Zsoltárok könyve: 29:3.)

*Valaki ott, a nagy vizek felett, széjjelnéz,
úgy, mint aki válaszolni tud kimondatlan
kérdésekre is, mint aki sejti, mi lesz a jövő
ezen a tájon, hogyan is menekülhet a világ.
Elmenekül, innen messzire, oda, ahol nincs
semmi olyasmi, ami hasonló lenne ehhez.*

*Nincs semmi olyasmi, ami arra emlékeztetne,
ami itt, a sajátunk, ami a miénk, ha van olyan,
hogy valami a miénk. Vannak még tárgyaink?,
ez a kérdés a „jövendő” előtt, milyen „szép” is
ez a szó, hogy „jövendő”, pátosszal teli, igen,
emelkedett és hazug, mint minden magasztos*

*szó, emelkedett és hazug. Csak a jelen van, és
az is csak annyira, amennyire még lehet lenni,
amennyire még lehet lenni lehet abban a káoszban,
ami itt, csak a jelen, ha még van egyáltalán, ha
még bármi is lehet, ott van a nagy vizek felett
valaki, széjjelnéz, és csöndesen elsírja magát.*

Muszka Sándor

Körök

*Lemegy a nap.
Szárnyad, mely egykor felemelt,
lehúz.
A kihunyó fények helyén a fájó,
végtelen űr.*

*Miért s ki küldött ebbe a kertbe
láthatatlannak.*

*Haláltusád egy összetett szó csak,
ha magukkal vittek a sátán kutyái.*

*Boldog lehetsz, ha roppan egy ág, min
melledből hízott varjak pihennek.
Otthonos.*

S az istállók mélyén felsír egy gyerek.

Fényhozó

*Jöjj közénk, szállj le, fekete angyal,
tisztítsd meg szívünk a csömör mocskától.
Vedd el szemüinktől a látók vakságát.
Vezess az elhagyott kertbe.*

Haza

*Keletre tarts, jöjj.
A város, nyüszítő, nyugtalan állat.*

*A fekete folyó mentén a hegynek.
Beljebb és beljebb a sűrű sötétbe.
A füstüveg égre szegezett nap alá.*

*Haza, hol hazád van,
még elmenekülhetsz.*

CSONTVÁRY KOSZTKA TIVADAR
(1853–1919) festménye

Péntek Gábor

Taoiseach

Az igazgató bepréseli magát az ablak melletti ülésbe. A testes férfi szuszog, és az előtte lévő ülés oldalán kiálló gombra akasztja a zakóját. Hónalja nedves, izzadságszag keveredik Hugo Boss parfümmel. Borzasztó, hogy ezeken a repülőjáratokon egyre kevesebb helyet hagynak az embernek. Becsatolja az övet, lehajtja az étkezőasztalt, az a hasáig ér, és olvasgatni kezd az iPadjén. A titkár mellette ül. Néhány perc múlva a vezér, mintegy magának, mormolgatni kezd valamit. Keserédes mosollyal ingatja fejét. A titkár egész felsőtestével feléje fordul.

– Hm, hát igen – dűnnyög a nagy ember.

– Tessék, igazgató úr? Mondani tetszett valamit? – kérdezi a beosztott.

– Semmi, semmi... igazán nem fontos... – nagyot sóhajt, a fejét csóválja. – Hm... de ez azért érdekes...

– Mi, igazgató úr?

– Tudja, Péter, azon jár az agyam, hogy milyen fontosnak tartjuk itthon a saját kis politikai csatározásainkat. Néha azt hisszük, hogy mi vagyunk a világ közepe. A konzervek meg a libsik, na, ja! Néhány száz kilométerrel odébb meg talán azt sem tudják, hogy létezőnk!

A titkár lelkesen bólogat.

– Hát igen, messziről sokkal kisebbnek látszik minden. A nagy nemzetek sokszor csak a saját országaikat ismerik.

– Hm, néha azt is alig-alig, Péter.

– Sajnos, ezt meg tudom erősíteni, igazgató úr!

– Tudja, az a tragédia, Péter, hogy mégis nekünk kell kuncso-rognunk a nagyok kegyeikért.

– A pénz beszél, igazgató úr.

– Tudja, nincsenek előítéleteim. De az azért megdöbbenett, hogy a múlt héten Párizsban a szálloda – és nem is akármilyen

– recepcióján a hölgynek fogalma sem volt arról, hogy Budapest melyik országban van.

– Igen, igazgató úr. De azt hiszem, nemcsak bennük van a hiba.

– Egyetértek. De Hollandia vagy Belgium sokkal kisebb, mint mi, mégis sokkal több ottani várost ismer, teszem azt egy spanyol vagy svéd, mint ahányat tőlünk.

– Persze, igazgató úr, de tartom, hogy nekünk is rengeteg tenivalónk van még ezzel!

– Hát, Péter, szerintem meg mi sokkal többet tudunk róluk, mint vica versa. Tudja, a kis nemzeteknek mindig nagyobb szükségük van erre.

– Persze, igazgató úr. Egyébként ezért is kedves a számomra ez a mostani út.

– A múltkoriak is jól sikerültek, Péter. A párizsi és berlini kifejezetten eredményes volt. De most ez a dublini engem is felcsigázott. Még sohasem voltam Írországbán.

– Érdekes hely, az egyetemi éveim alatt jártam itt.

Rövid csönd után az igazgató szólal meg:

– Tudja, Péter, nagyon igaz, hogy nekünk is folyamatosan tanulnunk kell. Be kell, hogy valljak önnek valamit. Kicsit szégyellem, de ez legyen a legnagyobb tévedésem. Szóval, azt hittem, hogy Írország benne van a schengeni övezetben.

– Nem, nincs.

– Ja, most már tudom. Nagyon örülök, hogy mindig tökéletesen felkészít a találkozóimra.

– Igyekszem, igazgató úr! Kinyomtattam az anyagot, itt van, amit múlt szerdán küldtem át.

– Igen, láttam, de sajnós nem volt még időm alaposabban megnézni. Tudja, valószínűleg... az IRA akciói miatt gondolhattam...

– Mit, igazgató úr?

– Hát azt, hogy az írek Schengenen belül vannak. Valahogy összekapcsoltam az agyamban a terrort meg a biztonságra törekvést.

A titkár megköszöri a torkát.

– Igazgató úr, az IRA az Észak-Írországbán van, vagy volt inkább jellemző...

- Nyilván, Észak-Írországban. Az egy teljesen másik ország.
- Igen.
- Mondom, az másik ország. Pedig valami miatt biztos voltam benne, hogy a schengeni övezetben van. Ja, persze, azt hiszem, a NATO-tagságuk miatt.
- Ö...
- Igen?
- Hm... Írország jelenleg nem a NATO tagja.
- Neeem? Még ez sem? Hihetetlen! Hogy maradhattak ki? Pedig nagyon jó kapcsolatuk van az USÁ-val, és ezek az angolfélségek amúgy is híresek a hadseregükről meg a katonai akcióikról!
- Igen, uram, Amerikával valóban jó viszonyban vannak. Ám, bocsánat, de, ha jól hallottam, angolokat vagy valami ilyesmit tetszett említeni. Ö... csak szeretném jelezni, hogy Írországban írek laknak, nem angolok.
- Hm..... grrrr... – köszörüli a torkát a felettes – írek, írek, persze, hogy írek! Tudom én, hogy írek, de biztos laknak ott angolok is. Azt hihetné az ember, egy átlagember mondjuk, akit nem érdekel ez a téma túlságosan, szóval azt hihetné, hogy ír az kábé egyfajta angol, ugye?
- A titkár mély levegőt vesz, válaszolni akar, de a főnök közbevág:
- Mondom, ezt hihetné! De persze nem az.
- Nem.
- Hát persze, hogy nem! Ezt mondom én is, hogy nem! Az ír az ír, az angol az angol. Az olasz meg olasz, az északír az meg északír.
- Úgy van, uram. Egy aprócska kiegészítést azért tennék.
- Nocsak, Péter – pillant a titkásra gúnyosan –, az olasz tán nem olasz?
- A beosztott levegő után kapkod.
- De, az olasz az olasz, pontosan, az teljesen olasz.
- Akkor?
- Annál olaszabb nincs is. Hanem az északír az nem egészen északír. Akarom mondani, északír az, csak hát nem egészen.

– Neeem???

– Ö... pontosabban...

– Most északír, vagy nem északír? Döntse már el! Ne mondja már, hogy délír! Ha meg berüg a sok Guinessből, akkor meg „délír-ium tremens”? Hahaha!

A testes ember jóízűen kacag. Az mindig jó, ha az ember értő közönség előtt sütheti el a vicceit. A titkár fájdalmasan nyög egyet, kesernyés mosollyal húzza el a száját.

– Tulajd... – csuklik el a hangja, nyel egyet –, tulajdonképpen északír az, mert északon lakik, de ők éppolyan írek, mint az ír írek, csak közigazgatásilag másikk országban laknak.

– Rendben van. De akkor csak igazam volt azzal az északírral? Ha a válogatottjuk játszik, mit mondanak? Északír futballválogatott, nem? Vagy, mondjuk, északír miniszterelnök.

– Igen, uram, északír futballválogatott, az teljesen helyes. De...

– No, mi az?

– Ahogy mondta, az északír futballválogatott, az rendben van, és az északír miniszterelnök is helyes. Tulajdonképpen.

– Tulajdonképpen? Mit akar ezzel a tulajdonképpennel? Azaz nem egészen?

– De helyes az, csak azt szeretném mondani, egy egészen apró dolog csak, hogy az északír miniszterelnök az tulajdonképpen az angol miniszterelnök is egyben.

– Na, ennyi baj legyen! Egyébként meg fura. Az északírek adják az angolok miniszterelnökét? Ez azért kicsit gáz.

– Nem, épp ellenkezőleg. Az angolok adják az északírekét is.

– Szóval az angolok megmondják, hogy ki legyen az északírek göréja?

– A két miniszterelnök egy és ugyanaz a személy.

– Aha! Köszönöm. Ezek fontosak lehetnek holnap.

– Igen. Bár mi, mondjuk, Írországba megyünk.

– Már alig várom, hogy találkozhatnék ezekkel az írekkel. Érdekes lehet a nyelvük is. – Az igazgató szeme megcsillan. – És képzelje el, Péter, amikor egy ír beszél, vagy olvas, és közben meg valójában ő ír! Érti?

A vezér kacsint egyet. A titkár arcára ismét kényszeredett mosoly ül ki. Nagyokat pislog. Nevetni is szeretne, de nem könnyű.

– Igen, hehe... hát ez nagyon jó, amikor beszél, ő akkor is ír..., merthogy ő... saját maga... hát, nagyon szellemes... hehe.

A főnök elégedetten nyugtázza.

– Már alig várom, hogy meghallhassam, milyen az ír nyelv, hogy hangzik, milyen a dallama!

– Attól tartok uram, hogy nem igazán fogja meghallani.

– Nocsak, miért gondolja?

– Mert az ír nyelv tulajdonképpen teljesen kihalt már.

– Már megint ez a tulajdonképpen! Szóval kihalt, vagy nem? Hogyhogy kihalt?

– Úgy, hogy már nem beszélnek.

– És mit beszélnek helyette? – Ismét gúnyosra vált. – Eszperantót talán, vagy mutogatnak?

– Nem, egyiket sem. Angolul beszélnek.

– Angolul? Akkor hát írek, vagy angolok? Melyik a hivatalos nyelv? Itt nem „nyelvében él a nemzet”, Péter?

– Az ír alkotmány értelmében Írország első hivatalos nyelve az ír. Az angol a második.

– Az ír az első, de nem beszélnek, ha jól értem?

– Így van. Csak nagyon kevesen beszélnek. Majdnem teljesen kihalt.

– És mi az anyanyelvük?

– Többnyire az angol.

– És mi a csoda ez az ír nyelv?

– Uram, hadd olvassak fel önnek egy rövid szakaszt az összeállított anyagból.

Lapozni kezd.

– Az ír nyelv az indoeurópai nyelvcsaládba tartozik, annak kelta ágába, a szigeti, azon belül a gael nyelvek közé. Az anyanyelvi beszélők száma vitatott, a nyelvvédő aktivisták szerint hatvanötezer körül van, a kormány statisztikái kétszázhatvan-ezerre teszik. Az ír ajkúak ma már többnyire kétnyelvűek, akik ugyanúgy használják az angolt, mint az írt, így az, hogy valaki ír anyanyelvűnek vallja magát, inkább egyfajta hitvallás.

Az igazgató közbevág:

– Ezt honnan írta ki?

– A Wikipédiából, uram. Itt még folytatódik.

– Elég. Jó ez a Wikipédia.

– Igen, elég jó, és gyors, naprakész. Habár néha lehetne kicsit részletesebb is.

– Nem kell ennél több, Péter! Ez bőven elég. Adja csak ide, átolvasom! Tudja, imádok improvizálni, de azért néhány tényre, adatra nekem is szükségem van, amolyan kapaszkodónak.

– Természetesen, igazgató úr, mint mindenkinek.

– Aha, lássuk csak, főváros, államforma, zászló, GDP, nem is rossz. Csak négymillió lakos? Hmm. Mikor is találkozunk a miniszterelnökkel, Péter, a prime ministerrel?

– Holnap tíz órakor. De meg szeretném jegyezni, hogy nem miniszterelnöknek hívják.

– Nem? Hát nem azt mondta, hogy miniszterelnök, és hogy az angolok adják? Ja, tényleg, azt Észak-Írországra mondta. Nos, akkor itt, az íreknél milyen miniszterelnök van? Valaki csak vezeti ezt az országot! – Lassan, ironikusan hangsúlyoz. – Talán nyugatskót? Vagy keletwalesi?

– Nem, itt ír miniszterelnök van – válaszol a titkár.

– Meglepő, valami végre rendben van Írországbán is.

– Igen, de nem miniszterelnöknek hívják.

– Szóval nem prime minister?

– Nem. Az írek nem használják az angol prime minister kifejezést a saját miniszterelnököikre.

– Maga viccel!

– Nem.

– Csak a sajátjukra nem?

– Igen, csak a sajátjukra.

– És miért?

– Mert annak olyan íze van, mintha angol miniszterelnökük lenne.

– Nem semmi! És ezt az angolos ízt ők nem kedvelik. Nem elég tasty.

– Nem.

- És mit használnak helyette?
- Azt, hogy taoiseach.
- Jól van, Péter?
- Igen, csak a titulust mondtam.
- Azt hittem, valami a torkán akadt.
- Nem, taoiseach. Így írják – a szövegre mutat.
- Tao... Tao... i... Na, ne! Ez valami kínai?
- Nem, nem. Írül van.
- Ahááá! Írül! Végre valami eredeti írül! Az angol mindenestre egyszerűbb. De ha angolul beszélnek, mi a fenének hívják taoiseachnak?

– A függetlenségük hangsúlyozása miatt. Felolvasom, szintén Wikipédia: „Az írek nem használják az angol prime minister kifejezést a miniszterelnökre, mert annak olyan íze van, mintha angol miniszterelnökük lenne. Helyette az ír nyelvű taoiseach szó jelöli az ír miniszterelnököt. A taoiseach megjelölésnek finom iróniája, hogy a szó klánfőnököt jelent írül, a miniszterelnök-helyettesre használt tanaiste pedig klánfőnök-helyettest.”

– Aha, értem, Péter. A kis rebellisek! Szóval klánfőnök. És a klánfőnökkel fogunk találkozni holnap?

– Igen, ő is ott lesz a fogadáson.

– Van köztársasági elnökük?

– Igen, van.

– És azt meg hogy hívják?

– President.

– President! Szóval ez meg nem ciki?

– Úgy látszik, nem.

– Erre is kitalálhattak volna valami írt!

– Talán azért nem, mert az angoloknál meg nincs ilyen.

A vezér maga elé mormolja:

– Elég nagy kupleráj van ezen a szigeten, mondhatom!

Aztán ismét a titkár felé fordul.

– Rendben. Köszönöm, Péter, átolvasom. Tudja, ezért szereztem ezt a munkát. Nagyon sokat tanul az ember csak úgy, menet közben is. On job learning! You know!

– Igen, uram. Így tudjuk tökéletesen képviselni az intézményünket és az országunkat.

– Én is így hiszem, Péter. Persze, biztos vannak, akik még jobban felkészültek, mint én, de nekem is vannak erősségeim.

Villámgyorsan jön a titkár válasza:

– Hát ebben biztos lehet, uram!

A vezér gyanakodva fürkészi:

– Hogy érti ezt, Péter?

A másik krákog, zavarban van.

– Mármint, hogy önnek komoly erősségei vannak, így értetem.

– Köszönöm, Péter. Tudja, én nagyon hatékonyan tudok tárgyalni, és a célt soha nem veszítem szem elől. Ha már néhány adatot ismerek, az elég nekem, rendkívül jól tudom kombinálni őket. Plusz egy kis improvizáció, no meg a személyes karizma, és máris megvan az eredmény!

– Igen, ez így van – helyesel a titkár.

– Köszönöm, Péter. Van még időnk, most végignézem az összeállított anyagot.

Olvasni kezd, közben maga elé mormol.

– Parlamentális köztársaság, Dublin, csapadék, hát, itt aztán folyton esik, ezt az én Katicám nem bírná, az tuti! Aztán mi van itt még, Jonathan Swift, James Joyce, George Bernard Shaw, nem semmi, persze, angolul könnyű, még ha törpékről is ír az ember, híres lesz. Ha mondjuk Mikszáth, Móricz vagy Örkény angol nyelven írt volna, hol lennének! Mindegy. Oscar Wilde, Yeats, Samuel Beckett, U2, Gary Moore. Gary Moore is ír? Pressert meg bezzeg a kutya sem ismeri Dublinban. Hacsak nem a magyar vendégmunkások. Szent Patrik napja, Kilkenny, nem is tudtam, hogy ez is innen jön, jó kis sör, no, meg a híres Guinness... hát, azt mindenképp inni akarok, csapolva. És lássuk csak, valami személyes töltet kellene még, Cork, Kerry, Limerick, Tipperary, Limerick.

Az igazgató lehunyja szemét, és mosolyogva hátradől. A gép felszáll.

(Két nappal később)

Elérték a repülési magasságot, az igazgató ismét az ablaknál, a titkár mellette ül. Mindketten karikás, táskás szemekkel, mereven bámulnak maguk elé. Nem beszélgetnek, nem olvasnak, Hosszú csend után végül az igazgató szólal meg.

– Mikor érünk haza?

– Még kábé két óra.

– Hm... Péter... hogy értékeli az utunkat?

– Eddig kényelmes volt.

– Nem úgy értem! Az írországi utunkat!

– Ö... Egész jó. Jó.

– Konkrétan?

– Hát, konkrétan teljesítettük azt, ami a célunk volt. Fontos politikusokkal, üzletemberekkel találkoztunk, tárgyaltunk potenciális stakeholderekkel.

– Igen, én is így gondolom. No és a fogadás?

– Hm, igen, a fogadás.

– Szeretném hallani a véleményét a fogadásról.

– Nos, a fogadás. Az is csodálatos volt! A hely gyönyörű. Az a kastély! Nem is tudom, láttam-e valaha...

– Péter, ugye tudja, mire gondolok? Kérem, ne kerteljen!

– A kert, na igen, lehet vagy ötszázéves, és az a kilátás!

– Péter!

A titkár nagyot nyel. Visszafogottabban folytatja, szinte hadar.

– Az ételek és az italok is kitűnőek voltak. Nekem például a vörösborok ízlettek a legjobban. Érdekes, hogy az írek, akiknek nincs szőlőkultúrájuk, mégis ilyen kitűnő borokkal...

A főnök közbevág:

– Péter, nem szeretem, ha mellébeszél! Ne féljen, mondja el őszintén a véleményét! Mit gondol a pohárköszöntőmről?

– A pohárköszöntőjéről?

– Igen.

– Az is egészen ünnepélyesre sikeredett. A pezsgő...

– Péter! Őszintén! Nagyon gáz volt?

A titkár megadóan sóhajt.

– Egy kicsit.

– Kicsit? Csak egy kicsit?

– Hát, ö... az kicsit kellemetlen volt.

– Igen, én is éreztem. Az elejével nem volt semmi gond, azt hiszem.

– Á, az elejével nem, dehogy! Az eleje egészen kitűnő volt. Gondolkodtam is, hogy ilyen kitűnő kezdés, igen, komoly felkészültségről tett tanúbizonyságot! Írország földrajza, gazdasága, geopolitikai helyzete, a párhuzam a sokat szenvedett kis népek között mind-mind fantasztikus volt.

– De?

– De, bocsánat, igazgató úr, a vízrajzot, az éghajlatot, a növény- és állatvilágot talán érdemes lenne mellőzni a jövőben. Nem érdekli őket, meg mondjuk nem is biztos, hogy odaillesk.

– Meglehet, hogy kicsivel jobban is tudják, mint én.

– Uram, örülök, hogy ön mondta ki, pontosan erről van szó.

– Nem néztek hülyének?

– De... dehogy, ezek az írek udvariasak és kulturáltak. A párhuzam a mi népünk és az írek szabadságharca között például egészen eredeti volt.

– Igen, azt éreztem.

– Mondjuk az, hogy egykor hány tenger mosta a partjainkat, meg most mennyi a vendéglátókét...

– Az fölösleges volt.

– Szerintem. Nem azért jöttünk, hogy versenyezzünk velük, főleg nem a tengereink számával. De ez csak az én véleményem, igazgató úr! Csak egy a sok közül. Az viszont telitalálat volt, hogy nem prime miniszternek szólította a miniszterelnököt!

– Igen, erre határozottan emlékeztem, Péter. Köszönöm! De... mintha nem mondtam volna egészen tisztán vagy pontosan a titulust.

– Az igaz, nem sikerült egészen pontosan ejtenie, hogy taoiseach, de...

– Mit is mondtam?

- Hát, uram, de mindegy is.
- Hogy szólítottam a miniszterelnököt, Péter?
- Hát úgy, hogy Sir... nem is emlékszem...
- De, emlékszik, Péter.
- Hát, hogy Sir Mao Ce Tung.
- Kicsúszott, sajnálom, tudtam, hogy valami kínaiszerű. Így jegyeztem meg. Vagy nem. Ez ciki volt, ugye?
- Hát, egy kicsit.
- Na, ja. De mégsem ez volt a mélypont.
- Nem, innen még briliánsan sikerült visszamanővereznie.
- Igen, az írek is nevettek ezen a Maón, azt hitték talán, hogy poén.
- Biztos nem először fordul elő velük, tudja, ez épp olyan, mint mondjuk... Bukarest és Budapest.
- Aha, akkor jó kis poén, tényleg – komorul el a vezér arca. Hallgatnak.
- Péter, kérhetek magától valamit?
- Persze, uram!
- Mi lenne, ha nem említené senkinek a pohárköszöntőm végét?
- Az énekre utal?
- Igen.
- Azt nem.
- Nem beszél soha senkinek! Megígéri?
- Meg! – bólogat a titkár.
- Ha kérdezik, akkor sem!
- Hallgatok, mint a sír, igazgató úr. „Mint megannyi pusztá.” A vezér szeme felcsillan.
- Nocsak, nocsak, micsoda Arany-köpés, Péter!
- Igyekszem, igazgató úr. Mosolyognak.
- Na, de vissza a nótához. Nem hiszem, hogy bárki is rákérdezne, hiszen nem volt ott magyar rajtunk kívül senki.
- Csak a nagykövet úr.
- Persze, de a Janival már megbeszéltem.

- Meg a Talomér úr a világbanktól.
- Őt is intézem.
- Ja, és a pincérek fele.
- Azok meg másra figyeltek! Azt sem érzékelték, hogy mi történik! A szakácsok meg elő sem jöttek. Szóval?
- Nem gondolom, hogy említésre méltó lenne bármi is, igazgató úr. Én biztosan nem beszélek róla soha senkinek. És mivel ön sem, így nem is érdekes. Nincs hír, nincs itt semmi látnivaló, ahogy mondani szokás. Amúgy az elnök is elég jól vette.
- Igen, viszonylag jól kezelték a helyzetet. Rutinosak. De Péter, ígérje meg, hogy még az emlékirataiban sem fogja megörökíteni ezt az esetet. Csak ha... esetleg én később nem engedélyezem!
- Megígérem, igazgató úr!
- Köszönöm!
- Nincs mit.
- De Péter, mondja, ki hitte volna?
- Mit, uram?
- Hát azt, hogy ez a dal... Tudja, hogy ez a népszerű nóta...
- Hogy nem a kedvencük?
- Azt. Még az egyetemen hallottam. Volt az évfolyamunkon egy dixieland zenekar, úgy hívták őket, hogy Freddie and The Crazy Five. Ők játszották ezt minden koncertjükön.
- Jó kis szám, tempós, dallamos, vidám...
- De maga honnan ismeri, Péter? A harminc alatti korosztály nem igazán hallgat dixie-t.
- Édesapám hallgatta folyton, még gyerekkoromban.
- Remek apja lehet!
- Igen. Szereti az ilyen energikus örömeit!
- Én is ezért örültem meg, amikor kifelé jövet megláttam az ön által összeállított anyagban a város nevét. Tudja, szeretek mindig valami személyeset belecsempészni a beszédeimbe, valami meglepetést, olyat, ami a hallgatóság szívébe talál...
- Hát, ez beletalált!

– Igen, de nem egészen így terveztem! Azt hittem, hogy ez az ének valami híres ír népi song!

– Hát, nem az. Az én hibám, igazgató úr! Bele kellett volna írnom az anyagba!

– Nem, Péter, ne vádolja magát. De... a másik oldalról nézve, ha persze benne lett volna, akkor biztos nem követték el ekkora baklövést! Pedig milyen jó kis nóta ez!

– Az – helyesel a titkár, és halkán énekelni kezdi: – It's a Long Way to Tipperary...

Az igazgató beszáll, már ketten fújják halkán, csak egymásnak, hogy a légiutas-kísérők ne hallják:

– Its a long way to go, It's a long way to Tipperary, To the sweetest girl I know. Goodbye Piccadilly – itt az igazgató láláznizni kezd, a titkár tovább énekliz. – Farewell Leicester Square – most az igazgató visszatér, hangosabban, mintegy kompenzálva az előző kimaradást –, It's a long long way to Tipperary, But my heart lies there.

Összenevetnek. Az igazgató felemeli jobb kezét, és függőlegesen a beosztott arca elé nyújtja. A titkár megérti, ő is felemeli a kezét, és egymás tenyerét szorongatják, hosszan.

– Péter, de ki hitte volna, hogy ez nem egy ír lelkesítő dal? – komorodik el megint a vezér.

– Hát igen! Talán a Goodbye Piccadilly gyanús lehet, persze, csak így utólag...

– Sajnos, az arcok láttán én is éreztem, hogy valami baj van.

– De csak a legvégén, amikor kinyitotta a szemét.

– Mit tegyek, annyira beleéltem magam, hogy behunyt szemmel fújtam. De képzelje, közben láttam magam előtt a régi zenekart, ahogy Frédi fújja a trombitát, Szabi dobol, Pici a bőgővel, Jani a klarinétal, Csabi a bendzsóval, Tibi zongorázik, Anti meg fújja a harsonát, ja, meg láttam az egyetemi klubot, még a karjaimmal is hadonásztam...

– Láttam, tényleg hadonászott. Akkor ezért énekelte el háromszor egymás után a refrént?

– Háromszor?

- Egyre hangosabban.
- Jaj! Koncerteken, ugye, üvölteni kellett, mert hangos volt a zene. Mindegy. Üvöltöttem ott is, ez van. És csak a végén nyitottam ki a szememet, vártam a hatást.
- Hát, hatás, az volt.
- De nem egészen az, amit elképzeltem.
- Hát nem. Valószínűleg a mi mosolyunk sem lenne őszinte, ha a magas rangú ír vendégünk egy pohárköszöntő alkalmával mondjuk a szovjet vagy a román megszálló hadsereg harci indulóját fújná teli torokból.
- Nagyon kínos, Péter, ne is folytassa!
- Mert ezt a dalt, igazgató úr, a brit hadsereg indulóként használta az első világháborúban, az írek megtámadása során.
- De honnan tudhattam volna? Rövid csönd áll be. Ismét a felettes szólal meg.
- Tudja, Péter... mondja, mióta is ismerjük mi egymást?
- Úgy négy hónapja.
- Igen. El kell mondjam, hogy nagyon örülök, hogy megörököltém önt az elődömtől.
- Köszönöm, uram!
- Volt olyan tanácsadóm, aki azt javasolta, hogy minden besztottamat cseréljem le, kivétel nélkül. Érti, rúgjam ki. De én magában láttam valamit. Valamit, ami miatt megtartottam.
- Köszönöm, igazgató úr.
- Igen, igen, nagyon jól tudunk együtt dolgozni, Péter, én nagyon élvezem.
- Én is, igazgató úr. Örülök, hogy elégedett a munkámmal.
- Magának, ha jól emlékszem, két gyereke van.
- Három.
- Pláne! Ilyen fiatalon! Nem lehet könnyű.
- Nem, ez igaz, de csodálatosak!
- Elhiszem. Nekem is van kettő. Péter, elégedett vagyok a munkájával, és nemcsak most, hanem hosszabb távon is. Úgy gondolom, hogy egyszeri pénzjutalomban fogom részesíteni önt.
- Köszönöm szépen, igazgató úr!

– Úgy gondolom, hogy – az igazgató most lelassítja a beszédét, rövid hatásszünetet tart –, szóval hogy, mondjuk, egymillió forintos pénzjutalomnak biztos könnyedén megtalálnák a helyét a feleségével.

A titkár nyel egyet.

– Annak biztosan, uram! Ö... nagyon köszönöm!

– És Péter, még valami. Már régóta zavar, hogy magázódunk. Az angolban nincs is ilyen. Úgyhogy én vagyok az idősebb, kérek, tegezz a jövőben!

– Köszönöm szépen!

Fölemelik borospoharaikat, és koccintanak.

– Szervusz, Péter!

– Szervusz, igazgató úr.

– Á, ne csináld már! Mondd, hogy Dániel!

– Szervusz... Dániel!

Kortyolgatnak. Rövid szünet után az igazgató szólal meg:

– Péter, mondd, hogy szólít téged az édesapád?

– Petinek.

– Hát, Peti, szólíthatlak én is így a későbbiekben? Hiszen életkor alapján akár a fiam is lehetnél!

– Persze, ig... Dániel!

– Szóval, Peti, a jövő héten hova is utazunk?

– Litvániába.

– Vil... ö...?

– Igen. Vilnius.

– Az van a három közül... – mutatóujjával a levegőben három egymás alatti pontra bök.

– Legalul.

– Oké.

– Összeállítottam már az anyagot, de még nem küldtem át, nehogy kavarodást okozzak.

– Bölcs gondolat. Holnap küldje át, akarom mondani, küldd át nekem, légy szíves, mailben.

– Rendben, igazga... ö... rendben, Dániel!

– Reggel egy fontos tárgyalással kezdek, apropó, fel tudna venni a Városligetben, mondjuk tizenegykor?

– A Széchenyi előtt, úgy, mint múltkor?

– Igen, köszönöm.

– A Széchenyi jó hely.

Az igazgató maga elé réved.

– Jó – mormolja –, néhány dolgot célszerűbb vízcsobogásban megbeszélni.

Csöndben ülnek néhány percig.

– Tudod, Peti, a legtöbb embernek fogalma sincs arról, hogy mennyire kimerítő tud lenni egy munkanap, ha az ember ilyen magas pozícióban van! Mindegy, szundítsunk egyet!

– Fárasztó, látom ezt én is, igazgató úr! – helyesel a titkár.

– Igen, azok ott csak azt hiszik, hogy repülés, szálloda meg fogadások, jó borok, ételek, fürdő, aztán meg még mi mindent nem gondolnak hozzá! – kacsint a titkárra bizalmasan.

– Persze.

– Ezek csak külsőségek. De ők semmit sem látnak a felelősségből, igen, a felelősségből, no meg a stresszből, amivel ez az egész jár!

A vezér szempillái lecsukódnak. Felszakad belőle egy sóhaj, és az ébrenlét-alvás határán, alig érthetően dünnyögi:

– Tudod, Petikém, ez igazából egy cefetül kemény munka, de hát valakinek ezt is el kell végeznie! Működtetni kell a gépezetet. Na, majd egyszer megtudod te is!

Vörös István

A tudatmag

*A tudatmag, a tudatmag,
vándorol-e a tudatmag?
Nem a lélek – az egy semmi.
A tudat van, vagy a semmi?*

*A tudatból kikel-e én
a teremtés legelején?
Vagy nincs a van, míg nincs élet,
a nincs nélkül nem is éled?*

*A tudatmag, hogyha kikel,
elmondja, hogy neki ki kell.
Vagy véletlen, ha kihajt is,
szemünkbe lóg, mint a hajtincs.*

*Miből vagyunk, hány rétegből?
Ha számolod, minden eldől.
Áldás vagy csend odafentről,
élni fogunk még ezekből.*

*Halni fogunk, s a tudatmag,
mint akit már learattak,
odébb pattan pár fényévet.
Ami elvész: csak a lélek.*

Bíró Tímea

itt lenni

*sokáig kell élnünk
most már nincs kiszállás
játék a gondolattal
hogy mennyire vág a kés
milyen lehet a mesterséges homály
nem lehet élvezni a zuhanást
nem botladozhatunk a ködben
nem várjuk meg a fagypontot téli estéken
enni kér a tizenegy kilós életigen
fürdővizet tíz ujját testmeleget
nem halhatunk meg nem szabad meghalunk
hogy legyen aki kergeti a bútorok körül
aki visszagurítja a labdát
akivel asztalhoz ül
mert ha korán elveszít állva eszik
gyűlölni fogja az úrlapokat mert
be kell írni az egyik szülő nevét
ami emlékeztetés a másik hiányára
és ha már egyikünk sem akkor
jön a számonkérés hogy miért
a rövid vonal a szülő neve helyén
rövid vonal hosszú bánat
nem halhatunk meg
nem is tudná miből kifizetni a temetést
a legolcsóbb koporsót állja az állam
de a papot neki kell
az atya nem ad kedvezményt az árváknak
kiszámolja hogy visszamenőleg
hány évig nem fizettük a hitközségi adót
nem fog sírni mert bénultan intézi majd
a temetkezéssel járó hivatalos ügyeket*

*aki korán elveszít ajtótól ajtóig zuhan
összemosódik a belépés a kilépéssel
nem tudja hova érkezik távozik
sovány lesz
illatos hajú lányok zongoráznak a bordáin
és képtelenek lesznek beljebb jutni
visszhangoznak majd a szavaink
a benne tátongó űrben
nem halhatunk meg
beszélj hozzá fésüld meg
beszélj hozzám fésülj meg
sokáig nem halhatunk meg
vagyis élnünk kell*

az elalvás szentélye

*néha zuhanok közöttük
ahogy elmélyül a légzésük
be merem csukni a szemem
fénylezárás
ha ugatni kezdenek a kutyák
imádkozom az éjszakának
hogy borítsa ránk sötét kabátját
nyomja el az állatok hangját
próbálok a nyugalomra gondolni
hogy szabályosan verjen a szív
az elalvásom mindig mögöttük baktat
az elalvásuk után
csak a hold éjszakázik többet
és azok akik a halottjukat virrasztják
de ez most élet
évekig tartó gyönyházfényű álmatlanság*

magad fölé

*félbeszakítottad a műveletet
már csak egy kicsit kellett volna
nyomni a gázt a kuplungon tartani
a lábad de elengedted a rendszert
az autó nem áll egyenesen a ház előtt
ahogy benned is elferdült minden
még csak tíz óra volt de az érzékszerveid
tökéletesen összekeveredtek
beleszagoltál a műszerfalba
markoltad a levegőt
csak a határozott mozdulatra emlékszel
hogy kihúztad a kulcsot a járműből
és elhajítottad valahova
csak ki csak ki innen
a gyereket is vinni kell
nem hagyhatod magára
különben is elvesznél nélküle
a hiányától üvöltene a tested
kiemeled a friss levegőre
de mielőtt még kijózanodnál
berohansz vele a házba
leteszed a futószőnyegre
zihálsz hátat fordítasz zihálsz
zokog rázkódik kis testén a kabát
csorognak a könnyek a nyakán
de még nem tudsz még nem
beomlott a bejárat hallod
hogy nyüszít egy sovány fénycsík
be kéne engedni a világosságot
a folyosó nem mozdul
szigorúan hallgatja a sírást
nincs kulcsod az autóhoz
nincs kulcsod a gyerekekhez*

*az autót nem viszi el senki
a gyerek sok könnye dunaként
belefolyik a fekete-tengerbe
messze tőled*

*a szíved verjen ne a kezed
sötétben építkezni nem lehet
ha szültél
az életre mondtál igent
söpörd ki magadból
a tankokat a sírhelyeket
két marokkal hordd vissza
a földet amit mások
a cipőtalpukkal elvittek belőled
ha az ölébe hajtod a fejed
a cipőkkel egy vonalban leszel
mégis emelkedsz
vele születted meg*

Nagy Zopán

Átjárások / Sok-sok árok...

Alkonyodik.

Mélységből előhívott fekete, krómos féminstalláció emelkedik ki a tájból. Titkos résein át letapadó felhőfüstöket és földgázokat lélegzett egykoron, most gomolygó szorongást párologtat. Tájidegen objekt. Talán egy ókeresztény mauzóleum rekonstruált kísérlet-mása, netán egy tárgyasult kísértet utóhatása? Nem derül ki.

Mindinkább alkonyodik...

A jelenés – és annak unokatestvére: egy kortárs képzőművész álom-kivetülése, vagy a *leíró* (egyik alvajáró alteregójának) még éber képzelgése.

Míves, faragott, színes *Ozirisz* (*k*)orsókból jégkásás szivárgást szippant, giliszta-darabos, hígult matériát szürcsöl a dehidratált, ében zsákszövet-gyomrú termőföld.

A vulkanikus tájban, a vörösiszapon túli horkolásban: különös fényoszlopok nőnek, lámpatestek, henger-totemek, fényáradat források. Az elmozduló magány-életet, az elhaló színeket, a grafitos átmeneteket, a faktúra-elkülönüléseket, a gradienseket, a az elhaladó negatív hőt és valótlan időt: vagyis az egész látvány-vibrációt egyelőre csak az éjjeli vadak érzékelik...

Szent Antal *havából* áthajló: töről metszett, február elején rügysző remete-fák suttogtak az elhagyott présház kőfalaihoz közeledve... Ó, a sebzett, gézrétegekkel bebugyolált, begombázott fák (óriási, talált fakanállal átkavart) dombjairól félholtra dermedt csigák énekeltek a rizlingmámor-fényes éjszaka csillagporcai felé...

A csicsói templom: romos árkok felé hajlott, talpazata is meg-ingott, úgy mocorgott...

A csontgyulladások, a daganatok, az orbáncos kiütések csak hajnalra enyhültek... Ismeretlen kőzetek, ércek, fémek – és rozsdás szerszámok dörgölöztek össze a préház körül, majd öt sötét kamasz-ördög, öt fekete hiúz-macska jelent meg a semmiből...

A *leíró* szervi fájdalom-falai lassan átszakadtak, s újabb jelenés-kapuk nyíltak, nyikorogtak a független összefüggések derengésében... Tapló és dohány, kékfüst és pohár, könyvlap és bogár, fejsze és tűzkő, achát és kabát (vegyszeres rekedelmekkel, egyszerűen): beteg torok-hangon beszéltek...

*Elindult Szent Antal hét fiával, hét lányával,
hetvenhétféle unokájával,
tüzes-orbáncos, dagadott sebeivel,
fene farkasaival, vad oroszlánjaival,
hogy (mondjam): Jusztinának gyenge szívít elszorítom,
piros vérit ott megiszom...*

(Bukovinai ráolvasó imádság, részlet)

Aranysakálnak öltözve, a maszkabárról megszökve: Mózes mászkált a Nagy vecsési medencében, az erjedések hatalmas árkaiban, s addig-addig téblábolt ott, míg el nem választotta az egybeömlött savanyúkáposztát, a csalamádét és a céklát... Az egyszeri esetre megébredt három öregasszony, mintegy karikacsapásra (vagy vasvilla-szúrásra): másvilági hangon kezdett kántálni, és delejezve indult el a savasan fortyogó, Nagy vitamin-árok mélységes bugyrai felé...

A távolból (majd egyre közelebből): a *Fába szorult férjek* megtört kórusa vonyított. Kánonban, irgalmatlanul! Ó, szépséges canis aureus! Jaj, toportyánféreg...

Hangok a sötétből:

Szívzörej-azonosító-hamisító démonok, nok-nok-nok! (N) emberi fogyasztásra alkalmatlan túltermelő-önemesztő-megsemmisítő mutációk, nemzedék-kipusztítók! Víz-áram-papír-műanyag-jelen-(tétlen)-tékozló társ(nyers)adalom, fertőzött alom...

Műolaj-művaj-műmáj-műminden túltermelő (élő?) elő-gépek: hátra-lépek...

Jólétnyomorban vegetáló ön-sor(s)rontó kihalók és betorzuló túlélők (a semmiken is túl élők), fiktív nyavalya-özönlő, önfelzabáló, konkrét látomások, öndirekt átkok: jó napot! Gáz-fény-gáz-gáz! Netán metán! Külső valóság-show, jó napot!

A fekete háttér függöny-sűrűség mögötti – másik – sötétjéből (némi feloldásként): Glenn Branca: *Symphony No. 3. – Gloria – First Movement* darabja szólt. Kisvártatva a #2: *2nd Movement (Excerpt)* súlyos-izgalmas, experimentális opusai tördelték át a jelen negatívjait...

Vass Tibor

Minden mindennel összetér

„Jó, jó! . . . adok írást – Károly emígy szóla –
Akár Arany bullát, ha időm lesz, róla:
De most, riadalmán ily szörnyü veszélynek,
Mi helye, mi sorja efféle beszédnek!”

Arany János

*Aranybúrának hallom legelőbb. Tikkadt
szöcskenyájak legelősznek,
fülem rossz már akkor is. Arany-*

*portré az osztályteremben,
ötvenszer negyvenes, annak akad értelme,
vagy aranyféleségből a lámpabúrának,
amit Dobos tanár úr folyton porol,
hagyjatok legelőszni, gyerekek, füstölgi közben fennen,
meg kell előszni a bajt, csak tartsátok alul a létrát,
különben lefordulok innen, török,
mint pecsétviasz szana, még azt hinnék,
Arany nem példaképp lóg
Tomba és Petőfi aranyarca közt.*

*Dobos tanár úr pöröl. Legelősz,
mielőtt beáll a bullamarevség,
mert Dobos tanár úr igényes,
és nem lehet poros sem búra, sem keret, nem lehet*

*egyetlen Arany-kötet sem, porolni kell őket,
porolni csakis aranyszőrű lovakat ábrázoló
selyemsálakkal helyénvaló,
napi használatban kell lenniük. Napi haszonállat,*

*magához szí port, hamut, amik vagyunk,
ami arany lettünk, ami arany leszünk,*

*stikában cigizünk az osztályterem hátsó felében,
Dobos tanár úr ugyanezt az elsőben,
talán ezért nem észleli a csínyt, aranybúrák alatt*

a lopva füstölőket.

*Azt az aranyterembulláját,
legelősi Dobos tanár úr,
ha már iszonyat nagyot szeretne káromkodni,
a szent szarnál csúnyábbal sose jön,*

*mondom, hogy rossz a fülem már akkor is,
de ezt olyan tisztán hallom, de ezt olyan tisztán értem,
az átívelő kort, az átívelő szót,
bulla a búrával a gyereknek, ahogy határos. Arany, bulla.*

*Jó még kimondani is, észlelni tüzét.
Nincs füstjelző még,
a tűzrendészet más alapokon nyugszik,
az Arany-sorral oltók Dobosnál ugyan,
de porral oltók a szomszéd sarokban:
a történelmet egy teremmel arrébb hallgatom,
a bullát, ha nehezen is, de összehozom arannyal,
biztos, hogy ez a két terem összebeszél,
a búra és a bulla, porral az orrt, orral a port*

*csak itt a második, az Endre porol,
mert nem hallani, amit legelősz,
Dobos patáliája a szomszédból át-, meg átremeg,
veszekszik valamikéért már megint,
Andrást Endrével kever, Aranyt búrával, bullával,*

*pedig egy, csak egy virágregény van talpon a vidéken:
Tompa az, ki tudja, melyik út a második az Andrásra,
Endrére melyik a negyedik,*

*mi vezet jól áramot,
sálamat, az aranyszörlovasat hová helyezik végül.*

*Dobos útbaigazít bizonyítványosztáskor,
jegyeim szépen sorakoznak, 1, 2, 2, 2,
később javítok, 1, 2, 2, 4,
akkor is lehetnél szorgalmasabb fiam,
értened kellene végre a bullában,
hogy ne csak Aranyra figyelj, inkább apád járására,
a komoly bakáéra.*

*Barna éjjél: az őrnagy-szem pillantása.
Sértett Vass-kan, fú veszett dühében,
összeroppan minden tartórid, pedig apám nagy bullás,
képes elmagyarázni otthon a történelmet,
dúdol is,
bulla szilva a fáról, most jövök Monyha-tanyáról,
megértem, ki van kivel,
Aranynak inkább mihez akad köze és mikor,
átívelünk századokat,
még ha apám nem is év-,
hanem katonacsapatokat vél a szó mögött. Apám
a lélekszámok*

*nagy tudósa, az Aranybullákat elmondja mind, sorba.
Alakulótéren nem tudnak ilyen rendbe állni
az esküjüket tevők,
és mivel legalább annyira félek apámtól,
mint örömanyáktól az aranylakodalom-szervezők,
folyton azt kérdem,
hé, paraszt!, melyik út megyen itt bullára?*

*Se apám, se Dobos tanár úr nem cigiznek se elől,
se hátul,
nincs az a helyiség,
ahol a történelem egybeterelné,
egy füst alá vonná őket,
tőlük értem meg oda-*

*vissza mégis a történelmet: te írod azt, fiam,
katonás lépteiddel most, bele egy majdani,
ötvenszer negyvenes
fossziliába.*

*Jó tudni, hogy a bulla mind arany, s mind fénylik.
Szűnj meg,
tűnj fel akárhol. A történelem is méri önmagát.*

*(Mondom én, hogy fülem rossz már akkor is.
Ám, ami bulla és arany, mind jó fültre talál.)*

Ónody Éva

A pilóták, a belügyes és én

Mindig is nagyon érdekelt a repülés (kit nem?), és a pilóták. Gyönyörűnek hittem a hivatásukat, hisz maguk sem voltak hétköznapi emberek, a magyar elit krémjét képezték, mindenféle adottságaikkal. Igazi férfias bátorság volt az a rendkívüli, felelősségteljes szárnyalás több ezer méter magasságban, napról napra.

Igen meglepődtem alacsony fizetésükön, egyszerűen megszégyenítőnek találtam. Nem volt akkor több (az 1980-as évek elején) mint az autóbusszsofőröké a földi kátyus utakon. (A légi utak életveszélyesebben kátyúsabbnak bizonyultak.) Vezető pilóták mondták el nekem, például, Lánc Tibor a MALÉV-től. Nekilátam hát, hogy közelebbről megismerjem a nagyra becsült hivatást.

Engedélyt kaptam, hogy elrepülhessek néhány útra. Micsoda öröm volt a közvetlen kapcsolat, hogy így találkozhattam velük! Izgatott örömmel szálltam be a hatalmas gépbe, és szálltam velük a fellegek fölött. Így, közléről megismerve – gondoltam – nem értékelhetem túl őket. Ne kápráztasson el a remek, egyenruhás alakjuk, ha leszálltam a földre, szálljak le a realitásokra a rajongással is! Nos, közelebbről, a pilótafülke gazdag műszerfalával még jobban elkápráztatott. Márton István vezető pilóta például a varsói és a leningrádi járatokon szolgált, s arról győződtem meg, hogy ez a munka nemcsak csodálatos, de még annál is csodálatosabb! És nagyon nehéz, hisz tulajdonképpen félig-meddig Isten kezében vannak. Nem véletlenül orvosi vizsgálat előzi meg minden egyes felszállásukat, és ha valami nem stimmel – mondjuk a vérnyomásuk –, már nem szállhatnak föl.

Még nagyobb meghiátsággal tekintetem rájuk, mint korábban, az örömtől ragyogtam, ha velük együtt megjelenhettem valahol, mert Márton Istvánnal többször beszélgettem presszóban, kávézóban is. Meghívtak a repülősök klubjába is, negyedik

gimnazista fiammal együtt, mivel szerettem volna, ha ő is pilóta lesz. Mikor aztán megjelent róluk, az utakról a fényképes riport az országos lapokban, a szakszervezeti vezetők csatolták azt a fizetési kérelemhez. S mivel sikerre vitték évek óta tartó harcukat, azt gondolták, az én írásom is hozzájárult ehhez. Persze, ezután néhány vizsgarepüléshez meghívtak a fiammal együtt, hogy kiderüljön, alkalmas lenne-e ehhez a hivatáshoz. De a repülés közben fiam többször rosszul lett.

Váratlan és érdekes, másfajta eredménye is lett ezeknek a repüléseknek. Olyasféle, hogy én is repülhettem volna, a szabad életemből valami biztosan zárt helyre, a belügyminisztérium jóvoltából.

Márton István a braziliai járaton is szolgálatot teljesített, és beszélt rólam egykori kollégájának, bizonyos Zolcsák Istvánnak. Az egykori repülőszázados, a gazdag braziliai gyáros Erdélyből származott, s létrehozta az Erdélyi Világszövetséget, melynek alelnökeként képviselte a szülőföldje magyarságát. A két pilóta együtt szolgált a Magyar Királyi Légierőnél a II. világháborúban, és megbeszélték egymással bizalmas dolgaikat. Legközelebbi találkozásukon én is téma voltam, hogy alkalmas lennék némely fontos tennivalókra. Ennek az újságíróknak nyugodtan megírhatod az erdélyi magyarok helyzetét – biztatta őt az ismerős pilóta –, ő majd, ahogyan lehet, közzé teszi az Új Tükörben. A hetilapot különben folyamatosan átjuttatják Romániába már az 1970-es évek elejétől.

Hamarosan megkaptam az első küldeményt Zolcsáktól, és dokumentum értékű leveleit mindvégig megőriztem. Folyamatosan érkeztek tőle a gyönyörű bélyegekkel ellátott, vastag borítékok, és már az elsőben arra kért, hogy próbáljak meg írni az Erdélyi Világszövetségről a lapomban; bármi módon, akár elítélendően, a kádári politika szellemében, hisz akkor másként nem lehetett. Így mégis értesülhet arról a szörnyű helyzetben élő magyar kisebbség, hogy nincsenek egészen magukra hagyva; mert lám, létezik egy nemzetközi szervezet, amely figyel rájuk, mégpedig a világ minden tájáról. A levélben egy melléklet is volt, hosszú

lista az ártatlanul elítéltekről, a Duna-deltába száműzöttekről, a bebörtönzöttekről és a kivégzettekről. Minderről mi hallottunk ugyan itthon, tudtuk, mi folyik Erdélyben, mégis, így elém tárva, ilyen hiteles forrásból értesülve egészen tönkre vágott ez a levél. Ugyanakkor nagyon fel is gyújtott.

Pár nap múlva, amikor éppen egyedül voltam otthon, már becsöngetett hozzám egy ambíciózus középkorú férfi, bizonyos Kiss Jánosként mutatkozott be, hogy a BM-től jött. Csak így, rövidítve említve a belügyminisztériumot. Akkoriban mindenki-
ben félelmet keltett ez a két betű. Érdekes, én olyan nagyon nem féltem.

– Tudjuk, hogy a minap Ön levelet kapott bizonyos Zolcsák Istvántól, a braziliai magyar gyárostól, a hajdani Magyar Szociáldemokrata Párt illusztris tagjától – kezdte mindjárt a közepén Kiss elvtárs. – Az erdélyi magyarság helyzetéről számolt be magának, s megkérte arra is, legyen a segítségükre. Ezért a levélért jöttem – tette még hozzá nagyon határozott hangon. (A levelek tartalmát akkor már lezárt borítékban, összehajtottan is le tudták fényképezni.)

– Nincs már meg ez a levél, megsemmisítettem – hazudtam kapásból határozottan.

Az igazság az, hogy mindjárt bevitettem a laphoz a főszerkesztőmnek, Fekete Sándornak. Ő volt a *Hungaricus* szerzője 1956-ban, amit kijuttatott Nyugatra, és ezért kilenc év börtönre ítélték, amiből hatot le is ült. Érthető tehát, hogy jó és fontos témáinkat fölkarolta. Tetszett is neki az ötlet, és beleegyezett, hogy mostanában választékosan szidjam az Erdélyi Világszövetséget. Korábban például azt is elintézte, hogy Erdélybe s a határokon túl élő magyarsághoz utazzunk, és virágnyelven vagy a sorok között írjuk meg az igazságot. Így mutattam be például Burgenlandot, az újvidéki Hungarológiai Intézetet vagy Nagy Olga néprajzkutatót, az erdélyi folkloristát, aki éppen mesemondókat és a hallgatóságot gyűjtött kötetbe: *A mese, az elnyomottak költészete* lett a címe. Hogy csak néhány példát említsek. Jól alkalmaztuk ezt a virágnyelvet, mert működött.

A BM-es elvtárs kedves, mondhatni negédes stílusban viselkedett majdnem mindvégig, és én is ráálltam erre a hangnemre. Kávával is kínáltam. Kérdezgetett, és én is mindig visszakérdeztem. Sőt, még akkor is, amikor valamit állított.

– Tudjuk – csak így, királyi többesben beszélt –, hogy maga nem közömbös az erdélyi magyarság iránt.

– Miért, közömbösnek kellene lennem? És ön közömbös? – kérdeztem. Erre, úgy emlékszem, nem tudott mit válaszolni. Viszont rá akart venni valamire, amitől már jó előre tartottam. Ilyesféleképpen tárta elém: szeretnénk közösen, magával együtt megnyerni ezt a Zolcsák Istvánt, hisz jelentős ember, és fontos, nagy tömeggel van kapcsolata, és szociális érzelmű ember. Például a munkásainak is nagyobb órabért fizet, mint a környezetében a gyárosok. Négyezer munkást foglalkoztat, és sokan közülük disszidens magyarok. Aztán itt van az Erdélyi Világszövetség, amelynek révén fölbecsülhetetlen jelentőségű az ismeretségi köre. Szükségünk lenne erre az emberre. Maga, az újságíró rutinjával, levelezhetne vele! S ezzel fontos szolgálatot tenne szocialista társadalmunknak. Persze, mi is szeretnénk látni ezeket a válaszokat, és az okos ajánlatok megtételében a maga segítségére lennénk. Nem fontos mindjárt választ adnia erre a felkérésre, lehet rá aludni egyet-kettőt.

Hát ez mellbevágott! Be akar szervezni ez a BM-es ürge! – háborodtam föl magamban. Mit képzél ez az alak? Fortyogtam, de nyugodtnak próbáltam mutatkozni. Majd kis csönd következett, amíg magamhoz tértem. Kinyögtem, hogy ehhez nekem nem kell egyet sem aludnom, máris elmondhatom, hogy nem vállalhatom. Mindig a saját kútfőmből merítettem, és tollbamondást soha nem vállaltam. Próbáltam mosolyogni is. Azonnal megfenyegetett, hogy ezt a magatartást a magyar nép elleni összeesküvésnek is lehet értelmezni, ami súlyosan büntetendő. Valami ilyesmit mondott, és közben nagy szélnek eresztette nyájas mosolyát. Biztosra vettem, hogy ez csak fenyegetés. Meg akar ijeszteni, hogy rávegyen. Mégis napokig bennem türelmetlenkedett valami félelem: talán mégis eljönnek újra. De nem jöttek.

Rendes mederben folytatódott az élet, megszellőztetem a lapban az Erdélyi Világszövetséget, és sok nagyszerű újdonság is beépült harcainkba. Létrehoztuk az Erdélyi Világszövetség magyarországi egyesületét, Zolcsák úr anyagi támogatásával. Ő többször is ellátogatott Budapestre, és szellemi municiót hozott. Nagy szíve és sok pénze volt ehhez a munkához. Jelentős személyek vállalták ennek a munkának az oroszlánrészét. Engem a kevésbé jelentős, sok munkával járó tevékenység miatt megválasztottak a szövetség titkárának, Zolcsák úr ajánlására.

Éppen akkoriban, 1988-ban megindult az erdélyi magyar menekültek áradata. Drámai volt a helyzet, a román határőrök élesben lőttek a menekültekre, amint kicsi gyermekeiket tolták a biciklik csomagtartójában. Itthon nagy szeretettel befogadtuk őket. 1989-ben megírtam a *Menekülteké a szó* című riportomat, megszólaltatva az erdélyi magyarok különböző rétegeit.

El is szállásoltunk mindenkit, vigyáztunk rájuk, hogy az itthoni fontos elvtársak ne szedjék össze, és ne toloncolják vissza őket, ha elfogták őket az utcán. Azoknak, akik tovább akartak menni Svájcba, Angliába, Svédországba, bárhová, segítettünk kijutni.

Német lapok lehozták a riportomat, nagy visszhangot keltett a német nyelvterületen is. Zolcsáktól most a szokásosnál vastagabb boríték érkezett. Ezt írta: Minden évben figyeltetem az erdélyi magyarokról megjelent írásokat, és az idén Ön lett a díjazott. S ráadásul még elnézést is kér, de most csak ennyit tud utalni. Közben kihullott a borítékból egy csekk a lábam elé. Fölemeltem: kétezer dollárról volt kitöltve. Nahát! Kissé megszedültem. Ez akkor igen jelentős összegnek számított. Ilyen honoráriumot talán még soha, senkinek nem fizettek a szakmában. Lecserélhettem az öreg Zsigulimat, és a rázós fapadosból a francia 205-ös Peugeot-ba ülve át álomhajóban ringatóztam.

Csepcsányi Éva

A böjt lélektana

*Először úgy tűnik, sikerül.
Egy falattal kevesebb internet,
egy mozdulattal kevesebb kívánság.
Hiszen – látod, igen, mindig látod
a halott nyitott tenyerét, de tudod,
igen, tudod, mégsem élhetsz állatként.
A kereszt előtt térdelve kellene
az imaidót meghosszabbítani,
bár kevesebb lenne a rutin, a zaj.
Embertársaink esznek meg... böjtölhetnének
rajtam is... és megint tavasz, oly nyugtalan,
pezsdítő, vádló, ártatlan, kékég-szép, üde-virágos...
A böjt lélektana: én nem rágok többet a világból, és
a világ is kevesebbet egyen belőlem már. Ámen*

Lucia Bibart

Az idő levetközi pillanatait

A verseket Mandics Görgy fordította

Szemkarikáim szemei

*Ezen az őszön
héjaikba zártan maradtak a diók,
mint holmi fekete kényszerzubbonyokban.
Mint egy befejezetlen
szülési szertartásban.
És a szemeim körül a fekete karikák
védelmezően befedték őket.
Az áthaladó bakancstalpak
a fehér és okkerszínű dióbél filigrán rostjait
szétfröcskölték a járdán.
Istenien tökéletes
formáik széthasadtak, és
tápláló ízeik szétszóródtak
a nézelődők nyelvén.
Öngyilkosokként nyíltak ki a diók,
meghasadtak,
mert megszületni nagyon akartak,
de csak fekete
elvetéltekkel telt meg az út.
A héjak tenyerében hordott
néma sikolyok
a születésből a halálba viszik őket.
Túl a gézpólyákon
már csak a szemeik élnek.
Szemkarikáim szemei.*

A fehér fagyás előtt

*Az ősz arcára,
akár egy nőére,
néma átélések tapadtak.
Erős sminkek
fedik el a belső ráncokat.
Az elfolyó nedvek vágya
seb-vörös árkokat szánt.
Rozsdásan kígyóznak a hajfonatok.
Vérzik a homokórák húsa,
a kései lélegzet bájosan haldokol.
A kietlen élet megbolondul.
A fehér fagyás előtt
a színözönben kéjesen szétomlott
idő levetkőzi pillanatait.*

Alighogy az idő eljött

*– Uram,
tízszeres időktől tartasz így fogolyként
ebben a bűnös bőrben!
Ebben a büdös században,
mely fullasztó, mint egy kénes tömlő,
ebben a gyilkos krinolinban,
mely egyre jobban szorít,
de egyre szebbnek akar, és kívánatosabbnak.
Széttéptem volna ezt az öltözéket, legalább néha,
hogy szabadon lélegezhessek,
elhagytam volna ajkam és körmeim
csőrért és karmokért,
hogy legyen, amivel visszavágjak.*

*Kiléptem volna a megengedés köréből
legalább akkor, amikor te nem láttad.
Hogy a markomba nevessek,
amiért átvertelek.*

De ma

*felfedeztem a hónom alatt két szárny-rügyet
s azt, hogy a bőröm
itt-ott üres.*

*„Na most lássam, mit csinálsz,
eljött a te időd” – véltem hallani.*

*S most íme, én, a lázadó,
zsákutcában vagyok.*

*Nincs stratégiám az elkövetkezőkre,
szégyenkezve betakartam bőröm repedéseit,
hogy húsom ne látszódjon ki.*

*Éva voltam,
miután meghallgatta a kígyót.*

Éva voltam...

„Miután... megízlelte az almát”.

Amikor a négyzetek vonattá válnak

*A feketének megvan a maga négyzete.
A fehérnek is megvan a sajátja.*

*Egy jelzőkaró a fekete határnál, egy a fehérnél.
Jól elhatárolt hatalmi szférák.*

*Négy szöggel határolt felület.
Négy egyenlő oldallal.*

Mindegyik.

*A Fekete és a Fehér beteljesülve ujjong.
A feketék és a fehérek nem jönnek számításba.*

*Mikor a feketék fehéret álmodnak, és a fehérek feketét,
A négyzetek unalmasan veszítik el személyiségüket.*

*A helyzet egyetemesen szürke,
A határok reszketnek.*

*Ahogy a gyermekek együtt játszanak,
A négyzetek vonattá válnak, és a nagyok
Félnek, hogy el meddig juthatnak.*

Kathlene Postma

A ló a kertben

Mohai Szilvia fordítása

A ló beszökött a kertbe, és épp Alma bazsalikomjából lakmározott. Pont a bazsalikomot nézte ki magának. Második emeleti hálósobájának ablaka elé állított székéből a beteg Alma csak nézte, nézte a lovat – és semmit sem tehetett a pusztítás ellen. Mondta a férjének, Pietrónak, hogy ne vegye meg az állatot, ám ő azt felelte, már egy hónapja csak erről álmodott: egy lóról – fehérről, szárnyakkal. Amikor tudomást szerzett erről a rozoga példányról, amelyet eladásra kínáltak egy közeli farmon, megvásárolta, és hazavitte, hogy majd ő meggyógyítgatja. Nem volt istállójuk, még csak pajtájuk sem, Pietro pedig nem volt hajlandó a használaton kívüli kápolnában tartani a lovat, hiszen annyi munkát fektetett a helyreállításába. Így inkább a kocsifelhajtó melletti olajfához kötözte szánalomra méltó szerzeményét. Miután az utolsó csomónyi fűszálat is lerágta a fa körül, a szürke szörnyeteg – hiszen fehérnek a legnagyobb jóindulattal sem volt nevezhető – kiszabadult, és bicegve féktelen rombolásba kezdett Alma kertjében.

Hol volt mindeközben Pietro? Alma többször is szólította. Ám csak a gesztenyefába kapaszkodó szél felelt neki. A háztól nem messze egy traktor berregett kíméletlenül. Galád szomszédjuk, Giovanni Santi épp a mezőt és a szőlőt szántotta. Szeptember vége felé járt; az aratáshoz még túl korán volt, a vetéshez pedig túl késő. Santi ennek ellenére minden egyes nap kijött, hogy rozsdás traktorával kínozza a földet, és megfájdítsa Alma fejét.

Pietrónak közölnie kellett volna Almával, hogy dolga van, és elmegy, de mostanában kerülte őt. Megrettent attól, amiket a nő

mondott neki. Harminc évig megállás nélkül együtt nevettek és vitáztak, egy ágyon osztoztak, ugyanabban az építészirodában dolgoztak, és folyamatosan költözködtek – mindezek után ez a mostani, közöttük feszülő csend olyan volt, mintha csak magányosan zuhantak volna le valahonnan nagyon magasról. Nem sokkal azután, hogy Rómából kiköltöztek egy Firenze melletti falucska szélére, a betegség elkezdte felemészteni Almát. Csúpan ötvenkét éves volt. Mindössze pár órával azután, hogy először ágyazott meg kettejüknek a villában – pedig ennek örömteli eseménynek kellett volna lennie mindkettőjük számára –, elfordult Pietrótól, és lefeküdt, hogy szundítson egyet. Aztán újra. És újra. Mára az álmaiban élt. Megpróbálta elmagyarázni Pietrónak, hogy ezekben az álmokban a jelen és a jövő közötti határ mostanra olyan vékonyra lett, akár egy függöny, amely szinte áttetszővé válik a fényben, és átadja magát a szélnek. Készen állt arra, hogy átlebegjen a másik oldalra, és feloldódjon az édes megkönnyebbülésben, csak még nem tudta, hogyan tehetné.

A ló felemelte foszladozott farkát, és pottyantott egyet. Az ürüléklabdacs a kerti ösvényre hullott, aztán még egy, majd még egy. Már csak egy szál bazsalikom maradt. Egyetlen egy, és az is a ló fogai között remegett, amint az állat teste megfeszült, ahogyan a dolgát végezte. Alma kertészkedés címszóval tett erőfeszítései megbuktak. A rovarok elpusztították a római otthonukból áthozott rózsákat, a saláta pedig elszáradt. Alig egy évvel ezelőtt, amikor még a régi önmaga volt, feláshatta volna a kertet, leszúrhatta volna a kerítésoszlopokat Pietróval, és elültethette volna azokat a fügefákat, amelyekre mindig is vágyott. Semmiféle ostoba ló nem mert volna belépni a birtokára.

Mielőtt megvásárolták a házat, a kert sok-sok éven át állt elhagyatva, akárcsak új otthonuk, egy papi villa egyik szárnya, amelyben több mint száz éve nem lakott senki. A villa másik szárnya egy gazdáé, Giovanni Santié volt. Az egész birtok a Santi család tulajdonába tartozott, amióta a két ház szívét képező középkori templomot bezárták. Santi arra számított, hogy az egyházme-

gye egy nap az egész házat ráíratja majd, még akkor is, ha terveit szerint a kápolnát átadta volna az enyészetnek, de a helyi plébániának szüksége volt a pénzre. Pietro ügyes húzása, miszerint megígérte, hogy felújítja a templomot, hogy az odavonzza a turistákat, célt ért. Azzal érvelt, hogy kiváltképp az amerikaiak biztosan jó pénzt fizetnének azért, hogy felnézhessenek a kápolna szerény kupolájába, és láthassák a mindenféle szentekről készült festményeket, akiknek a nevét Anna nem is tudta. Így végül Santi beleegyezése, sőt tudta nélkül a helyi egyházmegye eladta a kápolnát, a déli szárnyat és a kis kertet Pietrónak és Almának. Santiban forrt a düh, akárhányszor csak megpillantotta a két betolakodót. Rendszeresen elállta a közös kocsibehajtójukat a traktorjával, és hagyta, hogy a kutyái egész éjjel ugassanak – láthatóan eltökélte magában, hogy kifüstöli a rómaiakat a birtokról.

Alma hallotta, hogy a traktor most is a feljárón közeleg, ahol aztán Santi egy óráig járatja majd mindenféle ok nélkül, csakis az ő bosszantásukra. Pietro nem adta fel. Alma viszont úgy érezte, nem éri meg a veszekedést, és próbálta elengedni a dolgot.

Előző éjszaka, ahogyan egyedül feküdt az ágyában, és altatókkal terhes álmában lebegett, egyszer csak forró fehér fény áradt szét a fejében. Azt hitte, eljött az idő. Hogy most meghal, és készen is állt rá. Ám hirtelen olyan melegnek érezte a fejét, mintha ezernyi véreret forraltak volna benne a megpattanásig. A tűz a torkán keresztül a szívébe szökött. A sötétben alig kapott levegőt. Amikor felébredt, tudta, hogy a fájdalmat a szomorúsága gerjesztette: sajnálta, hogy itt kell hagynia Pietrót és a vidéken töltendő nyugdíjas éveiket, amit annyit tervezgettek. Az éjszaka további részében nem merte lehunyni a szemét. Nem akarta, hogy a bánat szította tűz okozza a halálát – nem így szeretett volna elmenni. Reggel zaklatottan feküdt az ágyában, nem tudott pihenni. Végül a félelem kizavarta az ágyból, és elbotorkált az ablak elé állított székéhez. Szörnyű álma előtt Pietro fölé hajolt munkától piszkos arcával, és bevallotta, hogy csodáért imádkozott a kápolnában. Pedig azelőtt sohasem imádkozott! Rendbe jön majd, mondta Almának. Isten meg fogja menteni. Mély, ma-

gabiztos hangon mondta mindezt, de közben nem nézett sem a szemébe, sem pedig a gyógyíthatatlanul véznára satnyult végtagjaira. Azt mondta, jöjjön le ő is a kápolnába, és nézze meg maga. Alma nem felelt, majd miután a férfi kiment, és becsukta maga mögött az ajtót, a magány könnyei kerítették hatalmukba.

– Tűnj el! – üvöltötte oda a lónak.

Az állat foltos farát Alma felé fordítva buzgón nekilátott az öreg, sűrű jázminbokornak, amely már beköltözésükkor is itt állt a kertben. Virágok hullottak az elburjánzott fűre. Almában forrt a düh. Pietro után kiáltott.

Egy kézifűrész sikoltása volt a válasz. Pietro ismét a kápolnában dolgozott.

Miután a fűrész elhallgatott, a levegőt a kápolna falán fészkelő, kisegerekként kucorgó fecskék vidám csivitelése töltötte meg. A madarak hangját természetesen hamarosan a traktorja motorját bőgető Santi törte meg. A fecskék buzgólkodását Alma szinte gúnyolódásnak érezte. Hamarosan örvénylő felhőbe gyűlve elindulnak, hogy visszatérjenek Afrikába, téli otthonukba. Rettegett a néma űrtől, amelyet maguk után hagynak majd. Megvizsgálta fájós térdén nyugvó sovány kezét. Az ujjizületei megdagadtak. Mindig is erős, csinos nő volt; a betegségének szürreális mivolta, a gyógyszerek mellékhatásai és mindazok a torzulások, amelyeket mára a tükörbe nézve látott, összezavarták. Az előző éjszaka, amikor Pietro tagadta, hogy Alma haldokolna, a nő így felelt: „Nézz csak rám.” Ám ő nem nézett a szemébe, hanem inkább azt ecsetelte, hogy a haja még dúsbabb is, mint régen volt, ha nem is hullámos, mint egykor, és az arca még most is rózsás. Összekeveri az öregedést a betegséggel, erősködött a férje. Pietro is öregedett. Reggelente néha fáj a háta, az egyik válla kövényszerű volt, de kávéfőzés közben mindig füttyörészett. Mindennek tetejébe pedig még mindig hozzátörleszkedett éjjelente.

És vett egy lovat. De minek? Hogy felváltva elvigyék egy körre?

A szörnyeteg a jázminbokrot rágcsálta a napsütésben, egyik hátsó lábáról a másikra állva. Alma még azt sem kérdezte meg Pietrótól, hogy hím-e, vagy nőtény, csődör avagy herélt. Min-

denesetre öreg ló volt. Csontos válla úgy állt ki a hátából, mint valami csonka szárny – nem volt épp az a szépséges Pegazus, amelyet Pietro szeretett volna.

Alma feltolta magát a székből, és kihajolt az ablakon. Az erőfeszítéstől remegni kezdett.

– Te! Te ló! Nézz rám!

Az állat felemelte a fejét, felé fordult, és opálos szemével rátekintett. Jesszusom, ráadásul még vak is?! De a szemüvege nélkül Alma nem tudta volna mindezt hitelt érdemlően megállapítani, az pedig a szoba másik végében volt. Nevetett a helyzet képtelenségén, hogy ekkora távolságból próbálják ők ketten megnézni a másikat maguknak. A ló vészjósló tekintettel rágcsálta a virágot, mintha csak gúnyolódna rajta. Alma előrehajolt terebélyes hálóingében, amelyre ráfért volna már egy mosás. Valaki mindkettőjüket megszabadíthatná már a szenvedéseiktől. A sarokban egy fegyver állt; egy puska, amelyet a háztetőn tömegével üldögélő galambok elzavarására használtak. Alma tudta, hogyan kell bánni vele.

Először a szemüvegéért ment, majd a puskáért. Felemelte a sima faburkolatú, fémcsövű fegyvert. Ahogyan visszasétált vele az ablakhoz, a karja sajgott a puska súlya alatt. Ló egyet a levegőbe, a ló feje fölé, ahogyan Pietro a galambokkal szokta, az majd kizavarja a kertből. De mire az ablakkeretnek támasztotta a puskát, és visszaereszkedett a székébe, a lovat már sehol sem látta. A kert üresnek tűnt, teljes volt a pusztítás. Ki fogja most helyrehozni?

A feljárón Santi gyerekes módon úgy bögette a traktor motorját, mintha az valami sportkocsi lenne; a hangja visszaverődött a ház faláról. Bárcsak ráfoghatná a fegyvert. A traktor visítását és csikorgását hirtelen átható üvöltés harsogta túl. A mogorva szomszéd kiabálni kezdett. Goromba egy ember volt. Mindig kiabált. Valaki visszakiabált neki. Pietro lehetett? Veszekedtek valamin, de hogy min, azt Alma nem tudta kivenni.

Elvonszolta magát az ajtóig, a puskával a kezében, majd lassan, nehézkesen lement a lépcsőn. Napok óta nem volt lent. Beleiz-

zadt az erőfeszítésbe. A combizma megfeszült, ahogyan maga után vonszolta a hálóingét a kőlépcsőn. Fénysugarak hatoltak a szemébe. Sötét ház volt, vastag fehér falakkal, amelyek mindig hűvösek voltak, mint a tengerpart homokja éjjel. Bárcsak több ideje lett volna teljes szívéből megszeretni ezt a házat! Bárcsak fiatalabb korukban költöztek volna ide! A papucs lazán lógott a lábán, mert nem akart lehajolni, hogy rendesen belebújjon. Néhány évvel ezelőtt még lobogó hajjal száguldott volna le ezen a lépcsőn. Mennyire hiányzott neki egykori, étellel teli énje! Pietróval egyszer, még a római otthonukban a háztetőn táncoltak. Hogy forgott ide-oda, ahogyan fehér ruhája a város felett lebegett! Az a nő, az a kifinomult római asszony egyszerűen odaállt volna Giovanni Santi elé, és megmondja neki, hogy márpedig ő meg Pietro sosem fognak elköltözni innen. Így ahelyett, hogy a következő száz évben emiatt duzzogna, mint valami csecsemő, megpróbálhatná a dolgok jó oldalát nézni. Gondoljon csak arra, mennyi turistát vonzanak majd ide neki. Több bort el fog tudni adni, ha együttműködik az új szomszédaival.

Pietro egyre szitkozódott. A traktor pőfögött párat, majd leállt. A hirtelen beállt csendben a két férfi hangja még hangosabbnak tűnt. Alma kilépett a kertbe. A bekerített udvaron fújt a szél, perzselte a bőrét. Az orvosok azt mondták, túlzott érzékenysége szokatlan, de hát kiszámíthatatlan betegség ez. Lehet, hogy Alma elméjét jobban megviselték a kezelések és a gyógyszerek, mint az megszokott. Rejtélyes eset volt az övé, amelyet egyszerűen nem tudtak megoldani – akár egy keresztretjtvény, amely megfejtetlenül a szemétben landol.

A fal túloldaláról Pietro hangját hallotta.

– Szándékosan csinálta! Meg is ölhetném!

Alma kinyitotta a kaput, és kilépett a kocsifeljáróra. A ló a murván feküdt; bordái és csípőcsontja körül hatalmas test terpszkedett. Herélt volt, Anna innen már látta. A traktor forró volt, benzinszagot árasztott, kerekét pedig sár borította. Santi elütötte vele a lovat. Nekiment a heréltnek. A kápolna két elül-

ső, beteglázott ablaka – Pietrónak mindeddig nem sikerült kifeszegetnie a köveket az ablaknyílásból – vak nemtörődomséggel szemlélte a véres jelenetet.

Pietro megragadta Giovanni Santit a nyakánál fogva, és nagy, ápolt kezével rázni kezdte. A szomszéd feje új bukdácsolt fel-le, akár egy játékbabáé. Pietro, aki sosem veszítette el a fejét, illetve csakis a lehető leggyengédebben nyúlt hozzá bárkihez, készen állt arra, hogy elpusztítsa egy embertársát. Alma szemét ellepték a könnyek. Ez miatta volt; amiatt, hogy ő képtelen jobban lenni. Pietro olyan megszállottan vágyakozott arra, hogy Alma meggyógyuljon, hogy beleroppant a lelke. Alma azt gyanította, hogy már hónapok óta érte imádkozik, bár titkolja előtte. Mindig azt hangoztatta, hogy Isten a szegények fantazmagóriája, ám megváltozott a véleménye, amikor tudatosult benne, hogy elveszítheti a feleségét.

Alma odament a lóhoz. Az állat fájdalomtól kitágult pupillájában tükröződött az ég kékje. Fehér, izmos lábai térdben behajoltak, mintha futna. Hegék borították, de erős lábak voltak. A patája úgy ragyogott, mintha kifényesítették volna. Rézszínű sörénye szétterült a földön. Törött bordáitól eltekintve teljesen egészségesnek tűnt; messze nem az a rozoga teremtmény volt, amelyet korábban az ablakból látott. Alma leguggolt, és a ló szinte emberszerű pofájára tette a kezét. Nehezen lélegzett; olyan hangot adott, akár egy pumpa, amelyből szökik a levegő. Elég közel volt hozzá ahhoz, hogy belenézhessen az állat riadt, meleg szemébe, az pedig az övébe. Együttérzése jeléül Alma is vett egy nagy levegőt, fájdalomtól kínozva szívta be a tüdejébe.

A levegőben jázmin, bazsalikom és a ló szájából csordogáló vér szaga terjengett, mámorító illatuk megtöltötte Alma tüdejét, akárhányszor levegőt vett. Zöld, fehér és piros nedves, megrágottnak elege. A ló foga közül jázminok lógtak ki – egy-egy virág még ép volt. Korábban Almát taszította volna egy haldokló ló és a szájából kihulló, pépesre rágott növények látványa, most azonban letette a puskát, és megsimogatta az állatot, úgy, ahogyan ő vágyott rá, hogy megsimogassák: úgy, hogy közben senki sem

mondogatja neki, hogy igyekezzen már, és gyógyuljon meg, vagy épp fejezze már be, és haljon meg végre.

Alma egyre a lovat simogatta; nem kapta el a pillantását, és nem is próbált meg felállni, holott a guggolás miatt a csípője már remegett a fájdalomtól. Láthatóan semmi más nem számított most neki, csakis a ló. Még a két férfi veszekedése sem érdekelte. Próbálta megkeresni az állat szenvedésének okát, és ahogyan a gerincére, a két válla közé tette a kezét, érezte, hogy a csont elmozdult a helyéről. Eltört, amikor a traktor nekiment. A ló csontjainak peremén nyugtatta a kezét. A gerincoszlop dudorai az érintése nyomán mintha puhává, cseppfolyóssá változtak és kiemelkedtek volna a vékony, sápadt bőr alól.

– Ne, kedvesem – mondta Pietro, és próbálta elhúzni őt onnan.

De ő lerázta a férje kezét. A férfi olyan megszállottan próbálta megmenteni őt, hogy észre sem vett semmit.

Alma szeme előtt foltok és pöttyök úszkáltak.

– Szárnyak! – mondta.

Két pamacsnyi fehér, nedves toll nyomakodott ki a bőr alól a ló vállai között. Egyre növekedtek, majd szétterültek, és nedves vitorlaként ragyogtak a késő délutáni fényben. Mielőtt még a tollak megszáradtak volna, a ló háta megfeszült, mint aki felemelkedni készül. Alma próbálta megértetni vele, hogy még nyugton kell maradnia. A szárnyai még nem állnak készen. Küzdelmében a ló nedves orrát és száját Alma nyakának támasztotta, a nőnek pedig ebben a pillanatban tágra nyílt a szíve. Bárcsak a karjába vehetné, mint egy beteg gyermeket, és magával vihetné! Bárcsak együtt alhatna vele, amíg készen nem áll a repülésre! Cirógatni kezdte, és addig rendezgette nedves tollait, amíg a ló szájából csordogáló vérben nyüzsgögni nem kezdtek a legyek. Alma türelmesen várt, amíg a ló utoljára le nem hunyta a szemét.

Amikor a templom délutáni árnyéka rájuk vetült, és Alma vacogni kezdett, Pietro felsegítette. Ott álltak ketten, kart karba öltve, szertartásosan, mint hosszú évekkkel azelőtt, az esküvőjük

napján, amikor még mindketten fiatalok voltak, és semmitől sem féltek. Pietro csodálkozva érintette meg a felesége haját, majd mutatott neki egy tincset. Teljesen fehér volt. Pietro ekkor értette meg, hogy Alma sosem lesz többé ugyanolyan, mint volt. Eljárt felettük az idő, miközben együtt végigtáncolták az életüket. A halál mostantól méltósággal ott lakozik majd benne még egy napig, egy évig vagy talán még tovább. Nekik pedig hagyniuk kell számára egy kis teret, hogy ne rombolja le mindazt, amit együtt megteremtettek maguknak.

Végignézték, amint Giovanni Santi, akinek mostanára lekopott a harag az arcáról, egy kötelet hurkol az elpusztult állatra, majd azt a traktor végéhez köti. Alma immár azt a náluk jóval idősebb, gyakorlatias parasztembert látta benne, aki nap mint nap ott dolgozik a kápolna előtt, ahogyan a családja generációk óta tette. Santi zord hangon elnézést kért óvatlanságáért, és megígérte, hogy megtéríti a kárukat. Nem látta a lovat, ahogyan tolatni kezdett, csak amikor már túl késő volt. Azt mondta, elvontatja a dögöt a mezőre, valahova, ahol el tudja ásni.

Ahogyan elindult végig az úton, a gazdák, akik előtt elhaladt, letették a szerszámaikat, és előrébb léptek, hogy el ne mulaszszák a furcsa látványt, amint Santi közeleg a kis kápolna felől az ősrégi traktorján, és egy öreg ló mozdulatlan testét húzza maga után; egy döglött lóét, uszályként lebegő, csodálatos szárnyakkal. Amikor feltámadt a szél, és meglobogtatta az olajfák és a szőlőtőkék leveleit, a ló szárnyai finoman megemelkedtek, mintha arra készülne, hogy felegyenesedjen, és messze szálljon innen.

KATHLENE POSTMA amerikai író. Verseit és novelláit rendszeresen publikálja irodalmi lapokban, többek közt a Los Angeles Review-ban és a Hawaii Review-ban. Jelenleg egy felnőtteknek szóló mesekönyvön és egy ön-életrajzi ihletésű regényen dolgozik, emellett kreatív írást tanít az oregoni Pacific Egyetemen.

„Én istenem, adjál szállást!”

Földesdy Gabriella beszélgetése
László Váradi Gyulával

LÁSZLÓ VÁRADI GYULA filmrendező, zenetörténész 1944-ben született Sepsiszentgyörgyön, ott kezdte zenei tanulmányait, majd Kolozsvárott folytatta. Zeneművészeti, zeneszerzési és zenetudományi tanulmányait Bukarestben végezte. Évekig Nagyváradon élt, a nyolcvanas években települt át az anyaországba. Számos filmet rendezett zeneszerzőkről, így Dohnányi Ernőről, Lajtha Lászlóról, Kodály Zoltánról, Farkas Ferencről, Bartók Béláról, valamint két költőről, Babits Mihályról és Radnóti Miklósról. De készített filmet Szent Istvánról, a honalapítás 1100. évéről és László Gyula régész-képzőművészről is.

– *Már a nevéhez is egy történet kapcsolható. Születési neve: László Gyula. Később kiegészült közepen a „Váradi” névvel. Mesélje el, miért kellett művésznevet választania!*

– Farkas Ferenc zeneszerző és László Gyula régész-képzőművész két olyan tudós művész, akiknek élete és életműve átívelte az egész 20. századot, és mindketten erősen kötődnek Erdélyhez. Egész életművük összecseng azzal a szemlélettel, melynek alapján megfogant bennünk élettársammal a gondolat, hogy kultúrtörténeti szükségyszerűség egy olyan fórum létrehozása, melynek célja a diktatúrák alatt mellőzött magyar alkotók – elsősorban – szakrális műveinek nyílt, legális felmutatása. E zeneművészeti fórum megalapításának ötletére már 1990-ben eljutottunk Török Judittal. 1991-ben realizáltuk az elképzeléseinket. A Budavári Zeneművészeti Alapítvány kettőnk „szülötte”. László Gyula és Farkas Ferenc professzorokat fővédnökül levélben kértem fel. Mint később Feri bátyám elmesélte, felhívta telefonon László

Gyula tanár urat: „*Vénségedre megbolondultál? Már a zeneművészettel is foglalkozol?*” Gyula bátyám kérésére ekkor vettem fel a családnevem mellé a *Várad* művésznevet, megkülönböztetésül, és utalván arra, hogy második „szülőföldemnek” Nagyváradot tekintem. Azóta ez már anyakönyvezett nevem.

– *Erdélyi származású, felnőtt korában települt az anyaországba. Filmrendezőként, zenetörténészként már Budapesten vált ismertté. Miért jött el a szülőföldjéről?*

– Sepsiszentgyörgy, Kolozsvár és Nagyvárad életem megtartó oszlopai. Sepsiszentgyörgyön születtem, éltem nagykorúságomig. Amikor szülővárosomban kiléptem az otthonomból, akkor a Székely Nemzeti Múzeum előtt álltam, az utca elején pedig a Tamási Áron Színház, melynek édesapám az alapító első hegedűse volt. A zeneművészeti véna családi örökség is.

A nyolcvanas évek elejére, amikor megfogalmazódott bennem, hogy el kell hagynom Nagyváradot, a szülőföldemet, Erdélyt, addigra körülöttem az értelmiség jó része már emigrált. Mondhatni, szinte légüres térbe kerültek sokan, főleg a magyar művészek. Több nyugati országba mehettem volna, de nekem az volt az elsődleges, hogy Magyarországon éljek. Elmondhatom, hogy a felmenőktől kezdve mindenki – én is – a születésemtől fogva mindig a Kárpát-medencében, a történelmi Magyarországon éltem.

– *Zenetörténeti filmeket rendez. 1991-ben életre hívta a Budavári Zeneművészeti Alapítványt, majd 1992-ben az Egyházzenei Fesztivált, amely közel húsz évig minden évben nagyszerű hangversenyekkel, új oratóriumok bemutatásával jelentkezett. Mi motiválta?*

– A Kárpát-medence gyűrűje Európa magja. Magyarként mindig is jelen voltunk és gazdagítottuk Európa kultúráját, melynek minden szegmense elválaszthatatlan volt a kereszténységtől. Ez mára megváltozott: kereszténység és Európa egymást kizáró fogalmak lettek. Fontosnak tartom, hogy kultúránk saját gyökereihez nyúljon vissza. Vallásos énekeink, egyházzeneink mélyrétegeiben jelen vannak archaikus magyar dallamaink. E rétegek

kimutathatóak, s bizonyítják a magyarság több ezer éves keresztény voltát. Érdeemes lenne megvizsgálni és összehasonlítani, hogy ez más keresztény kultúrájú népeknél hogyan alakult.

Mi 1991-ben azt a feladatot tűztük magunk elé, hogy zenetörténetünk méltatlanul elfeledett nagyjainak műveit feltárjuk, bemutatassuk. A páratlan magyar dallamkincsből Mosonyi Mihály, Dohnányi Ernő, Kodály Zoltán, Lajtha László, Farkas Ferenc merített ihletet, és igen, Bartók Béla is. A második világháború utáni szocializmusba, a „szabadság és rend” eszméjébe nem fért bele a művészetek szabad áramlása. Ez kiváltképp vonatkozik a szakrális ihletettségű művekre. A magyar zenei életből – természetesen ez érvényes az egész Kárpát-medencére – a politikai koncepció és a vallásüldözés miatt száműzött szerzőket és műveiket belső szellemi vasfüggöny zárta ki a magyar kulturális életből. A zsarnokság betolakodott a templomok falai közé, a lelkekbe, ezáltal a közműveltség és közízlés formálásába.

Az ember személyisége, élete a szakralitás élményétől megfosztva kiüresedik, ahogy a nemzet kulturális élete is. Ez a megmaradását veszélyezteti. A történelem folyamán a drámai sorsfordulók következményeként többször is szétszakított nemzetnek ma is, ebben az önmagán túl nem mutató anyagi világban választ kell kapnia a kérdésre: „*Ura léssz-e sorsodnak?*” (Kölcsey)

Hisszük, hogy a Budavári Zeneművészeti Alapítvány létrehozásával és a legmagasabb fórumaként az 1992-ben elindított Egyházzenei Fesztivál sorozattal a magyar zenetörténetben új korszakot nyitottunk meg. A szerkesztésben fontosnak tartottuk azt is, hogy a bemutatott művek közötti szoros kapcsolatot is láthatóvá tegyük: miképpen hatottak egymásra egyes alkotók, kompozíciók; miképpen ismétlődtek meg egyes, zenében megfogalmazott gondolatok. Például archaikus népénekünk, az *Ó, áldott Szűzanya...* kezdetű csángó népi szentének vagy Lajtha László *Fríg miséje* ugyanarról mesél: hitről és magyarságról.

A kezdetekben értelmezési gondot okozott az „egyházzene” mint fogalom egy zenei ünnep megnevezésében. Konkrétan a liturgia részeként értelmezték. Igaz, a programok fő vonulatának

helyszínéül a történelmi egyházak templomai, székesegyházai fogadták be a kulturális missziót, úgymint Eger, Esztergom, Székesfehérvár, Nagyvárad, Kolozsvár, Pozsony, a budapesti Bethlen téri Zsinagóga, Fő utcai kapucinus templom stb., de az úgynevezett világi helyszíneket is bekapcsoltuk, mintegy kiemelve a liturgiai rendből, önmaguk szépségében bemutatván az addig szinte az illegalitás határát súrolva megmutatkozó alkotásokat. Több mint húsz bemutatót, tucatnyi ősbemutatót jegyzünk, többek között a felkérésemre született művek ősbemutatóit és repertoáron tartását. Kb. kétezzer művész társult a misszió megvalósításához határon innen és túl.

Farkas Ferenc *Kölcsey szózata* című oratóriuma honalapításunk 1100. évfordulójának tiszteletére, a felkérésemre készült. A Zeneakadémián az Állami Hangversenyzenekar, Állami Énekkar – Antal Mátyás karigazgató, Molnár András énekművész és Ligeti András karmester közreműködésével hangzott el: Erkel: *Ünnepi nyitány*, Liszt: *XIII. zsoltár magyar nyelven*, Farkas Ferenc: *Kölcsey szózata*, Kodály: *Psalmus Hungaricus*.

A Budavári Zeneművészeti Alapítvány első Egyházzenei Fesztiváljának megnyitó előadása az Országház történetének első és – ismereteim szerint – egyben utolsó nyilvános koncertje volt, a Magyar Rádió Szimfonikus Zenekara és Énekkara – Erdei Péter karigazgató, Pászthy Júlia, Melis György, Gulyás Dénes, Molnár András, Takács Tamara énekművészek és Erdélyi Miklós karnagy közreműködésével. A műsor: Erkel: *Ünnepi nyitány*, Kodály–Berzsenyi: *Közelítő tél*, Kodály–Ady: *Sírni, sírni, sírni*, Liszt: *XIII. zsoltár magyar nyelven*, Kodály: *Budavári Te Deum*. Az ünnepi záróesemény az Operaházban volt, amikor Liszt egyik legjelentősebb művét, a *Krisztus-oratóriumot* teljességében hallhatta a közönség Medveczky Ádám vezényletével. Közreműködtek: a Magyar Szimfonikus Zenekar, Debreceni Kodály Kórus – karigazgató Kamp Salamon –, Ardó Mária, Németh Judit, Farkas Éva, Gulyás Dénes, Sólyom Nagy Sándor.

A 20. század nagy formátumú komponistái visszanyúltak saját nemzeti kultúrájuk gyökereihez, s ők azok, akik a trianoni döntés

után újabb és újabb kísérletet tettek arra, hogy feldolgozzák a nemzetet ért traumát. Ha csak Dohnányi *Templomszentelési miséjét* hallgatjuk, érzékelhetjük, hogy ezek a gondolatok hogyan válnak zenei formákká. Kodály Psalmusa is hasonló gondolatokból épül fel.

– *Baráti kapcsolat fűzte Farkas Ferenc zeneszerzőhöz, „atyai jó barátként” szokta őt emlegetni, aki haláláig, 2000-ig fővédnöke volt az Alapítványnak és a Fesztiválnak is. Hogyan emlékezik rá?*

– Hallatlan nagy és sokoldalú műveltségével, művészi, alkotói igényességével, biztos stílusérzékével, formakultúrájával, mesterségbeli tudásával gazdag műfajú életművet teremtett, melyben jelentős szerep jutott a szakrális zenének. Farkas Ferenc életművéből a legismertebbek a filmzenéi, a kórusművei, operái, a daljátékai, nagy költőink verseire komponált dalai. A szakrális műveinek a bemutatására a '90-es évek előtti kultúrpolitika nem adott lehetőséget, előtte legfeljebb a templomok falai között szólaltak meg. Farkas Ferenc miséi, vallásos kamaraművei az Egyházzenei Fesztivál-sorozat programjában minden évben a legszélesebb közönség elé kerültek, a legmértőbb helyszíneken. Vallomása szerint zenei építkezésében a saját gyökereiből táplálkozik, sikerült kialakítania egy egyéni Farkas-stílust, mely meglátásom szerint markánsan magyar elemekből építkezik. Számtalan művel igazolta, hogy a különféle műfajokban tökéletesen megfelelt a műfaji követelményeknek. Farkas Ferenc annak a generációnak a tagja, akik a '20-as évek végén indultak. Művészetét áthatja a latin, a mediterrán kultúra szeretete is, szűkebb hazájának, az egykori Pannóniának a hatása. Ha lehet még értelmezni a „keresztény európaiságot”, akkor elmondható, hogy Farkas Ferenc életműve egy felépített katedrális. Műveiben az egyházi zene hagyományait követte a mai kor zenei nyelvén. Nem volt híve a szent zene táncosításának. „*A Kyrie és a Sanctus áhítata, a Hozsanna és Sanctus tiszta ujjongása szerintem nehezen fér össze az előbb említett zenék hangulatával...*” – írta.

A 2000. szeptember 11-i koncert után a szokásos vasárnapi találkozónkra sajnálatosan már nem kerülhetett sor. Megkezdett

beszélgetéseinket a további közös munkánkról nem tudtuk befejezni. A kedves családtag, Erzsike 2000. november 12-én értesített személyesen arról, hogy Farkas Ferenc eltávozott közülünk.

Ha ma a műsorfüzeteket végigolvassuk, szembetűnő, hogy változatlanul mennyire háttérbe szorul a magyar zenetörténet számos nagyságának életműve, a szakrális műveikről említés sem történik. Felelősséggel állíthatom, hogy a honi és nemzetközi élvonalba tartozó művészek, együttesek igen ritkán játsszák Mosonyi, Lajtha, Dohnányi, Kodály, Farkas zenei apostolok műveit.

– 1993 és 2008 között tizenkét filmet rendezett, ezek többsége zeneszerzőkről, költőkről szól. De emléket állít Szent István királyunknak, és az 1100 éves honalapításnak is. Filmjei mély intellektualitásról árulkodnak, nemzeti elkötelezettségről vallanak. Másfelől összművészeti elemeket hordoznak. Egységben látja-e a művészeteket például a wagneri Gesamtkunstwerk-elv alapján, ahol az egyik ág erősíti a másikat?

– „Kikönyöklök a szeles csillagokra” – írta Pilinszky. Tévútnak vélem, hogy miközben kifele tekintünk, meg akarjuk hódítani a világúrt, aközben nemcsak gyökértelessé, de talajtalanná is válunk, önmagunkat veszítjük el. Az ember mint kozmikus lény, miközben kapcsolatát keresi a végtelen világgal, aközben elveszíteni látszik a köldökszinórt azzal a környezettel, ahonnan jött, mely közvetlenül körülveszi, a szülőföldjével, a látható és láthatatlan gyökereivel s mindazzal, ami által létezése értelmet, tartalmat és célt kap. „Magamba szívtam a napot, / az egyetlen éltető mérget: / belém költöztek a növények, / a táj tájjá változtatott. / Vagyok a föld zaja és csendje, / a felhő s a felhőtelen, / véges, ki néz a végtelenbe / e véghetetlen végeken” – Horváth Imre Őrhelyem című költeményében sűrűsödik a gondolat.

A festmény, a szobor, a tánc, a szöveg, a zene, a film, tehát a különféle művészeti ágak nem csupán kiegészítik, erősítik egymást, hanem szervesen szövődnek egymásba. A témában, a mondanivalóban állnak össze transzcendens egészé. A művészet Istenhez emel.

– Kodályról két filmet is készített, vele kapcsolatban azt gondolnánk, őt jól ismerjük, zenéje gyakran felcsendül, talán egyházi művei kevésbé vannak előtérben. Vajon miért?

– Kodály mélyen hívő zeneköltő volt. Egyházi muzsikája igen jelentős része életművének, új utakat nyitott meg a szakrális zenekultúra történetében is. Fontosnak tartottuk szakrális alkotásainak bemutatását és repertoáron tartását.

Kodály írta a *Magyarság a zenében* című művében: „*Tudunk-e Európa és Ázsia kultúrája közt nem ide-oda hányódó komp lenni, hanem híd, s talán mindkettővel összefüggő szárazföld? Feladatnak elég volna ezer évre.*” A *Missa Brevis*, a *Psalmus Hungaricus* és *Budavári Te Deum* című műveit viszonylag gyakran játszották, kórusműveit is, de Kodály szakrális életművére kiemelten nem mutattak rá az életművében. Kodály kereszténysége, hazafiassága a művein keresztül fogható meg. Már a '80-as évektől is elvéve találkoztunk a repertoár-programokban Kodály műveivel. A Kodály-módszer alkalmazása akkoriban már az oktatásban nem volt jellemző. Elsorvasztották a kórusmozgalmat is. Ami jó és hasznos volt, nem lett volna szabad elvetni. Tudatosságot vélek ebben, mint ahogy abban is, hogy Kodályt és Bartókot igyekeznek szembefordítani egymással. Legalább annyira nem tartom érvényesnek a „*kommunistákat feltétlenül kiszolgáló Kodály*”, mint a „*világpolgár Bartók*” toposzt.

– *A repertoárban két költő is szerepel. Egyikük Babits Mihály, akiről Isten gyertyája címmel rendezett filmet. A költőt ebben nemcsak vallásos témájú verseivel idézi meg. Az Áldás a magyarra című versében az ima és a nemzet sorsa összefonódik. Istenes költőnek tartja Babitsot?*

– A kérdésre maga Babits adta meg a választ, amikor katolikus hitéről, vívódásairól vallott. A magyarság, kereszténység, a nemzet sorsának összefonódásáról ír *A magyarok Istenéhez* című költeményében is: „*Lehet-e világod végtelen, ha nem vagyunk mi is középen, / és sorsunk a Tengely? / Mi vár reánk? És jön-e még igazság? / Vagy mi leszünk a keresztrefeszített/ a nemzetek közt? Akkor is középen / áll a kereszt, s ki szenved: Messiás...*”

Visszatalálhatunk-e a kozmikus rendbe, mely feltétele a nemzet, az emberiség megmaradásának? A film Babitsra hivatkozva elveti a sorsfeladást. Választ keres arra, mi a biztosítéka az egyén és a nemzet sorsa jobbra fordulásának. E választ a reményben, a jószágban, az igazságban, az oltalmazó Istenben és a krisztusi feltámadásba vetett hitben találja meg. Kutszegi Csaba koreográfus, Bajári Levente és Pazár Krisztina balettművészek, Andor Tamás H.S.C. vezető-operatőr érzékeny képei, Török Judit dramaturg jegyzik az általam rendezett művet. Ihletett művész alkotótársakkal dolgozhattam.

– Radnóti Miklós *credója címmel szakrális oratóriumot írt a költő halálának 60. évfordulójára. Benne azt a felnőtt korában megkeresztelkedett hívőt látja, aki zsidóságát sem tagadta meg. Keresztény létére mégis meg kellett halnia 1944-ben. Erről is szól az oratórium?*

– A *Nyolcadik ecloga* az apokalipszisben a költő Istentől való szent elhivatását hangsúlyozza. A krisztusi kálváriát megélt Radnóti születésének és halálának körülményeit a szakralitás hatja át. De az emléket is, életművének utóéletét is. Nem politikai okok miatt, már 1928-ban elhatározta, hogy 31. éve előtt megkeresztelkedik. Ebben atyai jó barátja, Sík Sándor volt a támogatója, aki 1943-ban keresztelte meg a költőt. 2004-et írtuk, a kettős állampolgárságról szóló népszavazás előtti hónapokban jártunk. A *Radnóti Miklós credója* című oratóriumot szeptemberben, a Fő utcai kapucinus templomban mutattuk be Bubik István és Koltai János színművészek előadásában. Felütésként Döbrentei Kornél: *Nyílt levél Radnóti Miklóshoz* című művét Bubik István olvasta fel: „(...) más dimenzióban létezik az, aki egy nép szívében és a nemzet tudatában úgy tud megmaradni, mint Te. Aki nemcsak vallotta, hanem testestül-lelkestül vállalta is idetartozását. A mienk voltál, vagy, és leszel.” Már az első szavaknál valakik ütemesen verték a templom Fő utca felőli ajtaját, ahol ki volt téve a plakát, és élesen füttyültek. Az oratórium természetesen reakció nélkül folyt tovább. Ez a sajnálatos provokációs epizód nem félemlített meg, sőt, megerősített abban, hogy időszerű és szükségszerű volt a misszió.

A Radnóti Miklós credója – In memoriam Bubik István című szakrális oratórium 2009-ben a költő halálának 65., Bubik István halálának ötödik évfordulója alkalmából jelent meg CD-n. A kiadványt Kocsis István történész, író mutatta be a budapesti Stephanus Könyvesházban. Hadd idézzem István gondolatait: „László Váradi Gyula a Radnóti Miklós credója című szakrális oratóriumban – mint filmjeiben is – rávilágít a legfontosabb kérdésre: a magyar nemzet és az egész kereszténység csak akkor találja meg a biztonságos jövő felé vezető utat, ha méltóképpen megbecsüli és újjáéleszti a szakrális hagyományokat. Semmi sem fontosabb ennél a kizökent idő korszakában! Kizökent idő: éltető hagyományok eltűnése, a szakrális hagyományok semmibe vétele.(...) a keresztény nemzetek legjobbjai, a valódi hagyományőrök mindenütt méltó választ szeretnének adni a nagy fenyegetésre. Nem volt ennél nagyobb veszedelem. (...) Fogynak, öregszenek az európai nemzetek, és lelkiismeretes gondolkozóik már sejtik, hogy csak akkor menekülhetnek meg, ha visszafordulnak a régi éltető hagyományokhoz, a szent hagyományokhoz. Tudják, hogy az idő »nem tolatik vissza a helyére«, a nemzethalál ellen nem tudnak küzdeni.”

– 2007-ben rendezte a Bartókról szóló Én Istenem, adjál szálást című filmjét, amely a szakralitást állítja középpontba. Hogyan határozná meg a nem egyházi zeneművekhez kapcsolódó szakralitás fogalmát?

– Mint már említettem is, vitatkozom azon dogmákkal, melyek a távoztában és a hazájától kényszerűen távol élő Bartók Bélát holmi világpolgárnak aposztrofálták, azt a személyiséget, aki megvallotta a gyökereihez és a kereszténységéhez a haláláig ragaszkodott. Azzal a nem titkolt szándékkal emigrált, hogy majdan haza akar térni. Életműve egyetemes érvényű, de az egyetemes nem egyenlő a globálissal, sem a világzenével. Utóbbi némely, egymástól távol álló kultúrájú, ősiségű népek autentikus népzenei motívumaiból összerakott turmix. A kultúrák mesterséges összekeverésének az egyik eszköze. Sajnálatos, hogy ennek a magyar koncertéletben, tudván-tudatlanul, a jeles művészek között egyre több követője

akad a kultúrpolitika támogatásával. Nehezebb nyomon követni az átlagembernek, hogy valójában milyen ismeretektől fosztják meg, amikor különféle ideológiák hatnak egyes alkotó életművének értékelésében, mellőzésében vagy szándékoltnan hiányos bemutatásában. Nagy a felelősségük a zenetörténészeknek, akiknek generációk vannak szellemileg, szakmailag kiszolgáltatva. Ezért meggyőződésem, hogy a magyar zenetörténelmet át kell értékelni a tényszerűség, hitelesség vezérelve alapján.

– *A szerzőt nem zenekari művei vagy színpadi játékaik alapján mutatja be, hanem a népdalok ihlette Este a székelyeknél című kamaramű segítségével. Hol érhetjük tetten Bartók szakralitását mi, zenehallgatók, a zeneszerető közönség?*

– Bartók életművében a liturgiában alkalmazható alkotás nem lelhető fel, de meggyőződésem szerint nemcsak az a szakrális, ami egyházi is. A filmben elhangzó II., III., IV., és VI. vonósnyegyesének zenei textúrájában a magyar népzene kincsét új módon ötvözte a saját, modern irányzatával. A magyar népzene zenei anyanyelvnek tekintette. Életművét áthatja a transzcendens tartalom. Mit jelent a szakralitás: isteni eredetű, természetfeletti, kozmikus. Hétköznapi arosztrofálva: lélekmegemelő, megtartó lelki-szellemi hatás. A forma, a stílus, a modern kifejező eszközök nem zárják ki a szakralitás tettenérését sem a *Csodálatos mandarin*, sem a *Kékszakállú*, sem pedig a *Cantata profana* művekben. A *Cantata profana*, mely a természet, a világ tisztaságát áhító gondolatban, a karácsonyi mondanakörben fogant: „csak tiszta forrásból”, maga a szakralitás.

– *Az Este a székelyeknél, az Elindultam szép hazámból, a II., III., IV., és a VI. vonósnyegyes dallamaiban fellelhető a népdalok vallásosságának beszűrődése, amit a szerző beépített saját műveibe. Mennyire volt tudatos mindez Bartóknál?*

– Egy alkotónál nem lehet nem tudatos a motívumkincs kiválasztása és beépítése. Bartók egész életműve ezt példázza. Úgy építette be a Kárpát-medencei kultúrkör népzenei motívumkincsét, hogy azt a legmagasabb, egyetemes művészi szintre emelte. Többek között ebben rejlik Bartók szakralitása.

– *Tudjuk róla, hogy unitárius keresztény volt, ám nem gyakorolta vallását. Életműve ennek ellenére felfogható szakrálisnak minden tekintetben?*

– Nem az alkotó vallásgyakorlása vagy annak hiánya határozza meg, hogy szakrális-e az életmű, hanem a hatása. Bartók áttért az unitárius vallásra, mely vallás László Gyula bátyám szerint erős erdélyi vallás. Nem tudhatjuk, hogy Bartók Béla gyakorolta-e a vallását, ezt így kijelenteni nem gondolom, hogy hiteles lehet. László Gyula ifj. Bartók Bélával együtt járt lelki gyakorlatra, ez nyilván családi indíttatásból fakadt. Onnan a barátságuk. Ifj. Bartók Béla a budapesti unitárius egyház gondnoka volt. Ismereteim szerint Nyugaton, a kinti magyarok között nem jellemző ez a felekezet. Juditom ismeretségbe került ifj. Bartók Béla egyik, Németországban élő unokatestvérével, aki elmondta, hogy Bartók Béla a halálos ágyához unitárius papot kért és kapott. Istenhez nemcsak a templomban, nemcsak a liturgia által emelkedhünk, mindenütt velünk van, és párbeszédet folytathatunk vele.

Minden, ami a természet törvényeivel harmóniában létezik, az szakrális. Amint megfosztanak szakralitásától, attól a plusztól, ami a puszta vegetatív létezés fölé emeli, életképtelenné válhat, elhal. A veszély valós és közvetlen. Ahogy Hamvas Béla megfogalmazta: „...*ma az emberiség elveszítette hitét, istenét...*” 1988-at írunk, amikor már nyíltan forr a világ Közép-Európában. Abban az időben Hamvas könyveihez jutni kivételes szerencse dolga volt. Egy kiváló értelmiségi társaságban került szóba *A láthatatlan történet*, és aki szóba hozta, a mű kapcsán Beethoven 7. szimfóniáját szerette volna hallani. Judit feltette a lemezt. Ajánlatot kapott, hogy a 7. szimfóniáért cserébe megkapja Hamvas Béla *A láthatatlan történet* és *A bor filozófiája* című könyvét. Ha valami, akkor ez a „csereszabatoság” maga a szakralitás.

– *A „csak tiszta forrásból” merített népi dallamkincs az, amely Bartók szakralitását alkotja, és szinte nyomokban minden művében fellelhető?*

– A *Kékszakállú* közismerten egy balladai-népzenei motívumokra épülő misztériumjáték. „*A Kékszakállú zenéjéből az ősi,*

mélygyökerű magyarság szüzi, tiszta levegője árad. Olyan, mint a székely fenyveseké” – írta Kodály. A csodálatos mandarin pedig, úgy vélem, szintén misztériumjátékként élhető meg. Nem lehet a szakralitás fogalomköréből kiemelni egyik művét sem a Cantata profanától ívelve az Elindultam szép hazámból-ig.

Bartók Bélának egy estét szenteltünk a Fő utcai kapucinus templomban, s ami a *Radnóti Miklós credója* előadáson történt, megisméltődött. A fő utcai kapucinus templom kapujára kitűzött plakátjainkat ismeretlenek hatalmas, fekete kérdőjelekkel rajzolták tele.

– A Bartókról szóló film (valójában a többi is) hitelesen tolmácsoló költeményekkel illusztrált, és számos táncbetéttel színesíti őket, ami hol karakteres néptánc (Én Istenem ...), hol modern balett-koreográfia. A költészet-zene-tánc hármassága nem lehet véletlen motívum filmjeiben. Ettől lesznek magas fokon líraiak ezek az alkotások, és nem ismeretterjesztő dokumentumfilmek. Jól látom?

– Költészet, zene, tánc, kép. Nem véletlen, hogy a filmjeimet a filmszemléken nem tudták besorolni az adott műfaji kategóriákba. Nem tematikus életműv felrajzolása, nem művészi portréfilm, nem visszaemlékezészerű összegzés, nem dokumentumfilm. Ha mégis meg kellene fogalmaznom, azon lényegiség megfogalmazása és összegzése, melyek nemcsak megkülönböztetik, de össze is kötik az egyes alkotókat, melyek nélkül egyik jeles alkotó életműve sem létezhetett volna.

– Tegyük említést a Bartók-film egységes színharmóniájáról. A természeti képek őszi tájat idéznek, csordogáló patakot, paszellszíneket látunk. A régészprofesszor László Gyula halvány színekkel festett Bartók-portróját pedig többször bevágja a filmbe. Miért épp ezt?

– 1993-ban rendeztük meg László Gyula régész-történész-képzőművész életmű-kiállítását az Országos Széchényi Könyvtárban. Közreműködött a kétszeres Kossuth-díjas Bartók vonónégyes – Komlós Péter, Hargitai Géza, Németh Géza, Mező László –, Tordy Géza színművész és Mohai Gábor előadómű-

vész. Nagyváradról, Kolozsvárról és szülőföldjéről, Kőhalomról is sokan elzarándokoltak a kiállítás megnyitójára a polihisztor tudóst köszönteni, természetesen iskolatársa, barátja, ifj. Bartók Béla is. Dobozban van a László Gyulával készített életműfilmem, mely utómunkálatok előtt áll. Több tíz órán keresztül mesélt az életútjáról, művészetéről, családról, hivatásról, hitről, hazáról. Sajnos eddig nem találtunk támogatót, hogy a többrészes nagy életműfilm végső formáját megadjuk. Pedig sokszor és sok helyen pályáztunk. A film munkacíme: *Bűvópatak Árpádtól Bartókig*. A székelység, a magyarság történetének, László Gyula régészprofesszor életének, munkásságának együttes szimbóluma. Magát a sorsot jelképezi: az egyén sorsát, a család sorsát, a nemzet sorsát. Szándékaink szerint a tudós-művész szemével vezetjük végig a befogadót a XX. századon, egy olyan polihisztor szemével, aki egész életében a székelység eredetét kutatta, akinek a kereszténység, a család, mint nemzetmegtartó erő jelenik meg személyes, kutató és művészi életében. László Gyula a magyarságot szolgáló tudós polihisztor emblemikus alakja. Képzőművészeti alkotásaiban megjelenik az összegző tudós; tudományos kutatói, régészeti munkásságában pedig a művészettörténész, képzőművész szeme nélkülözhetetlen. A filmben megjelenik a honfoglalás-kutató, a magyar szentek alakjának megfestője, a Szent László-kutató tudós, a Nagyszentmiklósi kincs kutatója. Még életében el akarták feledtetni, s ma sem kap méltó helyet a köztudatban, az általános műveltségben. De – ahogy ő nevezte rosszakaróit – a „rongyemberek” büntetése az, hogy a tudós művész a mellőzöttesre, majd elfeledésre ítéltetés állapotában is megtartó energiát sugároz. Hogy miért éppen ezt a festményt jelenítettem meg a filmben, s hoztam mozgásba a „tisztá forrással”, hadd idézzem a vonatkozó részletet a László Gyula-életműfilmből, melyben a festmény keletkezéséről vall:

„Bartók Bélát nem ismertem, pedig hát a fiával együtt jártunk hittanra, de féltem elmenni hozzá. Minden hangversenyén ott voltam.(...) Hiszen én is énekeltem éppen eleget, sőt, gyűjtöttem is Bartók Béla, Kodály Zoltán, Veress Sándor meg Lajtha László

hatására, úgyhogy teméntelen népdalt tudok. S éppen ezért Bartók Béla muzsikájának a megértése számomra semmiféle szellemi erőfeszítést nem jelentett, csak elmélyülést az élet bonyolult őserdejében. (...) Ehhez hozzájárult az, hogy úgyszólván minden hangversenyét végighallgattam, ott zongorázott vagy Székely Zoltánnal, vagy Zathureczkyvel együtt zongora-hegedűestet adott. Sőt egyszer a Cobden Szövetségben jó barátommal, Deutsch Jankóval adott kézzongorás estet. Bartók Béla nem idegen volt számomra, nem valami, amihez közeledni kell, hanem ami mellett élni kell. A kép volta a Belvárosi Színházban rögződött előttem, amikor is Bartók a kis színpadon ült a zongoránál, és a színpad világítása árnyékot vetett a hátsó falra, az árnyék is látszódtott azzal együtt, ahogy Bartók előre és hátra mozdult játszás közben. Na, ezt az absztrakt játékot használtam fel háttérnek, Bartók két kezét pedig a »Mese a kis légyről« mozdulatában rögzítettem, amikor így átnyúlt önmaga fölött. Arra emlékszem, hogy a képet (...) addig festettem, amíg a zongorahang meg nem szólalt bennem. Akkor aztán abbahagytam.”

– Nem volt-e zsákutca Bartóknak az Amerikába való kívándorlás a II. világháború idején, 1940-ben? Hiszen akkor már itthon is sikeres volt, számos híve volt, formálódott a közönsége. Mintha menekült volna innen.

– Ismert, hogy Bartók nem a világsiker vonzásában vándorolt a tengerentúlra, hanem családja túlélése reményében. Belátható volt, hogy a „háborúba ájult” Európában, itthon milyen sors várt volna rájuk. Bartók koncertezett a tengerentúlon is. De meglátásom szerint az eleve multikulturális kontinensen Bartók Bélának a lokális, Kárpát-medencei mélységekben gyökerező művészte abban az időben még „nem foghatott talajt”, akkor sem, ha a formabontó, „avantgárdnak” aposztrofált, teljesen új stílusával jelentkezett a tengerentúlon. Nem is volt megérkezése, tehát beérkezése sem lehetett. Már akkor visszavágyott, amikor elindult: *Elindultam szép hazámbul... Visszanéztem félutambul... Már meguntam a járkálást, az idegen földön lakást... A kilátástalan honvágy megbetegít.*

– *Jól bánik-e az utókor Bartók zsenijével, zenei hagyatékával?*

– Ezt megítélni nem az én tisztem. Évtizedek óta zseniális művészek interpretálják világszerte a remekműveit. Hogy csak a Bartók vonósnégyest említsem... a klasszikustól a dzsesszig és különféle újformációs zenészekig, fesztiválok, díjak, az új generációkból a követői dicsérik Bartók hagyatékát világszerte. Változatos stílusirányzatok merítettek Bartók zsenijéből. Nemcsak a műveinek a feldolgozásaira gondolok, hanem a műfaji és stílusmutánsokra is. De ettől ő soha nem lesz világpolgár. Magyar marad és keresztény.

– *Filmjei készítése során állandó munkatársa Török Judit dramaturg. Az ő feladata pusztán a szövegírás, vagy a készülő filmek témáit is együtt gondolják ki?*

– Judit az élettársam, aki nélkülözhetetlen a szellemi-művészi és kutatómunkámban is, egyenrangú alkotótársam a forgatókönyveim írásában, a dramaturgiai munkában, úgy a színpadi oratóriumok, mint a filmek terén. Értő és érzékeny kritikusom. Kölcsönösen inspiráljuk egymást.

– *Milyen jövőt szán saját tizenkét filmalkotásának?*

– A filmjeimet több filmszemle, valamint az MTV, Duna TV, Hír TV is vetítette a programjában. Az *Íme, hitünk szent titka* trilógiámat – *Magyar Pieta, Én Istenem, adjál szállást, Isten gyertyája* – 2014. január 22-én, a Magyar Kultúra Napján mutatuk be az Uránia Nemzeti Filmszínházban. Sajnos jó egy évtizede nincs fogadókészség a köztelevízióban a szakrális művészfilmekre, művészi etüdökre, melyek olyan kultúrtörténeti szempontból megkerülhetetlen témákról, alkotókról szólnak, mint az én filmjeim is. Némelyek állítása szerint ez a „távolságtartás” azokra a műalkotásokra vonatkozik, melyek 2010 előtt készültek. Ez a szempont abszurd, nem is érdemel elemzést. Előkészületben a *Farkas Ferenc: Kölcssey szózata* című film ősbemutatója, melyet keretbe foglal a Farkas Ferencsel és Ligeti András karmesterrel a mű kapcsán készült interjú. Támogatóra vár a *Búvópatakok – Árpádtól Bartókig* címmel László Gyula régész-képzőművész életműfilmjének befejezése.

A HÓNAP ALKOTÓJA

L. Móger Tímea

(F)áradás

*Érintett
Felület vagyok
A befagyott növényzet
Testemtől nem éled
Szerveim kiégnek
A szívben kezdődő
Tudás
Öngyulladás
Amikor leégett
A nádas
Nem voltam jelen
Távol
Létem fél
Elem
Ami maradt
Hat
Földre múló csillagzat
Nád alatt mocsaras
A(z) (v) íz
Fanyar
Kanyar
(V) érző föld (t)akar*

Koránkelet

Májusi eső (aranyat ér) ízével jött. Remény-lelemény. Lesz házastársunk. Gyerekünk. Munkánk. Családunk. Bőrünk át-ereszti a csodát. Életben vagyunk. Fiatal a húsunk-vérünk. A(z) (sz)íviünk. Tűz fölé tartott tenyérrel. Bírjuk el. Ami jön és megy. Szerelem-kor. Kórtalan. Kamasz vizek. Mossák az agyát. Éles-fényes patak a lélek. Minden lehetséges. Semmi sem történik. Gyorsan lassul. Az élet. Kivár. Amíg beérek.

Középnnyugat

Kérges földbe mélyesztett körmök. Fájdalma. Befelé nő tovább. Lány alma. Aszály. Testi. Lelki. A bőr elhagyja magát. Próbálok elképzelni magam a jelenben. Agyamat a fejemben. Mellkasomban a szívet. Melyről már (!) észlelésszerűen tudok. Gyakran félredobog. Összezárva magammal. Félúton. Magam felé és elfelé magamtól.

Sokat foglalkozom magammal. Magamnak az ideje van. Ha nem viselek gondot magamról. Visszaüt. Ez kor-kór.

Lelkem ölébe vesz(em) a testem. Ha magam nem ringatom. Senki nem ringat helyettem.

Pillangó ha...

Szül

Ő

Messzire röpitene

Most még

Nem bánja

Ha túlnövök rajta

A tekintetét eltakarja

*Ne lássam
Ha szomorú
Előre bánja
Minden hibája
Rajtam csattan
A pofon vág
Lelkem tág
Sebeket bódító
Ettől még semmi
Nem
Jó
Ami nem
Jó
Tudom
Tűzoltó leszek
S katona
Vadakat terelő juhász
Ha hagyják
A körülmények
A felnőtt élet
Összezsugorít
Ettől vagyok
Idős magzat
Világvége
Ha nem akarnak*

Anya-rang

*Akkor készítette így
A kuglófot
Mikor apám
Elvonóra járt
Szódabikarbónát
Tett bele*

*Nem sütőport
Ez volt az íz
Ami mutatta
Hitt
A megjavíthatóban
Ebből tudtam
A házasság komoly
Szövetség
Megőrizhető
Ami (jó ha) van
Aki ételt
Italt adott
Annak neve
Legyen áldott
Az élet
Tovább (imádkoz)ható
Ámen-hang*

Öreg szem

*Magzatpózban
Kutyám sírjában
Heverek
Bizarr
Ép kép
Új szöveg
Új szövet
Új szövetség*

Diószegi Szabó Pál

„Vagány magány”

L. Móger Tímea legújabb kötetéről

Vannak kitüntetetten szép pillanatok a recenzens életében, amikor az olvasott versek hatására úgy érzi, jó újra- és újradefiniálni a versek fogalmát, hiszen az, amiről írni készül, korábbi eszközeivel már nem vagy nem úgy fogható át számára. L. Móger Tímea új verseskötetének olvasása ilyen momentum.

A Délvidéken, Doroszlón élő és alkotó költő immár ötödik kötetével is folytatja a tőle már ismert versalkotást. Azon a tömör és szó szerint szavakból épített versnyelven, amelynek fontos megszületési helyszíne a nyugat-bácskai szórványtelepülés: „...*témáit, alkotótevékenységét alapvetően meghatározza a hely, a táj, ahol él, a közösség, amelynek tevékeny tagja.*”

A kötet harmincöt költeménye négy ciklusra tagolódik. Vegyük először röviden górcső alá a ciklusokat! Amíg a *Karanténvilágok* verseinek zárt légköre az alkotó szubjektum számára éppen elegendő alkotó időt ad, az „*öreg lelkű tájban*” élő lírai én ambivalenciája szinte programadó tételt fogalmaz meg a Móger-versekben: „*Hazamennék / De itthon vagyok.*” (*Menekült tavasz*) A vers egyúttal tisztelgés a 2020-ban elhunyt, zentai születésű N. Czirok Ferenc költő, író előtt.

A Duna sem azt a megszokott képet mutatja, amelyet már Ady vagy József Attila verseiből ismerünk: „(*V*)*érzik a Duna / Népes / Véges / Néptelen / Végtelen / tájak ura...*” [*F*]alak).

A szórványlét minden kelléke felvonul itt a lapokon: „*Kisebbségi vagyok. Szórvány vagyok.*” (*A Trianon-triatlon*) Ez utóbbi vers – a trianoni centenáriumi alkalmából – az Irodalmi Jelen tematikus számában is megjelent (2020. június). Ennek a nemzeti-társadalmi magányosságnak vannak egyéni aspektusai is. A szerelmi lét szorongásaival magára maradt női individuum, a

boldogtalanság érzése hagy nyomot az olvasóban is a *Hulla hófehér* és *(Z)űrhajó* című versekben. Az Ady Endre centenáriumi verspályázat (Ady100 – Ady arcai) harmadik helyezett alkotása a *(H)intés az őrzőkhöz* című vers, amely végül jelen kötet első ciklusának nyitóverse is lett.

A *Kivetkőzés* ciklus hangsúlyos verse a negyven fölötti nő életközépi válságának hű tükre (*Lélekközépi álság*). A nő szemszögéből allegóriává nőtt „*az elmúlt ifjúság / érintése*”. Inverz irányú, szép költői képe – azaz nem a lírai én érinti a falat, hanem az egyszerűen – „*Falhoz nyomta a testem*.” A címadó vers pedig a női élet előre-programozottságát mutatja az 1990-es években. A fiatal lánytól a gyermeket szülő családanyáig, amikor már csak a szájfénytől ragyoghat a mosoly. De élénk tárul a téli temetés képe és a (költői) szubjektum hófehér gyásza is (*téli láttelel, Szemfedél*).

A következő ciklus, a *Sirály a vetésben* címadó versét enigmatikus hang építi szóról szóra. De nemcsak a bácskai földek frissen szántott barázdáiban élelmet kutató sirályok látványa ihlető, hanem azé a helyé is, ahol nincs máshonnan megérkezés, ahová nem indulnak buszok, ahol csak az odajutás sorsa marad. A kötet hangsúlyos költeménye a *Sajátfalu*, a Móger-versekben többször felbukkanó csiga-motívummal. Az „*ottlét*” olyan, mint egy fennmaradt fosszília az egykori Pannon-tengerből: „*Aki maradt / Távolból / Közeli / Közélből távoli / Szad / Ad*”. A *Fehér-dal* című vers megemlékezésből született, Fehér Ferenc, a szintén bácskai magyar költő születésének 91., halálának 30. évfordulója alkalmából.

A kötet záróciklusából (*Programversek*) a *Negyven felett* című verset emelném ki. A mai magyar kortárs lírában egyre erősebben hallható poeta femina önmagát elemző lélekrajza ragad meg. *Negyven felett* nem áll meg az élet: „*Nincs vége / a világnak*”, „*a szerelemnek / nyers hús / szaga van...*” A fal motívum ismét megjelenik, ezúttal a vágy (meg)érintésének sokkal nyersebb formájában: „*...Nyomják testemet / falnak / Amikor szeretni / akarnak...*”

De térjünk vissza L. Móger Tímea költői világára. Az az indián versfogalom ötlik fel bennem, amely szerint a vers tulajdonképpen nem más, mint a szavak egymásutánisága, csak különös

sorrendben. L. Móger Tímea versei, bár ő maga a riportjaiban „szövegeknek” nevezi, szintén így építkeznek. Azaz nem a sorok, a strófák, a rímek, különböző ütemek, hanem főleg a gondosan kiválasztott szavak költészetének elemi részecskéi. Ha a kötet lapjait forgatjuk, látjuk, hogy nem a mondatokból, hanem szavakból építkező mondanivalóval találkozunk. Talán ezt jól mutatja, hogy verseiben nem is használ írásjeleket. Egy-egy szó az előtte lévőhöz vagy az utána következőhöz is tartozik. Érzékelhető az alkotási folyamata, ahogyan halad előre a mondanivaló, a szavak *figura etymologica*-szerű szómágiája. A szavakban több alkalommal zárójelbe helyezett betűk, szótagok pedig még több értelmezési lehetőséget kínálnak az olvasónak.

Európában az avantgárd óta jól ismert költői eszközök ezek, talán a dadaista versalkotás köszön itt vissza, de annak mindent tagadó, szubverzív lázadása és nihilizmusa nélkül. A bácskai falu újra és újra megrajzolt portréja ugyanis lépten-nyomon visszaköszön; a házak, a falak fontos (nemcsak költői) képei az alkotásoknak. Tudjuk, hogy a dadaista művészek is előszeretettel készítettek montázsokat, kollázsokat, sőt a fotót is bevonták az alkotásaikba.

A szerző korábbi köteteit képzőművészek illusztrálták. Például Ágoston Lóránt és a szerző Szegeden élő rokona, Pusztai Virág médiakutató. Ezúttal a szerző maga készített kötetéhez fotókat, fotómanipulációkat, amelyek szövegeinek komplementer részei. Saját bevallása szerint párhuzamosan születtek – ezúttal fekete-fehérben – a versekkel, ahogyan az elhagyott épületeket, a természetet járta. Jól illik ide Pusztai Virág *A képekből összerakott ember* című könyvének (Gondolat Kiadó, Budapest, 2019) megállapítása: „A képet önmagában álló entitásként vagy művészeti alkotásként felfogó megközelítés mellett korunk emberek számára a kép mint társadalmi produktum, illetve a kép mint kommunikátum, mint tudást és ismereteket hordozó nyitott struktúra meghatározóan fontos.” Ez a többfunkciós képiség L. Móger Tímea fotómanipulációiban is megmutatkozik. A kötetben lévő négy kép, illetve a borító a bácskai táj és az ottani

épületek szerkesztett képi kommunikátuma. Akár a kopott fal-mintázat, a templom vagy a bevetett táj alkotóelemeiből áll. Sőt, a helyi néprajzi képiség is ihlető forrásként szolgált egy korábbi verseskötetéhez (*Falvédőszövegek*. Szeged, 2020).

L. Móger Tímea verseinek jellemző motívumkészlete jórészt természeti eredetű. Külön kiemelhető a csiga- (*[H]intés az őr-zőkhöz*) és a hal-motívum (*Trianon-triatlon; [F]alak*). A már említett Sajátfalú soraiban mintha a versalkotó szavak lennének külön-külön kis csigák, a házukként cipelt jelentésköreikkel: „*Csigák / a versben / Önmagukkal / Ellentétes irányba / Cipelik / A házukat...*” A *[F]alak* című versben mélyebb azonosságot mutat a hal-léttel a kettős létű költői individuum: „*Több szívem van / Mint egy halnak / Mégis (f)élek / Bátrak szabad szájával nem beszélek...*”

A bácskai költő költészete szociálisan érzékeny líra. A dorozslóiakkal együttérző, élő költő aktívan részt vállal a helyiek életében. A hagyományok megőrzésétől egészen a régi ételreceptekig. Hiszen legutóbb, újságíróként, a bácskai ízek közvetítője is.

Összetett kérdés, és talán L. Móger Tímea újabb kötetei adnak majd teljes választ arra, hogy a nem szórványsorsból eredő verseiben mennyire tud járni a maga által kiművelt költői útján. A leendő válasz biztató, hiszen a *Sajátfalú* kötet versei között a negyven év fölötti női individuum egyetemes létformáló kérdései és válaszai szépen felismerhetőek. A szórványlétből adódó mindennapok élete mellett számára a modern nőiség meghatározása is egyfajta dialektikus dualitás, ahogyan a *Koncentrikus (k)örök* című versében megfogalmazza: „*Nőnek / lenni / Mindig / Valakihez / Tartozni... Vagány magány.*”

„Ég a földdel össze(f)ér”

Bene Zoltán beszélgetése
L. Móger Tímeával

L. MÓGER TÍMEA 1981. május 20-án született Zomborban. Doroszlón, egy vajdasági, nyugat-bácskai szórványtelepülésen él és alkot. Költő, újságíró, művelődésszervező, a Nyugat-Bácska Portál szerkesztője, a Kuckó Gyermekszarok elnöke, a vajdasági Magyar Nemzeti Tanács tagja. Verseit, kisprózáit rendszeresen publikálja vajdasági és Kárpát-medencei irodalmi és művészeti folyóiratokban, társszerzője több antológiának.

– *Az indulásod fontos eseménye volt a Szélnek feszül a táj című antológia és a muzslai Sziveri János Művészeti Színpad, de magyarországi fórumokon is hamar bemutatkozhattál. Mennyire volt nehéz „kilépni” a vajdasági magyar irodalmi-kulturális közegből?*

– Nem foglalkoztam a közegek kérdésével, így egyszerű és természetes folyamatok voltak. Írtam a verseket, amelyek a kezdetekkor kamaszos hévvel kíváncsítottak ki belőlem. Kíváncsisággal, nagy érdeklődéssel olvastam a vajdasági és a Kárpát-medencei irodalmi folyóiratokat (már ami a kezembe került...) és amelyek szimpatikus volt, hozzájuk elküldtem az írásomat. Persze, nagyon ösztönzőleg hatott rám az itthoni érdeklődés. Az például, hogy a Magyar Szó Kilátó irodalmi rovatának szerkesztője rendszeresen kérte, várta tőlem a szövegeket, nagyon sokat jelentett alkotói szempontból. Ahogyan a muzslai Sziveri Színpad azóta is fontos közeg számomra, időnként összedolgozunk, együttműködünk,

érdekes szerkesztői, recenziós feladatokat kapok abból a sajátos, (alkotói lét-)küzdelmeket folytató és derekasan megálló közegből. Aztán a szegedi (irodalmi, alkotói) barátságok, a SzegediLap portál, majd éppen ezen fórum, az Irodalmi Jelen felől érkező bizalom és lehetőségek. Rövid, ám számomra meghatározó ideig vajdasági helyszíni tudósításokat, interjúkat készítettem a Jelen számára és az alkotásaim is teret kaptak, s kapnak azóta is. Szép egyensúlyt éltem meg mindezáltal, aztán közben itt volt a zentai zEtna, az internetes folyóirat, amely folyamatosan biztosított megmutatkozási lehetőséget, versek, kéziratkezdemények terén is. Az *Innensemerre szigetcske* című kötet kéziratát még a megjelenés előtt „bemutattuk” Zentán, egy izgalmas beszélgetés, vetítés formájában. Az ilyen jellegű, nem szokványos alkalmakat, megnyilatkozási lehetőségeket, amelyek szinte performanszok, mindig is inspirálónak tartottam. Hasonló volt az is, hogy a tornyosi (sajnos már nem működő) Mosoly versénekes csoport zenés előadást készített a verseimből. Kónya Sándor versénekes megzenésítései adták mindehhez az alapot. A csókai zenész akkoriban több mint egy tucat versemet megzenésítette. A Mosolycsoport ezzel az összeállítással fellépett a budapesti Versünnep fesztiválon. Úgy hiszem, mindez (az egyéb művészeti ágak felől is érkező) mindjárt kezdeti, őszinte érdeklődés sokat jelentett a közegek közötti átjárás, de az alkotói folyamatok, az alkotói önbizalom szempontjából is. Később aztán a veszprémi Vár Ucca Műhely folyóirat, majd az otthoni Művészetek Háza szavazott olyan jellegű bizalmat nekem, amely egészen a legutóbbi könyvem kiadásához vezetett. Emellett sokadik éve ér az a megtiszteltetés, hogy beválogatják több versemet is a Magyar Napló által kiadott Év versei antológiába. Mindez maga után vonja, hogy részt vehettem a budapesti Versmaratonon, ami nagy élmény, és mindig örömteli lehetőség számomra. Aztán mára folyamatos, hogy a Vajdasági Előretolt Helyőrség hasábjain is alkalom nyílik nyitni egymás felé, szerte a Kárpát-medencében.

– *Viszonylag későn, harmincon túl jelentkezted az első kötettedel, pedig folyóiratokban rendszeresen és a kezdetektől fogva*

szerepelsz. Tudatosan alakítottad így a pályád, vagy ebben a körülmények játszottak szerepet?

– Utólag visszatekintve idő kellett, amíg összegyűlik, letisztul bennem egy kötetkoncepció. Fiatalabb koromban jellemző volt rám a türelmetlenség, és nagyon szerencsésnek érzem magam, áldásosnak gondolom a helyzetet, hogy nem idő előtt, valamilyen külső, sürgető „kényszer” vagy tényező határozta meg az első kötet alakulását. A szegedi Areión Egyesületnek (úgy is mint kiadóknak) köszönhetően úgy és olyan formában jelent meg a *Kollázs*, ahogy azt terveztem. A különösen „közeli” könyveknél fokozottan fontos, hogy milyen gondozásban részesülnek. Az első kötet úgy tíz év verstermésének velejét tartalmazza, olyan szövegeket, amelyek átjutottak mindenféle szerkesztői szűrőn. Tömör, (komoly-)játékos, külalakra is kifejező lett, több véleményező gondolatai is helyet kaptak a kötet-füleken, úgyhogy a legjobbkor, a legjobban alakult. Ma is jó érzéssel gondolok vissza a folyamatra, a megjelenést követő bemutatókra, nagyon ünnepélyes volt az egész, ahogy egy elsónél illik...

– Sikerült tehát megzaboláznod a türelmetlenségedet, s még a kamaszos hév sem kényszerített ki belőled egy idő előtti kötetet... Ez a türelem és tervezőkészség azóta is jellemez, ha nem tévedek. Tudatosan alakítod, építed az alkotói énedet?

– Intuíciók mentén, tudatosan. Igyekszem odafigyelni a szellemem, pszichém jelzéseire, felismerni az időt, amikor megújulásra van szükség az alkotási folyamatokban. Az a véleményem, hogy a művészetekben, az alkotás során nem szerencsés másokhoz mérni magunkat, hanem éppen ezekre a sajátos belső ívekre, időkre kell koncentrálni és magunkhoz képest fejlődni, magunkat egy kicsit meghaladni mindig, amikor annak szükségét érezzük. Az a tapasztalatom, ha így teszek, alkotok, akkor ennek hatása van, ez visszhangra talál a külvilágban is.

– A lírádat erősen meghatározza a genius loci, nevezetesen a Nyugat-Bácska, azon belül is Doroszló. Pedig a háború, ha nem is a szó szoros értelmében, de erősen megtépázta azt a környéket is, sokan kényszerültek távozásra, az etnikai arányok fölborultak. Te

mégsem mentél el, ragaszkodsz a szülőföldhöz. Honnan merítet az inspirációt, honnan ez az erős kötődés?

– Gondolom, hogy a jellememből is fakadhat, nagyon erősen tudok ragaszkodni, mindenhez és mindenkihez. Akár azon túl is, hogy értelme lenne, vagy indokolt volna. A hely szellemével nem ez az eset áll fenn, mindig újabb és újabb rétegei mozgatnak meg ennek a tájnak, közegnek. Ezzel nyilván nem vagyok egyedül, hiszen az akadémikus írónk, Herceg János és a neves vajdasági költő, Fehér Ferenc is inspirációra lelt itt. Ezek a nagy szellemek hosszabb-rövidebb időre, de lakhelyül választották a települést, amelynek erős a szakrális jelentősége és energiája is. Doroszlón található a Vajdaság Csíksomlyójaként is emlegetett Szentkút, Mária, Keresztények Segítsége Egyházmegyei Kegyhely, a gyógyító vizet, a kutat övező természeti környezet is különleges, elmélyült séták, belső átalakulások helye és tanúja. Az etnikai arányok valóban fölborultak. Ezek a folyamatok megküzdési helyzeteket „provokálnak”, egyénből, közösségből egyaránt. Kihívások, amelyekkel komolyan szembe kell nézni, a megmaradás érdekében. Egy valóságshowból vett sallangot használva (ide különben is valóságosan jobban illik) mondhatnám: „itt a lét a tét”. Igaz ez Nyugat-Bácska legtöbb szórványtelepülésének helyzetére is. Ezek a folyamatok alakítják, edzik az itt élő közösség jellegét, az emberek jellemét. Alapvetően befogadó, régmúltjában is több nemzetiségű közegekről beszélünk, ezek egy része hagyományőrző település, tehát tartja magát ahhoz a szellemi örökséghez, amely nemcsak a nyelvben, hanem a népszokásokban, a megőrzött népviseletben is megmutatkozik, megnyilvánul. Errefelé élnek a hagyományokat. Mindez hat rám alkotói szempontból is, erős ingerek érnek, hiszen a közösségi szerepvállalás és az újságírói munka folytán napi szinte benne vagyok a közösségi történések, mozgások sűrűjében. A „kint” (mint közösségben) és a „bent” (mint alkotói magányban) közötti egyensúlyozás olyan feszültséget szül az életemben, amely tartós ihletforrás és él(tet)ő energia egyben. Mondják is az ítések, hogy az első kötettől kezdve, az Innensemerre szigetcskén, a *Homo labilisen*, a *Falvédőszö-*

vegeken keresztül a *Sajátfalui*g minden eddigi könyvem, így vagy úgy, de érzékelhető a hely szellemének hatása. Életérzések, képek, hangulatok, hiányok és a hiány betöltésének szándéka... Mondok, mutatok egy példát az életérzést illetően, nézzük meg együtt ezt a faluképet:

Gyakran sétálok erre, ez a dűlőút a doroszlói temető felé van. Sáros földút, amely gazdag, zsíros, bácskai földre visz, dolgoz, józan gondolkodású parasztemberek járnak ki oda elvégezni a munkát. Figyelnek az időjárásra, a termőföld jelzéseire. Kénytelenek így tenni, mert ellenkező esetben a termés látja kárát, a föld előbb-utóbb megtorolja a nem megfelelő gondoskodást. Adokkapok, tiszta sor. Józan képlet. A pocsolyában visszatükröződnek a fák ágai és az égbolt. „Ég a földdel össze(f)ér”. Számomra ebben a kimerevített pillanatban benne van a lényeg: ember és táj, közös(s)ég és ember kölcsönhatása, amely megbecsülésen

alapul. Az is természetes, hogy nem mindig valósul meg ez az idill, de még törekszünk az egyensúlyra és ez a szándék mindent elmond a megtartó erőről, amely hosszabb, rövidebb külföldi kilengések után engem is hazahívott – hazajöttem, mert hazavártak, életre szóló emberi kötelek, sorstársi szövetségek és a közeg, amely a nagyvilági viszonyok érzéketlenségével ellentétben senkit és semmit nem hagy elkallódní vagy parlagon, mert tényleg, a szó szoros értelmében mindenfajta jószándékú erő és energia számít. Ösztönösen érezzük és éljük mindezt.

– *Nemcsak költőként, de újságíróként és rendezvényszervezőként is erősen kötődsz Dorozslóhoz. Nem okoznak konfliktusokat benned a különböző éneid? Hiszen egészen más a költői létezés mint az újságírói lét vagy a rendezvények szervezése...*

– Számomra ezek a létezések és tevékenységek kiegészítik egymást. Az újságírói és a művelődési munka során annyi inger ér, amely jótékony hatással van az alkotói folyamatokra. Persze néha mindez versenyfutás az idővel, egyensúlyozás az energiákkal, de a legtöbb esetben ezek a helyzetek olyan feszültségeket generálnak bennem, amelyek motiválnak, kihozzák belőlem, előhívják bennem a mondanivaló(1)ót. Főleg igaz ez bizonyos témákra, amikor például a legutóbbi, a *Sajátfalu* című kötet verseit írtam, akkor különösen jól jöttek ezek a közösségi ingerek. Mostanában elmélyültebb, befeléfordulóbb, filozofikusabb témákon dolgozom, kíváncsi vagyok, ezek esetében hogyan működik majd az eddigi dinamika. Mindenesetre egyensúly van talán, olyan szempontból, hogy amiket a szövegekben problematikaként megfogalmazok, azok ellen a való, a mindennapi életben próbálok cselekvően tenni is. Alapvetően a közvetlen közegem, az állandóság biztos alapot ad számomra, a sorstársi barátságok segítik az alkotói megéléseket, az életet.

– *A verseid személyes hangvételűek – az „alanyi költő” meghatározás bizonyos olvasatban tökéletesen illik rád –, mégis közösségi vetületük van, nem is beszélve a többször említett közösségi munkádról... Hogyan képzeljük ezt el, hogyan él együtt az a Timi, akinek a versében ő maga az alfa és az omega, azzal, aki felelőséget érez önmagán túl sokakért?*

– Azt gondolom, hogy mi, beleszületve a kisebbségi-, szór-
ványlétbe, kezdettől fogva természetesnek érezzük ezt a fajta
felelősségvállalást, hogy úgy mondjam, közösségtudatosságot.
Tudniillik sosem vehetjük készpénznek a dolgokat. Mindig ala-
posan meg kell küzdeni mindenért, jogokért, kötelességekért,
lehetőségekért egyaránt. Nyugodtan mondhatom, általános
létérzés az itt Vajdaságban is (ami talán kisebbségi létben élve
mindenütt a világon), hogy mindig duplán, kétszer olyan sokat
és jól kell teljesíteni. Mindez természetesen, amellet, hogy több
energiát vesz el, ugyanakkor hozzá is tesz az egyén jelleméhez,
személyiségéhez. Szinte közösségi létformává vált mindez, így,
ennek köszönhetően is, nagyon jótékony és konstruktív tud len-
ni egy-egy kisebbségi vagy szórványközeg. Talán így jobban lehet
értékelni, amit az ember, a közösség közösen (!) harcolt ki magá-
nak. Szokták tőlem kérdezni, kis faluban élve nem hiányzik-e a
kulturális pezsgés. Tulajdonképpen, ami hiányzik, azt rendsze-
rint megteremtjük, megszervezzük magunknak. Ez a képesség
pedig a közösség alulról szerveződő jellegét örzi meg, ami sze-
rintem szintén nagyon lényeges körülmény a fennmaradáshoz.
Hol és hogyan él mindebben az alanyi költő? Hát termékenyen,
egyensúlyoz egy határmezsgyén, ahol a belső érzések és a külső
történések csatateret produkálnak, az ingerek folytán szöveg-
lövedékek durrannak el a lét-térben. Aztán elül a zaj, és csend
borul a belső tájra. Kezdődhet az aktív figyelés. Mindent össze-
vetve és alapvetően én legbelül mégiscsak szemlélődő, analizá-
ló alkat vagyok. Amikor azt megélhetem, az a legkomfortosabb
számomra.

– *Gonosz kérdést szegezek neked: akár irodalmi, akár egyéb
eszközökkel lehet tenni a szórvány erodálódása ellen? Lehet jövő-
je bármely szórványnak?*

– Nem gonosz, inkább merész kérdés ez... illetve, nem („csak”)
beszéd tárgya, nemcsak beszélünk róla, hanem igyekszünk tenni
(is) a megmaradásért. Gyakran kérdezik tőlem, miként egyeztet-
hető össze az alapjáraton derűs személyiségem a komor és éles
verseimmel. Hát úgy, hogy az ember azzal, hogy kimondja, meg-

fogalmazza, hogy beszél egy-egy problémáról, szavai visszahatnak saját magára is, a szavak és a gondolatok tetteket generálnak, cselekedni egy csak pozitív irányba, olyan szándékkal és módon érdemes. Tehát, ha én, mint egyén, jótékonyan gondolkodom és beszélek, akkor az a közösségre, a környezetemre is pozitív hatással lehet. Mindezzel bizonyára nem mondok újat, de mégis olyan ritkán vezetjük ezt a folyamatsort végig magunkban... Kérdezhetnénk, hogyan lehetne elég az „üdvösséghez” mindez. Azt tapasztalom, hogy amikor nem a mennyiség dilemmája, hanem a minőség és a kitartás kihívásai vezérlik a legtöbbször cselekedeteit, akkor valahogy az erő képessé lesz megsokszorozódni, összeadódni. Egyszóval, ha mi nem mondunk le magunkról és egymásról, akkor hiszem, mert biztató eredmények nyomán hihető, hogy van, tehető, hogy legyen jövőnk.

– *Az utóbbi időben a prózáiró-én is fölébredt benned – tervezel prózakötetet?*

– Nálam talán inkább arról van szó, hogy bizonyos témák kibontása terjedelmesebb formát igényel. A kisprózáknak is, amelyeket a *Falvédőszövegek* című kötetben közlök, meglehetősen lírai a hangvételük. Elhangzott olyan vélemény, hogy szinte hosszúverseknek nevezhetők. Ettől az olvasattól sem zárkózom el. Számomra a lényeg, hogy a mondanivaló eljusson az olvasóhoz, hasson, a forma kérdése pedig maradjon komoly játék, élje meg benne nyelvünk (akár általam) a maga pontos és mágikus életét. Időnként feltörnek bennem témák, amelyekből jó volna történeteket írni...várom, hogy az újságírói, a szervezői munka mellett legyen időm és alkotói energiám kibontani ezeket. Ha sikerül, akár egy (próza)kötetnyi is megvalósulhat majdan.

– *Nemcsak prózát, de filmet is írtál már... Hogyan kerültél a mozgókép közelébe?*

– Izgalmas alkotói kaland volt. Goretic Péter neves rendező, operatőr akkoriban próbálgatta szárnyait a filmkészítés területén. Bennem pedig éppen akkor is munkált egy sztori... Szerencsésen talákoztak az alkotói szándékok, olyannyira, hogy szinte együttünkben megszületett a forgatókönyv és a fiatalok

tájainkról való elvándorlásának problematikáját boncolgató film ötlete sokaknak nagyon megtetszett. Az „ügyünk” mellé álltak tapasztalt filmesek, professzionális színművészek, de a nyugat-bácskai magyar közösségek tagjai, a színjátszók meg Doroszló lakossága is. A faluban forgattuk le a *Menni vagy nem lenni* című kisjátékfilmet (Megtekinthető itt: <https://www.youtube.com/watch?v=o9fobJE9Kew>), gyakorlatilag nulla költségvetéssel, pusztán a közreműködők jószándékának köszönhetően. Maga a megvalósítás folyamata adott egy releváns választ a filmben feltett kérdésekre... Minek távozna az (alkotó) ember onnan, ahol ilyen mértékű közösségi energia és összefogás tapasztalható még!? Ez a konzekvencia azóta is (m)értékadó számomra. A *Menni vagy nem lenni* című filmet követte még Goretic Péter felvételi vizsgafilmje, a *Fehér föld* című rövidmozi, amelyben főszereplőként vettem részt. Izgalmas időszak volt, Péter később még több alkalommal forgatott Nyugat-Bácskában, a szülővárosában, Zomborban is, és úgy tudom, a mostanra (el)ismertté vált, Budapesten élő filmes tervei között szerepel további itteni alkotómunka. Merem állítani, mindehhez bennem, de az itteni közösségek további tagjaiban is mindig együttműködő partnerekre talál majd.

– *A közösségért való tenni-akarásod újabb lépcsőfoka, hogy immáron a Magyar Nemzeti Tanácsban is tevékenykedsz....*

– Nagy megtiszteltetés, hogy az általam szolgált közösség tagjai, az illetékesek méltónak találtak a feladatra. A Magyar Nemzeti Tanács jogkörébe tartozó tevékenységi területek – az oktatás, a művelődés, a tájékoztatás, a nyelv- és íráshasználat – mind olyan feladatokat, kihívásokat vonnak maguk után, amelyek nagymértékben meghatározzák a szórvány-, a kisebbségi lét további alakulását a vajdasági magyarságot illetően.

– *Számos feladat talált és talál meg, hogyan lavírozol ezek között, mik az alkotói terveid, min dolgozol éppen?*

– Az alkotási folyamatok terén fontos számomra az időnkénti megújulás. Pontosan érzi az ember, amikor új téma, verhang vagy hangulat jön. Ennél nálam általában kulcsszerepe van az

olvasásnak is. Át tudnak lendíteni egy-egy ilyen átmeneti fázison, időszakon az inspiráló olvasmányélmények. Elsősorban olvasóként, és nem alkotóként állok hozzá ezekhez. Egyszerűen átadom magam az élménynek és az észrevétlen előrevisz. Egyéb-ként így van ez gyerekkorom óta. Hiszem, hogy nálam mindennek az alapját ezek az életkezdesi, olvasói vagy mesehallgatói tapasztalatok adták. Dédanyám olvasott nekem meséket, tanított verseket és népdalokat, egészen kicsi koromban. Később már magamtól „faltam le” a szüleim, majd a helyi könyvtár polcairól a magyar meg a világirodalmi klasszikusokat, a képregényeket, a krimiket, egyszóval mindenevő voltam az olvasásban. A nyári szünidők fülledt napjait legszívesebben ezzel a tevékenységgel töltöttem, vagy különböző történetek konstruálásával, eljátszásával, amelyben társaim az utcabeli, falubeli barátnőim voltak. Mindezek az alapélmények határozták meg az íráshoz való későbbi elköteleződésemet és a szókincs kialakulását, a nyelvi eszköztárat is ekkor alapoztam meg. Egyszóval „tudni kell” olvasni, ahhoz, hogy aztán magunk is úgy írjunk, ahogyan érdemes és hiteles. Jelenleg szintén egy megújulási fázisban vagyok. Változnak a témáim. Nyilván a helyet, ahol élek, a közeget, amelyben mozgok, ezután sem lehet majd teljesen kizárni, de azt érzem, hogy a legutóbbi, a *Sajátfalu* című kötettel lezárult egy tematika bennem. Univerzálisabb témájú, ugyanakkor lélekközeli versek íródnak most. Ha nagyon tömören kellene összefoglalnom, hogy milyen hosszú-rövid/rövid-hosszú szövegek ezek, akkor (amennyire egyelőre átlátom) azt mondhatom: nagyító alá vagy képletes gombostűhegyre kerül az ember, a „te”, az „én”, a „mi” – gyerekként, fiatalon, középkorúan, az öregség felé, majd elmúltan – együtt lélegezve, küzdve-lihegve a környezettel, az állatvilággal, a természettel. Azt remélem: lírai fejlődéstörténetek, magunkról egymásnak.

EGY KÖTET, KÉT OLVASAT

Varga Melinda

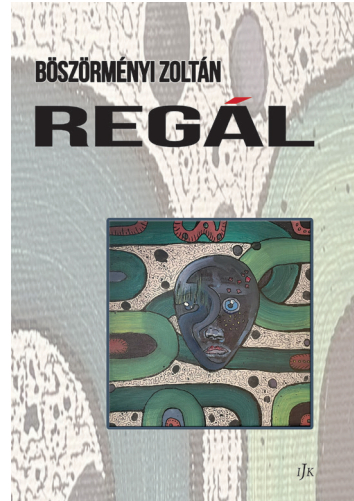
A regálbeli határ az ébrenlét és az álom mezsgyéje

A modern pszichológiában gyakran találkozunk azzal az életvezetési tanáccsal, hogy mozduljunk ki a komfortzónánkból. De hogy mit is jelent ez pontosan, arról kevesebbet beszélünk, inkább csak súroljuk a felszínt. Új dolgokat kipróbálni,

a monotonitást megtörni, elutazni egy másik országba nem a komfortzóna átlépését jelenti. A komfortzóna, ahogy a neve is mutatja, az a hely, ahol jól érezzük magunkat, otthonosan, magabiztosan mozgunk. Az emberi pszichének a Maslow-piramis szerint is szüksége van erre az otthon-érzetre, biztonságra, belakhatóságra, alapra, amelyre építeni lehet. Nem hiába szerepel az első lépcsőt betöltő fiziológiai szükségletek után, a második lépcsőfokon a biztonság és a védettség. Ha elhagyjuk ezt a zónát, minden valószínűséggel sérülünk, vagy legalábbis kényelmetlenül érezzük magunkat az adott élethelyzetben.

Az olvasás, az irodalmi mű befogadása is kikölkenthet ebből a biztonság–otthon-érzetből, válhat a gondolkodásunkat, világgépünket teljesen megváltoztató élménnyé, nagyon erős impulzussá, amely a belső egyensúlyunkból kibillent, sőt, még az álmainkra, a tudatalattinkra is hatással van.

Böszörményi Zoltán *Regál* című regénye az olvasás élményét tekintve komfortzónabontó mű. Amikor az első kiadást olvas-

tam, megvallom őszintén, az ötvenedik oldal után meg kellett állnom. Úgy éreztem, nem nekem való, túlságosan felkavar, elborzaszt, olyan világot tár elém, ami számomra teljesen ismeretlen. A második olvasás, a regény új kiadása már gördülékenyebb volt, ismertem a történetet, ezért nem a sztori, hanem a megírás módja kötött le inkább, de most is felkavart a regény.

A rendszerváltás előtt születtem, a '80-as évek közepén, öt-éves voltam a '89-es forradalom kitörésekor, maradandó élményt nem hagyott bennem ez az időszak, szerencsére.

Egészen addig, amíg kézbe nem vettem a *Regált*, a regény ugyanis annyira valóságghű, már-már filmszerű, hogy az olvasó, ha fiatalabb is, átéli a kommunizmus rémségeit, és a nyugati világnak az elesett, kiszolgáltatott, keleti blokkból menekülő politikai üldözöttek iránti embertelen viszonyulását is megtapasztalja.

A narrátor a rendszer elől menekülve, életét veszélyeztetve átszökik a zöldhatáron, majd megérkezik a traiskircheni menekülttáborba, a lágerbe, ahol rettenetes dolgokon megy keresztül. Nyiszli Miklós *Orvos voltam Auschwitzban* című könyvének kívül más lágerregény nem járt a kezemben, és megvallom, a *Regál* jobban megviselt. Talán mert időben közelebb áll hozzám, mert a cselekmény az én szüleimmel is történhetett volna, és mert a helyszín Nyugat-Európa, a karnyújtásnyira lévő Ausztria ismerős táj.

Böszörményi Zoltán regénye metaforikus, sűrű és költői, tele van szimbólummal. Talán ez az oka annak, hogy annyira hatása alá vonja az olvasót, és kibillent a biztonságérzetéből.

Vegyük csak a határt mint jelképet. A főhős egy fizikai országhatárt lép át, ámokfutásba illő szökésével azonban a saját határait, belső térképét is felszámolja, mindent, amit biztonságnak, komfortnak lehet nevezni: családot, otthont, megélhetést, a hétköznapi megnyugtató, kiszámítható ritmusát és önmagát is, azt az énjét, akivel békében élt a szökés, majd a lágerbe érkezés pillanatáig. Az elbeszélő léthatárt vált, nemcsak földrajzi határt.

A regény szembesít ugyanakkor a társadalmi igazságtalanságokkal, a nyugati rabszolgapiaccal. A *Regál* átmeneti lakói a szó

szoros értelmében egy piacon várják, hogy gazdag nyugatiak valamilyen feketemunkára elvigyék őket. Ezen a piacon a munkáltató felméri, milyen fizikai tulajdonsággal rendelkezik egy-egy lágerlakó, megfelelő-e építkezési munkára vagy farakodásra. Németül a *Regál* polcrendszert jelent, ezen a polcrendszeren a kelet-európai ember az alsó fokon foglal helyet. A könyv megjelenése óta változott valamelyest a világ, felszámolták a kommunista rezsimet Kelet-Európában, nincsenek modern lágerek, ahová a menekülteket gyűjtik, de a polcrendszert nem sikerült kiiktatni. Kelet-Európából rengeteg ember megy külföldre rab-szolgamunkát végezni, mezőgazdasági idénymunkát, nehéz fizikai munkát, cselédmunkát – olyat, amelyet a nyugati ember nem vállal el, alantásnak vagy túl nehéznek gondolja.

Böszörményi Zoltán erről a jelenségről a *Sóvárgás* című kisregényében egy kislány elbeszélőn keresztül mesél, akinek az édesanyja külföldön dolgozik, a lány az anyja iránti sóvárgásba és szeretethiányba belehal, halálra éheztetni magát. A kisregény valós történet ihlette.

(Egy 2018-as felmérés szerint 159 000 olyan gyermek él Romániában, akit nem a szülei, hanem jó esetben nagyszülők, ismerősök vagy barátok nevelnek. Ezek a szülők Nyugat-Európában vendégmunkások, magukra hagyják a gyermekeiket, föl sem mérve annak a súlyát, milyen lelki sérülést okoznak ezzel. Volt olyan gyerek, aki öngyilkos lett, mert nem beszélhetett az anyjával telefonon. Böszörményi főhősének szomorú története erre a fontos kelet-európai és sajnos székelyföldi, erdélyi magyar vidékeket is érintő problémára hívja fel a figyelmet.)

„Fénylagútban bolyongok. Minden kézzelfogható eltűnik előlem. A köd és a fény képlékeny keverékében állok, vagy csak vélem, hogy ott vagyok, miközben egyre messzebb és messzebb kerülök önmagamtól, az ismerős lénytől, aki egyszer voltam. A súlytalanság álmot hordozó röppályáján ellenőrizhetetlen zuhanásban, vagy emelkedésben, egyre táguló térben lebegek” – olvashatjuk a *Regál* elején.

Ez a lebegés, a semmiben levés, a tejködben úzás, az álomszerűség végigvonul a regényen.

Vannak konkrét álomra utaló részek a műben az idézett részen kívül, például a zárójelenet is egy álomkép, amely kulcsfontosságú a regény értelmezése szempontjából.

A *Regál*-beli határ az ébrenlét és az álom mezsgyéje, vékony, tűnékeny vonal a valóság és az illúzió, a képzelet és a ráció között. Átmenet, a megérkezés és az indulás közti légüres tér.

A határ a fény és az árnyék, a félelem és a nyugalom, a jó és a rossz, az égi és a földi, a pokoli és a mennyei, a szabad és a rab világokat elválasztó vonalra is vonatkozik.

Azért érezzük végig kényelmetlenül magunkat, mert az olvasás aktusa felszámolja a pszichénkben is a biztos határokat, a védelmi vonalakat, sérülékennyé, sebezhetőkké válunk. Arra késztet, hogy gondolkodjunk el, ássunk mélyre, ne csak a felszínt súroljuk. Érzelmi világunkat, a világról addig alkotott biztos képpünket rengeti meg alapjaiban. Az olvasás impulzív tapasztalat, az élmény felkavaró, megrázó és kényelmetlen a félelmeinkkel szembesülni.

A saját határainkat bontja le, másképp gondolkodunk a társadalmi folyamatokról, a háborúról és a menekültválságról, a gazdasági és a politikai menekült a *Regál* fényében egészen új értelmezést kap, jobban megértjük az arab világ működését, különbséget tudunk tenni migráció és migráció között, empatikusabbá válunk azokkal, akik ma arra kényszerülnek, hogy hazájukból meneküljenek. A *Regál* belső lelki folyamatokra és társadalmi kérdésekre ad választ, ugyanakkor történelmi látletet is, szerelmi dráma, önismereti könyv, lelkiismereti tükör.

A felkavaró művek alakítanak, formálnak, hogy legyünk bátrak, az irodalom segítségével megbontott komfortzóna a személyiségünket építi, bölcsebbé, spirituálisabbá és nem utolsósorban erősebbé tesz.

Tamási Orosz János

„...a szabadságot inkább sóvárogjuk,
mint megéljük...”

Tűnődés Böszörményi Zoltán
lágerregénye fölött

Nevéhez szinte szállóigékké lett mondatok fűződnek, ami azt jelentheti: Böszörményi Zoltán már meglegelte állandó olvasótáborát. Hogy hazájával is így van-e, azt nem tudom, hiszen például ehhez a mondathoz keserű személyes tapasztalatok vezethették: „*Rágalmazni, alaptalanul vádolni, megsérteni valakit könnyebb, mint a valóságot megmotozni.*” Bizony, így működik errefelé a világ, persze, nézhetjük ennek a jó oldalát is – egyedi, speciális, jellemzően e térségre vonatkoztatható művek születtek és születnek a „befogad és kítaszít a világ” megélt állapotából.

A magyar irodalom egyedülálló, modern lágerregénye, műfajteremtő könyv, olvasom Böszörményi Zoltán sikeres művének (*Regál*) hátsó borítóján, a fülszövegben, és azonnal ellenkezni támad kedvem. No, nem a konkrét munkával, hiszen több jó kritikát is kapott már, azokat nincs okom megkérdőjelezni, gyorsolvasás után sem, ám mielőtt mélyebben elmerülnék textusaiban, ez a meghatározás zavarba ejt. Egyedülálló? Nagy baj lenne, ha így gondolnánk, hiszen a munka alapvetése az a sokezer éve létező szembenézés, ami az identitása teljességét kereső ember belső küzdelmeiből fakad. Elfogadni a sorsot, és csak leélni az életet, annak szürkeségéből, sokszori számkivetettségéből, az alá- és fölrendeltségi viszonyokból nem kiválást keresni, hanem elvegyülni abban, okozzon is ez bármekkora fájdalmat, keserűséget, nos, nem erről szól a világirodalom zöme? Kérdezem ezt anélkül, hogy írókat, műveket, utalásokat keresnék; de hát kezdhethetném –

messze nem a sor elején – az évezredek során szépirodalommmá vált *Thuküdidész*nél (lásd a talán soha el nem avuló *méloszi dialógust* – többek közt – az elnyomó és elnyomott polgárok viszonyáról); és a hivatkozások száma kortársainkig terjedhetne, sok-sok ezer még ismert és már elfeledett munka fölemlgetésével.

Ám, mondom, hagyjuk az aforizmákká nemesült-szelídült klasszikusok üzeneteit. És ugorjunk a meghaladhatatlannak látzó huszadik századhoz, mindazonáltal mottóként – és az említés indokaként – azt egy Thuküdidész-idézettel fölkonferálva. Az imént említett fejezetben írja, ő még a lakedaimoniakról szólva: „*Aligha ismerünk még egy népet, amely a legteljesebb nyíltsággal azt tartja tisztességesnek, ami neki kellemes, és azt jogosnak, ami neki hasznos. S mivel ilyen a gondolkodásmódjuk, nagyon alaptalan a reményetek, hogy megmentenek.*” Mottónk akár az emberiség történelme, akár a szűkebben átgondolt huszadik század, s/de akár Böszörményi Zoltán regénye elé is odailleszthető. S ezért ráncoltam én homlokom a fülszövegben írt „műfajteremtő” szó olvastán, hiszen leszűkítve is van ennek előzménye, hagyománya, noha – erre hamarosan kitérek – természetesen számos eltérő megközelítés, személyes aspektus létezik. Ám az alaptörténet – menekülés kontra befogadás – számos munkában megjelenik. Bár a műfajmódosulás annyiban igaz, hogy mindenképp két – ha nem három – alapvető részre kell bontanunk a lágerregények narratíváját. Ugyan ez a megközelítés az egyes regények kibontása, történetének előrehaladása során kisebbedik, olykor szinte elhanyagolhatóvá válik. Mi ez a különbség? Roppant egyszerűen fogalmazva: a lágerbe érkezés körülményeiről van szó. Hiszen van, aki hadifogolyként, mások azonban – mint Böszörményi regényének szereplője, szereplői – kényszerből, az emigráció-menekülés útjára lépve kerülnek, rövidebb-hosszabb időre, a menekülttáborok időnként lágerkörülményeit idéző falai közé. (És a harmadik csoport, amire főntebb utaltam, azon műveké, amelyek a saját hazájukban bebörtönözöttek, lágerbe deportáltak, másodrendűként kezelt polgárok története.)

Elméletileg ez a körülmény, a menekülsors tudatos vállalása, avagy az egyén sodródása a történelem kiszolgáltatottjaival nagyon éles cezúrát is eredményezhetne a műfajhoz köthető-kötődő regények között. Ám ezt az egyes írók eszköztárának gyakorlata felülírja: ahol nem jelenik meg a belső számvetés, a humanista szembenézése az elembertelenedés különböző stációival, s ahol – akárcsak az ábrázolás módjában – a kiszolgáltatottság elleni küzdelem legyőzi a sorstársak iránti szolidaritást, ott a regény nem tölti be a szépirodalom alapvető hivatását. És nem mellesleg az irodalom emlékezete nem is tartja számon őket, legföljebb időnkénti rossz példaként említődnek, a művelődéstörténet azon fejezeteiben, amely részletekben ugyan felbukkan, de átfogó elemzését e tematikának a magam részéről hiányolom. Talán ezért is időzöm itt el ezen előzménytörténetnél Böszörményi Zoltán regénye kapcsán; remélve, lesz olyan olvasó, aki esetleg kihívásként tekint felvetésemre.

Itt és most a magam részéről valóban csak az irodalmi előképek gyors átfutására vállalkozhatom, s legfeljebb az első világháborút követő éveknél kezdve – noha az emigráns lét keserű valóságát már a korábbi századok írástudói is feljegyezték naplóban, levélregényben vagy regényes korrajzban. Az első nagy világegést számos ismert és még több széles körben még ma is ismeretlen (elég talán Latzkó Andorra utalnom) novella, regény megjelenése követte; így például a közismert *Fekete kolostor*, Kuncz Aladár munkája, s ennek kapcsán azonnal alkalmunk van aláhúzni: ő (tudjuk) ha nem is önként – de nem katonaként, hadifogolyként, hanem Franciaországban rekedt „civilként” került rabságba; ahogyan a fogolytárs Németh Andor írta később: Kuncz úgy érkezett a lágerként is aposztrofálható kolostorba, mint egy „*literary gentleman*”, mint egy „*széplélek, dandy*”; a lélek és test poklába. És ha itt kezdtük, akkor utalnunk kell a *Szibériai garnizonra*, Markovits Rodion remekére, akár azért is, hogy annak fanyar iróniája révén előre ugorjunk két és fél évtizedet, megemlítve Domahidy Miklós kevéssé olvasott és hasonlóan ironikus művét, a *Londoni csomagot* – ez már a második világ-

háborút követő szibériai hadifogság éveiről mesél. S hát lágerregényt említve nem maradhat említetlenül Nyíró József két regénye sem, aki menekülése éveit a bajorországi Wollabergben, majd Waldkirchenben kezdte, itt szerzett élményeinek lenyomata a *Zöld csillag*, illetve a később publikált, de korábban született *Ímé, az emberek*. E munkáknak is, mint általában a könyveknek, már saját sorsuk van, föllelhetőek, léteznek azonban mindmáig ismeretlen párhuzamok. Így például a Demokrata Néppárt egykori képviselőjének, Varga Lászlónak (aki 2003-ban a kereszténydemokrata Néppárt képviselőjeként hunyt el) 1948-ban kezdődő, mindmáig kiadatlan naplója, amely – a körülményeken túl – még arról is tanúskodik, milyen lelkiállapotban írta Nyíró készülő regénye, regényei feljegyzéseit, első vázlatait. Hiszen, mondhatni, szomszédok voltak; mindketten – s még számos író, politikus, közéleti ember, kiknek ismerjük naplóit, feljegyzéseit – ugyanott, a sajátos körülményeiről ismert bajorországi menekülttáborokban várták sorsuk jobbra fordulását, bevándorlási kérelmeik elfogadását. Ott, azokban a menekülttáborokban, amelyek fizikai ellátottsága – az emberek alapvető emberi szükségleteinek biztosítása – a közben eltelt száz esztendő ellenére is alig-alig változott, és különösen a második világháborút lezáró évekhez képest válik feltűnővé az elhelyezési körülmények több mint hasonlatossága és a befogadást intéző-végző – amúgy jó szándékkal létrehozott intézményeket képviselő – emberek személtelen hozzáállása. És minden voltaképp változatlan marad a menekülttáborok világában, a magyar forradalmat követő burgenlandi vagy olaszországi létesítményekben éppúgy, miként a későbbi évtizedekben, s dermedt-rideg-hűvös környezet még a nyolcvanas évek elején-közepén is, amikor Böszörményi regénye játszódik. És valóban, a háttér szociológiai leírása ugyan megtalálható néhány ezen kérdéskörrel foglalkozó szaktanulmányban, vagy akár Szépfalusi István – helyszínünk, a traiskirchener tábor lelkészének – beszámolóiban, ám ugyanennek szépirodalmi feldolgozására a kortárs – különösen a magyar – irodalom alig-alig vállalkozott. Annak ellenére, hogy a kommunista-szocialista

„béketábor” országaiban a belső elnyomás, a diktatúra, a terror bűncselekményeiről számos korrajzot olvashatunk, beleértve az állampolgárok zaklatását, kényszerpályákra szorítását, állandó szoros megfigyelését, a börtönök, lágerek, belső deportálások világát. Az ide kívánczoló megjegyzésem már valóban mellékmondatnak tűnhet, konkrét témánktól történő elkanyarodásnak: meglehet, csak számomra érdekes, hogy még a nyugati magyar irodalom jelentős életműveit létrehozó alkotóktól is csak ritkán olvashatunk tényyszerű, részletes, elemző leírásokat beilleszkedésük és befogadásuk stációjáról; a befogadó nemzetek menekültekkel szembeni kelletlen fölfogásáról, ismereteikről, szándékaikról.

Ismétlem, tudom, hogy mindez látszólag hosszadalmas és szükségtelen visszatekintés egy aprónak tűnő korrekció elvégzéséhez, ami ráadásul akár szubjektív narratívaként értelmezve nem föltétlenül tartozik tárgyunkhoz, Böszörményi Zoltán lágerregényéhez. Én mégis hasznosnak véltem a könyvet egy folyamatba, előtörténetbe illeszteni, hiszen erőssége csak így válhat igazán kiemelkedő érdemévé; maga a háttér, a fő- és mellékszereplők morális indíttatásainak lélektani ábrázolásán túl a környezet leírásától a befogadók közvetlen és közvetett bemutatásáig terjedő pszichológiai remekmű, miközben mindvégig megmarad a szépirodalom határain belül. S mindezt, ha úgy tetszik, „okosan” végzi el a szerző, hiszen a főhős korából és eddigi élettapasztalatából még nem fakadhat mély belső megértés, bölcs türelem; minden új és váratlan élmény elsődlegesként, összehasonlítási alap nélkül éri, így legfőljebb az addigi óvatosság, önvédelmi reflex és a túlélés akarása vezeti el egyik helyzettől a másikig; s csak később, lassan fogalmazódnak meg benne azok a gondolatok, azok a felismerések, melyeket az író szán olvasóinak: meglehet, hogy a menekülés, a befogadás útja sokkal mélyebbről indul el, mint maga az út kezdete, a menekülés szándékának vállalása. Mert ha egy ország, egy társadalom kivet, kiteszít magából, az önmagában még nem tesz befogadóvá egy másik országot, egy látszólag másképp gondolkodó – annak hitt – társadalmat. Hiszen, ahogyan ezt már Thuküdidész (mint fentebb írtam) kimondta: egy

nép „...*azt tartja tisztességesnek, ami neki kellemes, és azt jogosnak, ami neki hasznos.*”

Ha az ókori szerző mondatának – művének – keletkezési idejére gondolunk, akkor úgy tűnhet, attól időben és térben már messze távolodtunk; az embert és az emberiséget a háborúk szűnni nem akaró nyomása már jobbá, szolidárisabbá, elfogadóbbá tette. Ám rá kell döbbernünk ennek ellenkezőjére. Illetve talán pontosabb kifejezés: a megváltoztathatatlanra. Böszörményi regénye lényegében ennek bemutatására vállalkozik; a cselekmény keretét és belső szerkezetét a félelem strukturálja, és a vágy, hogy e félelem sodrában az egyén mégis megteremtse, megtalálja identitása teljes harmóniáját. Mert az identitás nem a születés pillanatában keletkezik, nem a létezésre ébredéssel együtt járó érzés, s még csak nem is a haza- és anyanyelv kötéseinek megismerésével lesz teljes; az identitás az ember el- és befogadásával kezdődik. Ha a haza bármely – etnikai, vallási, származási – okból másodrendű állampolgáraként kezeli, ha fenyegeti, zaklatja, ellehetetleníti őt létezésében, akkor csorbul az identitása, s meglehet, végzetesen; s meglehet, elindul teljessé tenni azt, de immár föllehetetlen marad. Böszörményi regényének narratívája – vagy annak kiindulópontja – itt keresendő: az elvesztett és elveszett illúziók végtelen történeteinek egyike ez. Amelyek – miként szerzőnk munkája – kiegészítik a közismert példázatot: ne halat adj neki, hanem tanítsd meg halászni, de engedd, hogy méltósággal, büszkén, szabad emberként halászhasson. Már a regény elé illesztett mottó is erre figyelmezteti olvasóját: „*Csak a sehol-se-volt események / Nem avulnak el soha!*”

Eltűnődhetünk Schiller üzenetén, s ebből kiindulva érthetjük meg a főhős útja stációinak megélését – nem menekülhetsz, fogalmazza meg egyre bölcsebben, egyre szomorúbban. (Noha a szerző makacs kapaszkodását és fokozódó ragaszkodását a derű optimizmusához akár Schiller sokkal ismertebb verse, a *Dal az örömhöz* – avagy *Örömóda* – is példázhatná, ám az „*egy-testvér lesz minden ember*” akarását a regény története majdhogynem egyértelműen helyezi az illúziók világába.)

A cselekmény nyers, olykor brutális elemei sajátosan vegyülnek-mozdulnak a metaforák világa felé. Ugyan pontos értelmezéssel megfejtethjük a történés feltehető idejét s a helyszíneket, sőt, a menekülés primer és szekunder okait sem rejti mondatai mögé a szerző, mégis mindez háttérbe szorul. A legbenső félelmek és a csalódások mindenkoriségének hangsúlyozása a szerző elsődleges szándéka; bár, hogy valamiképp a műfajteremtő jelzöt mégis helybenhagyjuk, a kötet a legújabb kor illúzióit is – annak egyetemességét nem kímélve – szertefoszlatja. Mert mi a főhős kilátástalannak tűnő utazásának belső motívuma? Átjutás a határon, azon, amely elválasztja *„Az értelem nélküli hatalom irányította világot az értelmes hatalom kormányozta világtól. Az előzőben az emberek csak ábrándoznak, vágyakoznak a szabadságra, az utóbbiban naponta gyakorolják.”* (10. o.) Ám az embercsempész durva, arrogáns, lekezelő; a menekülttáborban az első este a lakók megpróbálják kirabolni, megalázni testben és lélekben, s az első kihallgatótiszt a hatalom nyers, gögös nyelvén fölényeskedik vele: *„Amikor idekerültök, fiam, mind megjátsszátok előttem a politikai üldözöttet, aztán kiderül, hogy csupán gazdasági érdekek készítettek a szökésre. ... Arra gondoltál, hogy a szabad világban mindez majd sikerül. Hát nem, fiam.”* (53. o.) Majd később tárgyilagos, kioktató módon azt is közlik a főhőssel, a befogadás kritériumai nem jelentik azt, *„hogy kötelező őket [a menekülteket] ennek alapján elbírálni. Az értékítélet szubjektív döntés, nem pedig törvény.”* (68. o.) Haladva a regény szötte-sének fölfejtésében még számos hasonló – akár aforizmaként is kiemelhető – mondatot idézhetnénk, de a narratíva ennyiből is pontosan érthető, követhető. A történet fordulataiban egyszerre hétköznapi és egyetemes; az ideiglenes beilleszkedés, a létfenntartás, a mindennapi bizonytalanság, a folyamatos kiszolgáltatottság malomkerekei közötti őrlődés korrajzként és lélektani fejlődésregényként egyaránt olvasható. Időbeliségét, az idősíkok összesimulását is sajátos szerzői stílusjegyként értelmezhetjük, hiszen a cselekmény mindvégig lineárisan halad, s a múlt eseményei a jelen feszültebb pillanataiban mintegy álomképként vil-

lannak be, épp csak átfutnak a főhős gondolatain, rávetülnek az adott jelen értelmezésére, valamiféle *déjà vu*-ként, így az idősíkok megjelenése csak azt jelzi számunkra, amire a szerző jó előre figyelmezteti olvasóit: „*Csak a sehol-se-volt események / Nem avulnak el soha!*” Ami volt, akár végleg elavulhat, elmosódhat, okozzon ez bármekkora fájdalmat; ami volt, azt elmoshatja az, ami lesz.

Mert a küzdelem nem zárul le; ez most csak az út eleje. A menekülés a kezdet volt, s mindaz, ami a jelenben, az *itt és most*-ban történt, végül a legkedvezőbb kimenetellel – a befogadó ország pozitív döntésével – együtt is legföljebb a vándorlás további szakaszának kezdete, immár az újabb döntés súlyával: meddig maradhat erős a menekülés sodrában az esendő, a szerelemre és a szeretetkötelékre vágyó ember? Aki most immár „*az innen menekülők táborához*” (194. o.) csatlakozhatott, de még mindig tartozik a menekülés kezdetekor hátrahagyott szeretteinek egy velük közös sorssal.

Vajon mennyire erős az új remény, új kezdet „*örömeinek radír-gumija*”...?

Ferencz-Nagy Zoltán

Valami a semmi és a minden között

A semmi és a minden távlatában nehéz identitásunkat mederben tartani: meddig tartok mint ember, s hol kezdődik a fa? Kinyilatkoztathatom-e a nem emberinek a fájdalmát? Nyújtózkodhatok-e az ég felé? A 2018-as *Szégyenhez* képest Muszka Sándor legutóbbi kötete, az *Idegen állat* az emberként létezést nem az

elkerülhetetlen halál felől fosztja meg kitüntetettségtől, hanem a semmi és a minden tágasságában. A két véglet dialektikájában egyik fél sem kerekedik felül. Muszka „a semmi ellen a mindent” (*Séta*) hívja, ugyanakkor a minden kellemetlen szegletén elborzadva azt kérdezi, hogy: „*Ugye ez itt még nem az a genny, a kín, / ugye ez itt már a semmi*”. Talán ennek az oszcillációnak a végigkövetésével oldható fel legkönnyebben a versek tömörségéből adódó meg-megbicsaklás és a kötet hangulaton túli értéke.

Szeretem a rövid verseket. Az *Idegen állat*ban a tömörség általában a versek javára válik, hozzájárul a látomásszerű kép-villanásokból születő apokaliptikus hangulat megteremtéséhez (*Fény, Roham, Másnap, Ő*, hogy csak pár olyan verset említsek, amelyekben hatékony a tömörség). A hétköznapi önmagasságból kiragadott, eksztatikus megszólalásmód általában jól hömpölygő képfolyamokat tár elénk, nem bicsaklik meg az utazás, a verseknek sikerül próféciaként vagy látomásként működniük. Őt esetben viszont összezavarodtam olvasás közben. Az *Ismeretlen* és a *Jelen* furcsa központosási, illetve nyelvi megoldásokkal él: az *Ismeretlen* utolsó két sorában a vesszőt fölöslegesnek érzem

(„*Gödröket kapar a fagyos agyagba, / feltámadóknak*”). Ez a po-tyavessző nagyon megakasztotta az olvasást, még akkor is, ha a szöveg az írásjelektől függetlenül összeáll, és képes hangulatilag behelyezkedni a kötet egészébe s hatni. A *Jelen* középső két sora („*Üresség árnya, / kihez beszélek*”) derékba töri a verset, túl tömörnek tartom a fogalmazást; többet töltöttem a részlet nyelv-tani elemzésével, mint kellett volna, s így többszöri olvasásra is elmaradt a vers utolsó két sorának hatása („– *Kinevet a világ.– / Öltem.*”). Sajnálom, hogy ez a vers számomra nem fejtette ki a benne lappangó hatást, mert a kötet igazán megérdemli a világ legütösebb zárlatát. A *Játékai*, *A fákhöz*, a *Tilos a fáknak* az előző két versnél még jobban megakasztotta a révülést. A *Játékaival* képtelen voltam a cím függvényében kezdeni valamit (pedig a szövegtest maga izgalmas). A *Tilos a fáknak* és *A fákhöz* a kötet több más verséhez kapcsolódva a szubjektumpozíciók elbizonytalanításával játszik, azonban úgy érzem, hogy ebben a kettőben túl összekuszálódnak a szálak. *A fákhöz* cím felől nehezen értelmezhető a drótkerítés és a kés („*most érnek a drótkerítéshez, / kést adj, éles kést.*”), az utolsó két sor viszont már „talál a címhez”, úgyhogy azok működnek is. A *Tilos a fáknak* ugyancsak a címen és az első pár soron csúszik el: nehezen hiszem, hogy a fáknak kényes talpa lenne („*Nem léphetünk vízmosásokba, / felsérti kényes talpunk a kő*”). Az utolsó előtti sorban az első személyű megszólalásmód megszűnik, nem ránk, hanem „rá” tör a rothadás („*A föld mélyéről tör rá a rothadás. / Eljön érte az ember*”). Ez a két jó sor elhomályosodik a versegész felől: ha csak nem valamilyen furcsa, definiálhatatlan, fáktól és emberektől független létezőt képzelünk a szöveg mögé, eldönthetetlen, hogy a kommunikáció melyik oldalán állnak a fák – a 'mi'-ben vagy az 'ő'-ben. Márpedig a cím eléggé határozottan afelé tereli a figyelmet, hogy a fáknak valamilyen nagy szerep jut a versben – talán az, hogy eljön értük az ember, talán más.

Muszka Sándor az antihumanizmusban keresi az emberséget és az emberiséget. A *Szégyen* és az *Idegen állat* felől úgy tűnik, hogy az emberi tapasztalat központjában a biztos identitás foly-

tonos keresése, a magunkban hordozott rothadástól és úgy általában a testtől való szabadulás vágya áll. A szomorkás felvetés ellenére Muszka Sándor utóbbi két kötetét mégsem nevezném pesszimistának. Az ember csak egy dobozba zárt dobókocka, amely addig rázkódik a minden és a semmi között, amíg teljesen fehérre kopik, és érdektelenné válik meghatározni magát. Ebből a szempontból az optimizmus és a pesszimizmus dichotómiája lényegtelen: az *Idegen állat* nem támaszt reményeket a létezés teljessé válásával kapcsolatban, ugyanakkor nem is darálja be maradék életkedvünket egy nyomorpornó gépezettel. A nem emberi és emberi létezők fájdalma a „s ha nem, annyi” kijelentésre épülő székel sztoicizmus felől válik egyszerre érzelmmé és tudássá – valamivé a semmi és a minden ellenében. Az egész kötet (de talán az *Állatok* ciklus a legtöményebben) azt az érzékenységet közvetíti, amit életemben disznóvágásokkor tapasztaltam a legintenzívebben: paradox módon a haldokló állat közelsége egyszerre tesz együttérzőbbé az egyetemes szenvedéssel, és mutatja meg az érzékelhető világon túl forgó kerekeket, az időt, a mindent, a semmit, a mostot és a sohát, tompítva egy kicsit a kétségbeesést.

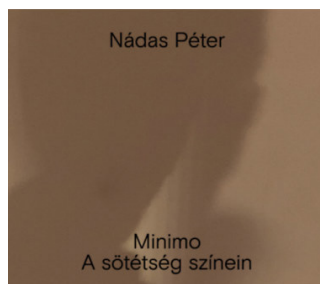
Muszka Sándor költészetében van valami ősi, valami, ami nem görög és nem római. Mintha folyton az igazi isteneket keresné, a névteleneket, akik még azok, amik: fák, égitestek, folyók, titokzatos lények, akik szerelmüknek hívnak. A próféta kinyújtja kezét, de bálványai „*az úr kongó hangján*” nevetnek vissza rá (*Isten*). Földi kapaszkodóink elporladnak, a fentiekről pedig folyton lehull a lepel, s rájövünk, hogy a minden mellett ott a semmi. Csak az idő és az árny sebezhetetlen (*Idő, Kívül az időn*). A versek elégikus hangulata mindegyre az óangol és az északi germán költészetet juttatta eszembe. A sebezhetetlen idő jelzős szerkezet nagyon hasonlít az óangol *wyrd seo mære / swiþe* formulára (*a híres / hatalmas sors*); az *Árvák bölcsessége* („*Nem oldja semmi fel hallgatásuk, / nincs más út / igazabb*”) a *Wanderer* és a *Hávamál* gnómáit zengi újra magyarul egy olyan korban, amikor számot kell vetni a szavak súlyával – irodalmárként elég arra

gondolnunk, hogy a posztmodern kijátszotta a gondtalan szópakolás kártyáját. A 20. századból ránk hagyományozott nyelvet nehéz megszabadítani önmagától. Mi azt már nem birtokoljuk, viszont az még birtokolja a mi megszólalásainkat. Az *Idegen állat* az oralitás korába nyúl vissza. Údító volt az első ciklusban úgy olvasni a kommunizmusról és a rendszerváltásról, hogy abból valami egyetemes tükröződött: a profetikus hangnem képes nem történelemként láttatni az eseményeket, hanem lappangó lehetőségekként, amelyek az emberiség létezése során folyton ott vannak a minden és a semmi között, várva, hogy valaki át-emelje őket a valóságba.

Az ilyenfajta valamikkel (szenvedés, elnyomás, lelki üresség) szemben fordul Muszka Sándor költészete hol a mindenhez, hol a semmihez; a kötet záróakkordjában az ember egyedül marad bűneivel, létezésének legnyersebb bizonyítékaival – a világ nevet, pedig ő ölt („– *Kinevet a világ. – / Öltem.*”). Az *Idegen állat* becsapja olvasóit: a cím elhitei, hogy az állatok az idegenek, holott kiderül, hogy mi vagyunk azok, akik képtelenek vagyunk saját emberi mivoltunkkal dűlőre jutni – mi vagyunk az idegen állatok, nem ők.

Pusztai Ilona

A tiszta látás, a tisztánlátás művészetéhez

A Jelenkor Kiadó tavaly, Nadas Péter 80. születésnapja alkalmából publikálta az író legszemélyesebbnek tartott művét, a *Rémtörténetek* című regényét, valamint az *Egy teljes év – Beszélgetések Nadas Péterrel* című interjúkötetet, amely Károlyi Csabával több mint egy éven át Zoomon folytatott beszélgetéseik szerkesztett változata. Végül a Deák Erika Galériában megnyílt Nadas Péter *Minimo (Minimális)* című fotókiállítása, és ehhez kapcsolódóan megjelent a kiállítás fotóanyagát és egy eddig teljes terjedelmében nem olvasható esszét, *A sötétség színeint* tartalmazó album a Galéria gondozásában.

Nadas Péter eredeti szakmájára nézve fényképész. Apja 1958-as öngyilkossága után az akkor tizenhat éves író nagynénjéhez, Aranyossi (Nadas) Magdához került. Ekkor dönt úgy családi hatásra, hogy a Petrik Lajos Vegyipari Technikumot félbehagyva fényképész szakmunkás tanulóként folytatja tanulmányait: „Amikor a család végül is reménytelen esetnek nyilvánított, s a nagy kupaktanács tagjai azt javasolták, hogy legyek fényképész, ha már egyszer tanulni nem tudok, az egyik nagybátyámtól kölcsönkaptam egy tüköraknás gépet...” (Valamennyi fény). Az iskola befejezése után nagynénje révén a Nők Lapja fotóriporter-gyakornoka lesz, majd a MŰOSZ kétéves újságíró-iskoláját elvégezve a Pest Megyei Hírlap fotóriportere, újságírója. A hivatásszerű fényképezéssel 1968-ban hagy fel, amikor Kisorosziba költözve végleg az írásnak szenteli magát. A fotózást azonban nem hagyta teljesen abba, az ezredforduló óta egyre többször mutatta meg a nagy nyilvánosságnak képeit. Bazsányi Sándor irodalomkritikus három ciklusra osztotta Nadas Péter

eddigyi fotóművészeti munkásságát: *Valamennyi fény, A fa-ciklus és Világló részletek*.

A *Valamennyi fény* ciklus, amely az azonos című, 1999-ben megjelent fotóalbumról kapta elnevezését, a pályakezdéstől a '90-es évek közepéig tart, s az író analóg fotóművészeti időszakához kötődik. A fekete-fehér fotók tematikusan négy csoportra oszthatók: a fotóriporteri munkájához kapcsolódó szociofotók, családtagokról, barátokról készített fényképek, táj- és csendéletfotók. Már itt megmutatkozik, hogy Nádas a fény-árnyék viszonyát kutatja: „szürkék fokozatait, amelyek feketéből a fehérbe vezetnek bennünket...” (*Valamennyi fény*). Fényt, csendet, levegőt, szelet, árnyékot fotóz. „Ha a figyelem semleges, ha éppen semmit sem akarunk, még csak nézni sem, akkor ösztönösen követjük a fény és az árnyék útját” – vallja a *Világló részletek*ben. Az analóg fotózást felváltó digitális technika térhódítása után Nádas Péter úgy döntött, szakít a fotózással. Laborját felszámolta, képeinek zömét (több mint hatszáz fotót) a svájci Zugban található Kunsthausnak ajándékozta, ahol 2012-ben *Az írás sötétkamrájában* című kiállításon mutatták be az anyagot, míg egy kisebb, de a fotográfusi pálya minden szeletét reprezentáló anyag (123 kép) a Petőfi Irodalmi Múzeum birtokába került. Ez képezte a 2012-es „... mit tesz a fény” című kiállítás anyagát.

A *fa-ciklus* születésének történetéről Nádas Péter a *Világló részletek – Egy agg fényképész búcsúja a fotográfiától* (Új Forrás, 2010) című esszéjében – amely éppannyira elválaszthatatlan a *Világló részletek. Emléklapok egy elbeszélő életéből* (2017) című kétkötetes memoártól, ahogy Nádas írói tevékenysége elválaszthatatlan fotóművészi életművétől – így számol be: „*Ugyanabban a fényben kétszer nem fűrésztheted meg arcodat. Akahito egyszer egy kerek éven át, minden nap többször, ugyanarról a helyről, egy öreg fát fényképezett. El nem mozdult mellőle, mégsem sikerült egy év alatt két egyforma képet csinálnia.*” Az író Akahito fiktív karakterén keresztül egy saját fényképészeti projektjének történetét elevenítette fel, ugyanis ő is egy éven át folyamatosan fotózta polaroidgépevel a gombosszögi kertjében álló vadkörte-

fáját. Ez a sorozat először a 2003-ban a Mai Manó Házban rendezett *Egy vadvadkörtefa* című kiállításon volt látható. Később az író illusztráció formájában 160 darabot felhasznált a *Saját halál* című esszéjéhez, amely a klinikai halál átéléséhez vezető szív-rohamának (1993) történetét meséli el. Az évszakok változását dokumentáló képek így egyben a betegség lezajlásának fázisait is szimbolizálják.

Az analóg fotózás ellehetetlenülésével úgy tűnt, az író fotóművészeti pályája is lezárult: „Ha már nem érhetem meg a fény mennyiségét és a kapott értéket nem állíthatom a megvilágítási idővel és a mélységelességgel semmilyen relációba, akkor agyó veletek édes mérnökök, a fényképezést én a magam részéről befejeztem. És mégsem értem a dolog végére. Ha már van két szemem a térlátáshoz és van egy drága smartphonom fényképezési funkcióval, akkor néha mégis megnyomtam a gombot.” (*A sötétség színein*) Így született meg a *Világló részletek* ciklus, Nádas Péter digitális fotóművészetének máig tartó korszaka, amelynek a mostani kiállítás is a részét képezi. Mint az analóg technikánál, itt is a fény-árnyék viszonya foglalkoztatja, pontosabban a fény és árnyék képalkotó hiányosságainak feltérképezése, a pixelzavarokból fakadó hibalehetőségek vizsgálata, amelyek révén művei rokoníthatók a digitális fotózással kialakult új stílusáramlattal, a hibaizmussal. A hibalistákhoz hasonlóan Nádas is épít a véletlen képalkotó szerepére: „Szemben az analóg fényképezéssel, a digitális nem fényre, hanem színre érzékeny, függetlenül attól, hogy mennyi a fénymennyiség, minden színt föl akar fogni, akkor is fölfogja, ha ott nincs annyi fénymennyiség, ami által a színt felfoghatja, ilyenkor zavarba jön, és a saját pixeleit rajzolja ki, tehát hibázik.” (*A sötétség színein*) Szívesen játszik a szerkezet mérnöki gyengéivel, ahogy a kertjéről készült éjszakai tájképein az erős holdfénytől, illetve pszeudoportrén a nagyvárosi éjszaka mesterséges fényeitől a pixelzavarok elképesztő színfoltokat kevernek ki, és érdekes valőröket hoznak létre. De a digitális technika nemcsak a fényérzékenységet szüntette meg, lecserélve azt a színérzékenységre, hanem vele együtt a reneszánsz óta

az európai művészetet meghatározó perspektivikus ábrázolást is. A Vanitas-képek hangulatát felelevenítő csendéletei így egyrészt kétdimenziós hatásukkal Cézanne festményeinek síklátásra épülő világához vezetnek vissza, másrészt erős, kontrasztos színeikkel a múlt századvég festészetre érzékeny fotográfusainak piktorialista szemléletmódját idézik meg.

A harminc fotót felvonultató kiállítás nagyobb része a *Rémtörténetek* megírása közben született. Az alkotói munkafolyamatban kivételes módon kapcsolódott össze, és reflektált egymásra Nadas Péter írói és fotográfusi énje: „*A természetes emberi gyengéssel folytatott játék már csak azért is fontos lett, mert éppen rémtörténeteket írok, s minél rémesebb a történet, azaz minél inkább az emberi tudat mágikus és archaikus rétegeiből táplálkozik, írásához annál inkább kell nekem a tisztánlátás és a tiszta látás.*” (*A sötétség színein*)

Az album képeit kísérő esszé, *A sötétség színein*, amelyet Orzós Ágnes fordításában angolul is olvashatunk, a fotós szakma olyan rejtélyeibe vezet be az olvasót, mint az analógfilm-márkák közti különbségek vagy az analóg és a digitális fényképezés eltérő filozófiája.

Talán Földényi F. László szavaival jellemezhetjük legtalálókban Nadas fotóművészetét: „*Meglátni azt, amit szigorúan értelmezve nem lehet meglátni, ilyesmiben segítenek Nadas fotói.*” Az album fotói és a hozzájuk fűzött esszé pedig pont ahhoz segíthetik hozzá az olvasókat, hogy olyat is megláthassanak Nadas Péter segítségével, amit maguktól nemigen látnának meg.

Lajtos Nóra

Mibe üti az orrát Cyrano?

Tallián Mariann a *Tűzmadár* és a *Bolygó Hollandi* történetének ifjúsági nyelvre hangolt változata után egy újabb vállalkozásba fogott: Rostand *Cyranóját* dolgozta át ezúttal ifjúsági kisregénnyé. A könyv méltó emlékállítás a francia költő, drámaíró Edmond Rostand azonos című drámája előtt, amelynek 125 éve,

1897. december 28-án volt az ősbemutatója, és azóta is a francia drámairodalom és nemzeti színhátság egyik legprominensebb darabja. Maga a címszereplő, teljes nevén Cyrano de Bergerac (1619–1655) valós személy volt, szatirikus levelek, színhátékok és regények szerzője, Molière kortársa. Talán végképp a múltba veszett volna alakja, ha Rostand nem dolgozza fel személyében a vitathatatlan költői tehetségű, testi hibája – ormótlan nagy orra – miatt örökké sóvárgó szerelmes figuráját. Rostand a bőbeszédű, de ékesszólású Cyránót olykor hosszú monológokban szerepelteti, ezzel is bizonyítva nyelvi tehetségét. A választékosan beszélő (udvarló) férfit a pszichológia tudománya *Cyrano-jelenségként* írja le. A főhős unokahúga, Roxan iránti plátói szerelme a dráma fő tárgya. Roxan, amint a színdarab végén kiderül, a költői eszközökkel felruházott levelekbe és a Christian szájába adott „daliás” szavakba volt szerelmes. A drámai alapszituáció és végkifejlet között számos kiváló jelenet tanúskodik Cyrano, a hős szerelmes tehetséges rímfaragásáról. Rostand romantikus versdrámájában a leghíresebb az a bizonyos orr-monológ, amelyben a nagyszájú muskétás, Cyrano önironikus stílusjátékával kápráztatja el a közönséget.

Tallián Mariann kisregényében a „megszokott” Ábrányi Emil fordításokban olvashatjuk újra Rostand bizonyos sorait, az elbeszélést idézetek szövik át. Azt gondolhatnánk, ez megakasztja a lineáris olvasását a regénnyé transzponált színdarabnak, de ez nem így van: éppen ezektől a lírai betétektől és fejezetcímekké emelt mottóidézeteiktől válik autentikussá a szöveg. A szerző jól ráértett arra, hogy regénye főhősét csak úgy tudja hitelesen bemutatni az olvasóknak, ha visszanyúl az Ábrányi-féle fordításhoz. Dönthetett volna másképp is, mert a drámának megjelent egy 21. századi fordítása Bognár Róberttől (próza) és Várady Szabolcstól (vers), amelynek nyelvi frissessége csábító lehetett volna, viszont az évtizedek óta áthagyományozódó „Cyrano-verseket” így tudta csak megmutatni.

A regény tizenhárom fejezetre tagolódik, minden fejezet élén egy hosszabb Rostand-idézet olvasható. Ez a vers-próza váltakozás kiszámítható lüktetést ad a műnek. Igor Lazin rajzai egészítik ki a gazdag költői és prózanyelvi szöveget a megértés elősegítése érdekében. Habár illusztrációk nélkül is megállná a helyét, ne felejtjük el, hogy az elsősorban ifjúsági regényként aposztrofált mű így még szerethetőbbé, befogadhatóbbá válik.

A *Cyranóban* Tallián Mariann-nak sikerült nyelvi igényességével ragyogó stílusban vonzóvá tennie az amúgy eléggé sovány történetet. A romantika túlzó, érzelgős stílusa érhető tetten ezekben a sorokban: *„Örökké vágyakozom utánad, elképzelem szerelmes ölelésed, a derekad hajlatát, a hátad ívét, karcsú nyakad fehérségét, a melled domborulatát, kibontott hajad simítását, bőröd érintését.”* De a spanyolokkal szembeni harc leírása is ugyanilyen hőfokon jelenítődik meg: *„A földerődítmény tetején összecsapott a két megfogyatkozott csapat, folytatódott a nyílt csata, véres sebesültek rogytak a földre. Testrészek heverték a porban. [...] A sebesültek és a hullák szétroncsolódott testrészeiből szivárgott a vér a földre.”* A tragikus végkifejlet – Cyrano halála – után pedig igazán költői magasságokba emelkedik a regény zárlata: *„Az estéli csöndben a pillangók behúzódtak a levelek öszszetekeredő hajlataiba, és a kolostor rózsalugasában a szirmok*

egymásba csukódtak, mint a tenyerek. Az éjjeli molylepkék szárnya finoman surrogott a levegőben.”

Az igencsak szerteágazó irodalomtudománynak egy viszonylag új elméleti iránya a korporeális narratológia, amely a test-reprezentáció módjait vizsgálja. A *Cyranó*ban kitüntetett szerep jut a főszereplő orrának. Fókuszba állításával a rút esztétikai minőségét hordozza a mű. A híres orrmonológót maga Cyranó mondja el, amiben 21-féle hangnemben jelenítődik meg az orr (pl.: barátilag, leíróan, kecssteljesen, gyöngéden, fellengzősen, tragikusan stb.). Az érzékszerv mérete teszi nevetség tárgyává a nézők-olvasók számára – viselőjének reménytelen szerelmi élete épp az orra miatt válik tragikussá. A komikum és tragikum határán mozgó szövegrész a groteszk irányába tolja el a művet. A meghosszabbodott orr látványa gúnyt vált ki a szereplőkből, és az is kiderül mindjárt a mű elején, hogy Cyranó mennyire érzékeny erre: ha valaki gúnyolódik rajta, nem áll jól magáért, pedig, amint azt a monológja tanúsítja, hajlamos az öniróniára.

Az ifjúsági regény, amelyet bátran vehet kezébe felnőtt olvasó is, olyan kiforrott stílusban beszél el a testi „fogyatékoságától” szenvedő főhős történetét, amilyen lelkesedéssel és odaadással írhatta annak idején Rostand is a művét.

Viola Szandra

Helyművészet

A művészeti ágak közül a tánc és a költészet nyugöztek le leginkább. Míg előbbinek nem csupán témája, hanem anyaga is az ember, az irodalomból az anyag megtapasztalhatósága hiányzik, a szavak súlya nem materialitásukból ered. Csodálom például a filmet is, amelyben megannyi művészeti ág keveredhet, nem tudom viszont, minek nevezzem azt az élményt, amikor egy-egy helyszínen járva az építészet remekei keverednek a föld jellegzetes illatával, a helyiek gondolkodásmódjával, a páratartalommal és a lakberendezéssel. Jobb híján, magamban helyművészetnek neveztem el az olyan, különleges társulásokat, amelyben a művészek között nem csupán építészeket és képzőművészeket, hanem az ott lakókat, a történelmet és magát a Jóistent is meg kell említenünk.

Lehetséges-e olyan helyekről írni, ahol még nem jártunk? Azzal a szándékkal ültem le esszét írni, hogy soraimmal a Felvidék városait fonjam körül. Erdélyben is felnőtt fejjel járhattam először, s ez a határon túli régió még későbbre maradt. Szinte képtelen helyzet, pedig magyarként ez a terület is hozzám tartozik, ezt biztosan tudom.

Hogy lehet valami úgy az enyém, hogy még nem jártam ott soha? Az információk, érzések közvetítői révén, hiteles elbeszélők segítségével.

Soha nem értettem azokat az írókat, újságírókat, akik bárhol, a legnagyobb zaj és zsúfoltság közepette is képesek pillanatok alatt összeütni egy cikket vagy novellát. Jómagam attól függően némulok el vagy szólalok meg ékesen, hogy éppen hol vagyok. A tér, ami körbevesz, valóban csak a külsőn volna? Aligha, ebben a világban a matéria alig választható el a szellemtől. Nincs olyan, hogy csak anyag. A megformáltság, az elrendezés, a használati módot felfedő nyomok, a történelem és valami anyagtalan, de

biztosan érezhető belengi a helyeket. Sokan ezt nevezik a hely szellemének. A hely szelleme már az anyagtalamba származtatása valami olyasminek, amit eredetileg kövel, homokkal, ízekkel, illatokkal tapasztalhatott meg a vándor, mint ilyen tehát a költészet, az irodalom nyelvén megőrizhető. Csupán ez, az irodalmi kivonat az egyetlen esélyem jelen pillanatban, hogy fogalmam lehessen a Felvidékről. Az utóbbi hetekben Zsille Gábor *Tranzit Felvidék* című verseskötete és Száraz Miklós György két könyve *Az Ezüst Macska* és a *Lovak a ködben* kerültek kezembe. Ha csupán ezt a három kortárs irodalmi alkotást veszem alapul, akkor milyen a Felvidék?

Száraz Miklós György *Az Ezüst Macska* című novellagyűjteménye kétségkívül kellemesen ódonnak mutatja Selmecebánya épületeit, utcái biztonnal néhol még macskakövesek és burjánzóan tekerednek egymásba. Egy olyan hely lehet, ahol ott lakók még ismerik egymást és a múltjukat. A családfák sokszáz évre visszakövethetőek, a régi legendák pedig nem érnek véget, hanem a jelenben folytatódnak. Különös módon tájleírást azonban igen keveset találunk, így a város az olvasó számára sokkal inkább marad egy álomszerű hangulat, mintsem térképészeti pontossággal megismerhető helyszín. Száraz Miklós György a szereplőivel ábrázolja a várost. Nem mehetünk el szótlánul a beszélőnevek mellett sem, például: Gumikutya ikrek, Odüsszeusz doktor, Bernáthegyi Salamon, Gladiólusz. A sokféle, bolondos figura és életút az Ezüst Macska nevű kocsmában találkozik. A vendéglátó egység közönsége pedig mintegy koncentrikus körökben, vissza-vissza térve éli és rendezi történeteit. „*A Macska? Az aztán igazi zsványtanya volt. Rablók, eretnekek, méregkeverők, orgyilkosok, tüzes vasat próbált koldusok, hobbant apácák, hamiskártyások, alkimisták, garabonciás diákok, üldözött, polyák grófok, parázna grófkisasszonyok, talján meg vallon zsoldosok, huszita szajhák meg vérbajos diákköltők bűvőhelye. Egy szó, mint száz, remek hely volt. Igazán kitűnő.*”

A *Lovak a ködben* Felvidék-ábrázolása már kevésbé mesei, a regény jelentős része pedig Budapesten játszódik. A főszereplő,

a szlovákiai kis faluból származó, 18 éves Márta visszaemlékezéseiből azonban mégis megismerhetjük a határon túli helyszínt is. Kevés irodalmi mű láttatja olyan jól Trianon következményeit, mint a *Lovak a ködben*. Márta és szerelme folyton beleütköznek a történelem keserű tanulságaiba, továbbá a szlovákok és magyarok között dúló ellenségeskedésnek is tanúja lehet az olvasó. Ha *Az Ezüst Macska* egy letűnt korszak andalító pompáját tárja elénk, akkor a *Lovak a ködben* inkább a békediktátum okozta mérhetetlen kárt és a szereplők lelkében lévő béklyókat szemlélteti. Száraz Miklós György két könyve együttesen élő, eleven képet rajzol ki a határon túli régió lélektani „kisugárzásáról”.

Zsille Gábor *Tranzit Felvidék* című verseskötete akár útikalauz is lehetne. Költeményei nem egy helyre koncentrálnak, hanem számtalan, kisebb-nagyobb települést mutatnak be személyes hangvétellel. Zsille folyamatosan a konkrét és a szimbolikus hely határán mozog, a hely szellemét precízen kottázza le nyolcsoros verseiben. Zsille utazása során egyszerre néz szembe a dicsőséges múlttal, amikor például Komáromban a Jókai szoborral fog kezdet, és a fájdalmas nyelvvesztéssel, amikor Zsilleová asszonynak, a távoli rokonnak már nem minden szavát érti. Rendre felidézi a környék nagyjait, megemlékezik például Petőfiről, Madáchról, Márairól, Bródy Sándorról. Zólyom környékén pedig a következő sorok születnek.: „A vár előtt, hol Balassi Bálint / világra jött, megenni két zsemlet / hajnali fél hatkor. A várkapun / felirat: szlovák nemzeti emlék.” A *Tranzit Felvidék* tehát nagyon is a jelenben játszódik, bár a költő megilletődve áll múltunk nagysága előtt, poétikáját gyakran a hiánytapasztalatok, a melankólia színei töltik meg. Írásai révén azonban az olvasó átélheti, amint a tájban nyugvó költői szellem újra megelevenedik, életre kel.

Száraz Miklós Györgynél nem tudunk meg sokat az utcákról, terekről, leírásai nem bizonyulnak irodalmi *google maps*-nek. Zsille Gábor igen pontosan ábrázolja az épületeket, műemlékeket is. Történeteket és történelmet azonban mindketten előszeretettel mesélnek. Tényleg különös valami ez a helyművészet, sokkal több köze van az időhöz, mint eredetileg sejtettem. Sokszor egy

történet lepergése szükséges ahhoz, hogy megláthassuk egy-egy helyszín arcát, noha a „díszlet” közben változatlan marad, mint ha nem volna köze egy hideg macskakőnek ahhoz, hogy kik járnak-kelnek rajta, mintha egy-egy homlokzat nem „pillantana” le a járókelőkre. Pedig a kölcsönhatás elkerülhetetlen, ebben áll a helyek misztikuma.

Már csak arra lennék kíváncsi, hogy a mennyországban is vannak-e helyek. Meg arra is, hogy a mennyország egy hely, vagy számtalan, különböző egységre tagolódik. Amennyiben a halál után megszűnik tér és idő, úgy valószínűleg a földihez hasonló, különös helyekkel nem fogunk találkozni. Úgyhogy jól becsüljük meg „helyváltoztatási jogunkat”, és fedezzünk fel annyi várost, és találkozzunk annyi hely szellemével, amennyivel csak lehetséges. Kezdhetjük a Felvidékkel!

Lajtos Nóra

Tökéletes megbocsátás

Gondolatok a bűnről

„A bűn egész értelme az, hogy viseljük. Mit használ egy bűn, ha egyszerűen lerázhatjuk? Ha alaposan tudatában vagyunk bűnünknek, viselnünk, cipelnünk kell, vele kell élnünk, egyek vagyunk vele.” C. G. Jung szerint a bűn vállalandó, nem testálható át másra. Bűnösségünk felismerése egész személyiségünk alakulása, formálódása miatt fontos, a bűnhődés folyamatának előfeltétele pedig bűnünk elfogadása.

Nyilvánvaló azonban az is, hogy bűneink nem egyforma súlyúak. A Katolikus Egyház Katekizmusa szerint vannak bocsánatos, és vannak halálos bűnök. Bocsánatos bűneink az egyház állásfoglalása szerint gyónással orvosolhatók, míg a halálos bűnök Isten szeretete ellen irányulnak, így azok feloldása a földi élet során lehetetlen. A hét főbűn pedig: büszkeség, kapzsiság, harag, irigység, bujaság, falánkság és lustaság. A „bűn” a görög *hamartia* (elvéteni a célt), *paraptóma* (elrontani) és *opheiléma* (tartozás) szavak újtestamentumi megfelelője: általános értelemben bűnnek nevezzük valamilyen írott vagy íratlan törvény, szabály, szokás megszegését. A bűn relatív érték kategória, amelyben a melléje rendelhető bűnhődés lélektani folyamatban ábrázolódik. „Az ember, amíg a testet hordozza, nem lehet megkönnyebb bűnök nélkül. De ezeket a könnyebbeknek mondottakat ne vedd semmibe. Ha semmibe veszed, amikor mérlegeled, rettenj meg tőlük, amikor számlálod őket! Sok könnyű egy súlyosat alkot: sok csepp tölti meg a folyót, sok apró szem tömeget alkot” – fogalmaz Szent Ágoston. Kérdéses persze maga a nézőpont: az egyén saját belátása vagy a környezet felől értékeljük-e a bűnöket, ha az íratlan törvény megszegését vesszük alapul? Ki mit tart bűnnek, ki kit tart bűnösnek? S hogy mennyire releván-

sak ezek a kérdések, jól mutatja, hogy mindenkinek képességbeli tudása van önmaga vagy mások bűneinek felismerésére.

Nincs könnyű dolga tehát az embernek. Ahogyan Jung fogalmaz: cipelnünk kell magunkkal a terheket, mert talán soha nem érezhetjük azt, hogy istenigazából megbűnhődtünk. Hiszen az ember gyarló, esendő, bűnös világban él, épp ezért rárakódik a bűn szennye. „A bűn az nem lesz könnyebb, / hiába hull a könyved. / Hogy bizonyosság vagy erre, / legalább azt köszönjed” – József Attila fogalmazta ezt meg *Tudod, hogy nincs bocsánat...* című versében.

A bűnt nemcsak a vallás határozza meg, szociokulturális fogalom is. A bűn mint kulturális kategória szerint lehetünk Ádámok és Évák, Antigonék, Rómeók és Júliák, Raszkolnyikovok és Szonyák, Ágnes asszonyok, Kárász Nellik, Kurátor Zsófik, és még sorolhatnánk: az eredendő bűntől a gyilkosságig a bűnnek sokféle árnyalata található meg az irodalomban. A bűn tematikája egyidős az írásbeliséggel, és a kor jogi szabályrendszere szerint minden időben egyszerre állandó és változó is a megítélése. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül Kant metafizikai-morálfilozófiai büntetés-teóriáját sem, melyet 1784-ben ekképp fogalmazott meg egy előadásában: „A büntetés általában az a fizikai rossz, amelyben valaki a morálisan rossz miatt részesül. Minden büntetés vagy figyelmeztető vagy bosszúálló jellegű. Figyelmeztetőek azok, amelyek a végből deklarálnak; hogy ne történjen meg a rossz. Bosszút állók azonban olyanok, amelyeket azért deklarálnak, mert a rossz megtörtént. A büntetés tehát eszköz a rossz megakadályozására vagy megbüntetésére (megtorlására). Minden hatósági büntetés figyelmeztető jellegű. Vagy azért, hogy a bűnöző embert figyelmeztesse, vagy azért, hogy másokat e példa által figyelmeztessen.” Állandósága az egyénben lezajló pszichológiai folyamatokkal írható le, amit személyes bűnanalízisnek is nevezhetünk: mi az én bűnöm valójában? Mások bűnösnek találnak vajon? Ha igen, mivel vezekelhetnék? Hiszen annyi jót tettem helyette, mellette. Ez vajon ellensúlyozó erővel bír? Az alázat az, amivel, ha el tudom fogadni saját bűnösségem, létrejön

a szeretet tere és ideje, amelyben már talán lesz alkalom a megbocsátásra is. Elsősorban önsorstükör ez, melyben megláthatom saját arcomat, de az ember a valódi arcát soha nem láthatja meg. „Hiába fűrösztöd önmagadban, / Csak másban moshatod meg arcodat” – szól a József Attila-i maxima.

Reményik Sándor *Nem lesz kit ütnöd* című versében ekképp hangzik a büntetés imperatívusza: „Ha van még nekünk számadásunk: / Itt vagyok: végső szem a lánchban, / Őrült májusban józan, száraz ág. // Üss Uramisten, amíg bírod – / Utánam nem lesz kit ütnöd tovább.” A versben a bűn földi „jutalmáról” esik szó. Nagy Gáspár híres költeményében, a *Jegyezvén szalmaszállalban* így fogalmaz: „...mindig és mindig: / bűnökben édesült, iramult napok / habjaiban fuldokló emberek, / egy szalmaszállal, tudjátok-e? / talán a menthetetlent mentitek.”

Igen gyakori, hogy bűneink számbavétele betegágyunkon történik. Hívó és nem hívó egyaránt elgondolkodik azon, hogy miért kapta ezt a „büntetést”: a betegséggel együtt járó szenvedést. „[É] a fájdalom de viselhető / stigmák a nagy és kisbűnök helyén / tisztuló seblánc domborul / a test fölszántott mezején” (Nagy Gáspár: *Kórházi éjszakák és nappalok*). Kassák Lajos *A bűn dicsérete* című szonettjében így ír: „Ó, áldassék a bűn, e józan szédülés, / szörnyű sorsunkban te vagy az átmenet, / És te vagy az első nagy megkönnyebbülés.” Végezetül álljon itt Pilinszky János egyik publicisztikai írásából vett idézet – ő több írásában is foglalkozott a bűn és bűnhődés témakörével. Pilinszky úgy látja, egyaránt zsákutca, kétféle véglet a büntetésfogalmat a betegség felől közelíteni, illetve csupán jogi kategóriaként tekinteni a bűnre, mert „rendszerint mindkettőből hiányzik a szeretet”. „El kell jutnom a fölismerésig, hogy bűnömmel a szeretet ellen vétettem. S e fölismerés neve: egyszerű tökéletes bánat és tökéletes megbocsátás, mivel nincs külön bánat és külön megbocsátás Isten mindent fölülmúló szeretetében, e szeretet kegyelmének tökéletes egyidejűségében.” (Pilinszky János: *Bűn és megbocsátás*)

Nagyvarjasi Szabó István

Márki Sándor 1848–49-ről

A múltat még az Isten sem tudja megváltoztatni – mondják. Az idő végtelen óceánja elnyeli a pillanatot, s mi, időben véges, de képzeletünkben határtalan emberek, kihalászunk egy-egy roncsot, álmot, néha talán iránytűt – ez az emlékezés. Tágabb értelemben történelem, történetírás. Mindig, minden a jelenben történik. Szent Ágoston mondta, hogy a múlt jelene az emlékezés, a jövő jelene a képzelet (majd így lesz, majd úgy lesz, tervezgetünk... szintén a jelenben), a jelen jelene az átélés, a cselekvés. A történetírónak el kell választania a látszatot a lényegtől, látnia kell a fától az erdőt, de az erdőtől is a fát. Az igazságot széppé kell tennie, mint egy ünnepnapot, még akkor is, ha az fájdalmas. Ki szereti a szutykos menyasszonyt? Példát, irányt ad, hogy a megfoghatatlan, mégis örök remény zászlaja alá sorakoztassa az olvasót, a múltat a jelen táplálójává téve, hogy az lélekké, jellemmé emelkedjen. Egy-egy lépcsővé az Igazság és a Szabadság oltára előtt.

Tulajdonképpen Márki Sándorról beszélünk...

Kétegyházán született 1853. március 27-én, és Gödöllőn hunyt el 1925. július 1-jén. Kétéves korában költöztek Sarkadra. Apja, Márki János, az Almásy uradalom gazdatisztje, édesanyja Zay Julianna. Kilenc gyermekük született. Az 1849 után világra jött fűgyermekek – Kossuthra és Petőfire emlékeztetve – a Lajos és a Sándor nevet kapták. Sándor keresztelője a sarkadi kastélyhoz hozzáépített, pici kápolnában volt. (Az Ady–Bay Középiszkola sportpálya felőli, ma az iskolakönyvtárhoz tartozó „kiugróban”) Ugyanitt gyónt meg Knézich Károly és Pöltenberg Ernő is Zay János plébánosnak 1849 augusztusában, Világos után. A kastély falai szinte lehelik a történelmet. Az épület kényszerű vagy éppen menekülő vendégei voltak még Nagy-Sándor József és Lenkey János honvédtábornokok, gróf Teleki Sándor, Petőfi barátja és Degré

Alajos, a márciusi ifjak egyike. Az egyik nagybátyja, Zay Róbert negyvennyolcas huszártiszt, Márki János, az apja, nemzetőr volt. Ne csodálkozzunk, hogy a gyermek Márki Sándort úgy megragadta a szabadságharc legendás valósága, hogy soha többé nem engedte el. Találószerű a németországi születésű, tragikus sorsú Walter Benjamin, XX. századi filozófus, író magasztos gondolata: „Csak olyan történetíró képes az elmúlt dolgokban felizzítani a remény szikráját, akit egészen áthat az, hogy még a halottak sem lesznek biztonságban, ha az ellenség győz.”

A szabadságharc ötvenedik évfordulóját alapos kutatómunkával megírt, igényes és mégis olvasmányos kötet köszöntötte. Címe: *A modern Magyarország. (1848–1896)*. Írták Márki Sándor és Beksics Gusztáv. Az 1848–49 kora teljes egészében Márki Sándor munkája. Stílusa annyira közvetlen, hogy Arany János *Családi köre* juthat eszünkbe. A részletek úgy illenek össze, mint vár falában a kövek, mint szivárványban a színek.

1. Az utolsó rendi (nemesi) országgyűlés Pozsonyban, 1847–1848:

A megyék „nem szoros értelemben vett utasításokat, hanem csak irányelveket kívánnak nyújtani, ezentúl nem akarván gátolni követeiket véleményük szabad nyilvánításában.”

Óriási szenzáció, V. Ferdinánd királyt (és osztrák császárt) hosszú percekig tartó taps, éljenzés köszönti, mert – fogódzzunk meg! – magyarul köszöntötte, mint magyar király, a magyarokat! Húha! Ez aztán csuda! A trónbeszéd szokatlan terjedelmű, s mindenki úgy érthette, ahogy akarta. Íme: „Magyarország rendeit itt látni örvendek. Atyai szándékomat a királyi előadások mutatandják.” E tíz szóból álló beszédet öfelsege saját szájúlag egy papírról olvasta fel. Mi tagadás, megadta a módját... Ennyit a császárkirály szellemi állapotáról.

Még Kossuth is lelkesedik. „Lehetetlen kettőzött képességgel meg nem adni, amire a magyar király hű magyarjait magyarul szólítja

fel: törhetetlen bizalmat felséges személye és atyái szándéka iránt.” A 17 éves Ferenc József főherceget még nagyobb lelkesedéssel ünnepelték a rendek. Mert ő szabadon mondta el a „kedves mátyárjaimhoz” intézett mondanóját? Vagy mert sejtették, hogy előbb-utóbb az ő fejére kerül Szent István koronája? Vagy a közismert magyar csodavárás, jóhiszeműség? Találgassunk.

A reakciós, udvarhű gróf Apponyi György már 1848 februárjában orosz beavatkozástól tart. De Wesselényi Miklós, sőt, Kossuth is aggódva gondol a kiismerhetetlen északi óriásra. Ferenc Károly főherceg (Ferenc József atyja) azt mondja, teljesítenék Kossuth kívánságait, ha nem volna a dolognak az a látszata, hogy az engedményeket a forradalom hatása alatt tették. Melyek Kossuth kívánságai? A választ megtaláljuk a 12 pontban, majd ennek nyomán az áprilisi törvényekben. Azaz: szabad ország, szabad emberek, szabad tulajdonnal. Senkinek esze ágában sincs az uralkodó ellen fordulni. Bécs lakossága is nekünk szurkol. *„Magyarország szabadsága mindnyájunk szabadsága!”* – zengi a császárváros. *„Október 8-ig a szó szoros értelmében nem lehetett forradalomról beszélni, csak átalakulásról – írja Márki Sándor –, még ami idáig történt, azt nem a nép tette, hanem az értelmiség, az ország gyűlése és kormánya.”* Mostantól *„az egész nemzet szállt táborba, mert tudta, hogy az ő sorsa van kockán”*. Mi történt március 15. és október 8. között? Megalakult a független magyar kormány, V. Ferdinánd szentesítette (elfogadta, aláírta) az áprilisi törvényeket.

2. Talpra magyar!

Miután Radetzky marsall legyőzte az olaszokat, és Prágában rendet rakott Windischgraetz herceg, az Udvar elég erősnek érezte magát, hogy megszegje adott szavát, és Magyarország ellen uszította a horvátokat, szerbeket, az erdélyi románokat és szászokat. Csak a kárpátaljai ruszinok („kisoroszok”), a magyarországi svábok és zömmel a szlovákok maradtak hűségesek az országhoz és

törvényes kormányához. Nem melleleg később sok ezer román is a Partiumból a magyar honvédségben harcol. Vannak még bizarr dolgok. Gróf Zichy Ödön, aki magyarellenes, lázító röpcédulákat csempészett az országba, és akit Görgey Artúr ezért felakasztatott – nos, az ő édes öccse, Zichy Pál, aki Görgey egyik legodaadóbb híve lesz. Egyik így döntött, a másik úgy. Ilyen az, ha merjük gyakorolni a szabadságot.

„Súlyt a lázadásnak az kölcsönzött, hogy Ausztria teljes erővel fordult a magyar állam, a magyar politikai nemzet eszméje ellen, melyben lázadást látott a magyarok által tagadott öszbirodalom ellen.” Öszbirodalom = Magyarország beolvasztása. Kossuth szerint eljött az a perc, amikor nem tanácsos többé a nemzet türelmével játszani. A király felosztatja a frissen megválasztott országgyűlést, és meneszti a Batthyány-kormányt. Törvénytelenül, jogtalanul megtagadja azt, amit pár hónapja saját felséges kezével aláírni kegyeskedett. Az ország fölháborodott, mert szembe köpték. Erre van egy sebészi pontossággal metszett, ősi szavunk: galádság. Mi legyen? Megalakult egy kormányzó testület, az Országos Honvédelmi Bizottmány (OHB), Kossuth vezetésével, és harcba szólította a nemzetet: *„Ha tönkre kell mennie a nemzetnek, az árulók hulláin át fog sírjába hanyatlani”* – szólt és szállt a patetikus, megrendítő jelszó Kossuth toborzó beszédeiben. Ma már elképzelhetetlen, de az OHB tagjai nem fogadtak el fizetést. A távoli Háromszék – bekerítve, magára hagyatva – sikeresen ellenállt. A réz- és cintányérokat, a harangokat begyűjtötték, hogy ágyúkat öntsenek belőlük. *„Még a gyermekek játéka is golyóöntésből állt. A legszebb jelenetek közé tartozik ez az egész világ történetében.”* Gábor Áron rézágyúi adják meg a választ az ellenség pimasz ultimátumára. *„Van ágyú, van puska, még egy koppintás hiányzik az ágyú mozdonyán. Pénzre nincs szükség, mindenki lássa el magát élelemmel. Erdély, a kisebbik haza elveszettnek látszott, de a becsület meg volt mentve.”* S dörögtek a hídon a székel harangok – írja Kányádi Sándor *A kökösi hídon* című versében.

Magyarországot kilenc irányból támadja az osztrák hadsereg és csatlósainak hada. A válasz halálmegvető dac és higgadság.

„S a nép kezdett tódulni a zászlók alá. A megyék több újoncot állítottak ki, mint amennyit kivetettek rájuk. Az apa nem törte a fejét, mint szabadítsa ki fiát a katonasor alól. Apa, fiú, néhol tán az unoka is együtt akartak harcolni. Az iskolák többnyire üresen álltak, az egyetlen csak hadi tudományokat adtak elő, az orvosokból csupán annyit, amennyi a csatatéren és a tábori kórházakban szükséges. December közepéig százezer katonája volt az országnak.”

Ott, a Tiszán túl vagyunk erősek. Ott az éghajlat és a terület velünk harcolnak, ott lakik a valódi magyar! – ezt Mészáros Lázár hadügyminiszter mondja. E százezerből ketten a sarkadi református lelkész, Veress Ferenc fiai, Veress Sándor és ifjabb Veress Ferenc, akiket az apa maga vitt Pestre, a honvédseregbe. S még legalább 400 sarkadi férfi áll be önként a hont védeni. Év végére a magyarok országa a Tiszántúlra és Erdély egy részére zsugorodott. De harcolni akart, és harcolni tudott, nem adta fel.

Eddig 1848.

Jön 1849. Az Osztrák Császárságot sokkolja, Európát föllelkesíti a tavaszi hadjárat elsöprő sikere. Négy nevet tanul meg a kíváncsi világ: Magyarország, Kossuth, honvéd és huszár.

De ez már másik lapra tartozik.

DEBÜT

Csiby Édua

Felelés

*A hideg szerint gondolkodik,
nem követi az időjárást.
Gyorsabban ébred a napnál,
és szemében árulja a sugarakat.
Kontroll nélkül éli át a
vállalt konfrontációt,
helyesen ítélte meg
a nála erősebbeket.
Lehet, mi vetettük meg,
hogy vonalak szerint
étkezik, és nem kíváncsi
a riadt részletekre.
Pedig csak egy kevés
odafigyelést igényelt.*

Álomapám

*Rémiszt a gondtalan emlékezés,
várat magára a sorban állás,
te tudod, merre lépjek,
te voltál az apám.
Már nem félek a tekintetedtől,
álmomban csak magam vagyok,
hagyd aludni magadat is,
és sűrűn kérj bocsánatot.*

Faállítás

*Királykék önbecsülés,
tigrisfoltos válaszok,
te csak némán borzongsz,
de a figyelem rád
tapad kényes egyszerűségével.
Nem a hiedelem és a
szokásrendszer határozza meg
a kérdéseket, hanem hogy
miként érleled a
dracénákat fenyőrengetegé.*

Belül

*Az arca mintha mindennap
változna,
rétegekben hámlik le bőréről
a szégyenkezés.
Minduntalan felpróbálja
a saját jövőképét, ami
azonnal rá is tapad.
Az érzések kirakatát
arcán hordozza,
nem árt vigyázni vele.
A tekintete még így is erős,
a bánat átfolyik ráncain.
Túl nehézé váltam neki,
de lassan csorgok belé.
Most bennem ül egy időre,
tüdő nélkül lélegzik,*

*kíséri a büntudata,
termékeny találkozás ez.*

Ígéret

*A teste halott,
de felélesztenéd ittas
leheleteddel,
odamennél hozzá,
túlnyúlt karjaiddal
dajkálnád, de az, mint
a téli nap, elillan
feletted, és te ott
maradsz megöregedett
tekintettel, büntudatban
vesztegelve.*

Veszélyes légi parádé

*Szűken veszi a levegőt,
beszorult a légcsatornában,
a leszállás akadályozott,
felborult az igazságérzete,
mások elszólásaiba kapaszkodik.
Hulló por szeleteli az ablaküveget,
szürkül a pupillája,
a szemében beletörődés, a lábával
köszön „soha ne lássalak”-ot.*

*Örökölt alvásigénye kielégítetlen,
nappal is pihenteti a belelátást,
a talajfogása a feladással
feleselget, mint kamaszkorában
önmagával.
Rendszerszerű agitálás kíséri az égen,
veszélyes légi parádén övé
a főszerep.*

CSIBY ÉDUA 1993-ban született Dunaújvárosban. Jelenleg Budapesten él és tanít. A Pécsi Tudományegyetem Irodalomtudományi Doktori Iskola hallgatója.

2023. április

- 3 **Böszörményi Zoltán:** Szegek; A költőkről; Csak én tudom (versek)
- 5 **Sótonyi Gábor:** Kimaradt megálló; Csütörtök az Örökhétfőben (próza)
- 10 **Varga Melinda:** A nők bíborvirága; Bruegel és a romantika; Befelé (versek)
- 11 **Murányi Sándor Olivér:** Indulás a vadonba (próza)
- 16 **Szeder Réka:** Pandóra; Szajhád vagyok (versek)
- 19 **Kállay Kotász Zoltán:** Balett (regényrészlet)
- 27 **Petőcz András:** Elhagyatva; A vizek felett (versek)
- 29 **Muszka Sándor:** Körök; Fényhozó; Haza (versek)
- 31 **Péntek Gábor:** Taoiseach (próza)
- 47 **Vörös István:** A tudatmag (vers)
- 48 **Bíró Tímea:** itt lenni; az elalvás szentélye; magad fölé (versek)
- 52 **Nagy Zopán:** Átjárások / Sok-sok árok... (próza)
- 55 **Vass Tibor:** Minden mindennel összetér (vers)
- 59 **Ónody Éva:** A pilóták, a belügyes és én (próza)
- 64 **Csepcsányi Éva:** A böjt lélektana (vers)
- 65 **Lucia Bibart:** Az idő levettközi pillanatait – versek **Mandics Görgy** fordításában
- 69 **Kathlene Postma:** A ló a kertben – **Mohai Szilvia** fordítása
- 78 „Én istenem, adjál szállást!” – **Földesdy Gabriella** beszélgetése **László Váradi Gyulával**
- 93 A hónap alkotója: **L. Móger Tímea** – (F)áradás; Koránkelet; Középnnyugat; Pillangó ha...; Anya-rang; Öreg szem
- 97 **Diószegi Szabó Pál:** „Vagány magány” – **L. Móger Tímea** legújabb kötetéről
- 101 „Ég a földdel össze(f)ér” – **Bene Zoltán** beszélgetése **L. Móger Tímeával**
- 111 Egy kötet, két olvasat (Böszörményi Zoltán: Regál)
- 111 **Varga Melinda:** A regálbeli határ az ébrenlét és az álom mezsgyéje
- 115 **Tamási Orosz János:** „...a szabadságot inkább sóvárogjuk, mint megéljük...”
- 123 **Ferencz-Nagy Zoltán:** Valami a semmi és a minden között (Muszka Sándor: Idegen állat)
- 127 **Pusztai Ilona:** A tiszta látás, a tisztánlátás művészetéhez (Nádas Péter: Minimo. A sötétség színein)
- 131 **Lajtos Nóra:** Mibe üti az orrát Cyrano? (Tallián Mariann: Cyrano)
- 134 **Viola Szandra:** Helyművészet (esszé)
- 138 **Lajtos Nóra:** Tökéletes megbocsátás – Gondolatok a bűnről (esszé)
- 141 **Nagyvarjasi Szabó István:** Márki Sándor 1848–49-ről (esszé)
- 146 Debüt – **Csiby Édua:** Felelés; Álomapám; Faállítás; Belül; Ígélet; Veszélyes légi parádé (versek)

- **Böszörményi Zoltán:** *Szegek*
- **Sótonyi Gábor:**
Kimaradt megálló
- **Varga Melinda:** *A nők bíborvirága*
- **Murányi Sándor Olivér:**
Indulás a vadonba
- **Szeder Réka:** *Pandóra*
- **Kállay Kotász Zoltán:** *Balet*
- **Petőcz András:** *Elhagyatva*
- **Muszka Sándor:** *Fényhozó*
- **Péntek Gábor:** *Taoiseach*
- **Vörös István:** *A tudatmag*
- **Bíró Tímea:** *az elalvás szentélye*
- **Nagy Zopán :** *Átjárások /
Sok-sok árok...*
- **Vass Tibor:**
Minden mindennel összetér
- **Ónody Éva:**
A pilóták, a belügyes és én
- **Csepcsányi Éva:** *A böjt lélektana*

A hónap alkotója: **L. MÓGER TÍMEA**
(F)áradás; Koránkelet; Középanyugat;
Pillangó ha...;
Anya-rang; Öreg szem

Diószegi Szabó Pál:
„Vagány magány” –
L. Móger Tímea legújabb kötetéről

„Ég a földdel össze(f)ér” –
Bene Zoltán beszélgetése
L. Móger Tímeával

1000 FORINT • 10 RON • 2,20 EURÓ

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

